

№16

ԻՈՒՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ
ԱՏՐԻԱՐԶՈՒԹԵՄՆ
ՀԱՅՈՓ
ՆՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ԾԵ ՏԱՐԻ

ԺԱ-ԺԲ

1981

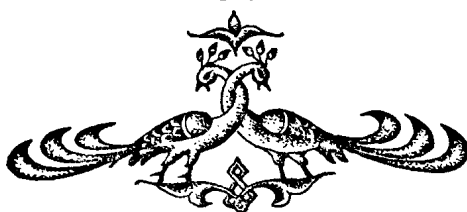
ԻՈՒՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ
ՍՏՐԻԱՐԶՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅՈՉ
ՆՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ԾԵՍԵՐԻ

ԺԸ - ԺԲ

1981

ՄԻՈՒ

ԱՄԱՍԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՄԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԾԵ. ՏԱՐԻ - ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1981

Նոյեմբեր - Դեկտեմբեր

Թիւ 11 - 12

1981

November - December

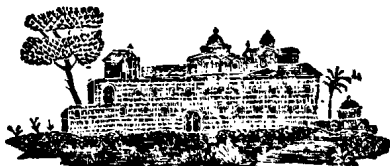
No. 11 - 12

SION

VOL. 55

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

St. James Press, Jerusalem

digitised by

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐ

2.

«Հայրենիք» Օրաթերթը իր երկրորդ Խմբագրականին մէջ անպատկառ հեղինակութեամբ կը հարցնէ թէ երուսաղէմի համագումարին մասնակցողները ինքնաշնորհաբար ենթարկեցին իրենց եկեղեցականի զիտակցութիւնն ու խղճմտանքը և վերանորոգեցին հոգեւորականի իրենց ուխտը, երուսաղէմէն վերադառնալէն յետոյ:

Այո, Պր. Խմբագիր, անոնք այդ ուխտը կատարեցին, անգամ մը ևս, երուսաղէմի մէջ իրենց արտայայտութիւններով և սրտցաւ մտահոգութիւններով, արտասահմանի մեր այժմու կրօնական, ընկերային, բայց մանաւանդ քաղաքական անփառունակ կացութեան վերաբերեալ, որոնք շատ տեղին և ճշգրիտ եղած ըլլալուն համար փոքրի ցաւ տուած են ձեզի:

Հայ եկեղեցականէն ձեր պահանջածը եթէ ուզէինք, փոխադարձաբար, նոյնը պահանջել ձեզմէ, կը կարծէ՞ք թէ դրական կրնար ըլլալ ձեր պատասխանը: Թէ դուք ալ ձեր կարգին որքան ընդունակ և նախանձախնդիր կրցած էք ըլլալ ձեր ուխտերուն և պարտաւորութիւններուն մէջ, մեր ժողովուրդի նկատմամբ: Գոցենք փակագիծը, աւելի հեռուն չերթալու համար: Ուրիշ ժողովուրդներու մէջ փղծացիմ անջնաւ է, մեր մէջ՝ լիրբ և բանասարկու:

Բառերով մտածելը տակաւին դիմակազերծ չէ եղած մեր մէջ: Շատ բաներու կարելի է հանդուրժել, նոյնիսկ յիմարութիւններու և բարբառնջանք-նորո, բայց չենք կրնար դիմանալ սուտին ու զրպարտութեան, և իրողութիւնները խեղաթիւրող բանասարկութիւններու: Մեր պատմութեան կարգ մը շրջաններուն մեր ժողովուրդին պատահած է անցնիլ մտայն վիճակներէ, որոնց մէջ մեր քաղաքական դժբախտութեանց քով աւելի ծանր կշռած են միւր հոգեկան խաթարումները, դժնդակ էջեր թելադրելով մեր մատենագիրներուն: Սակայն անոնցմէ ոչ մէկը բաղդատելի է մեր օրերու տրտմութեան՝ ուր ժողովուրդը մը ոտքի պահող ազդեակները կը լքուին, չենք գիտեր ի՞նչ արկածախնդրութիւններու ի հաշիւ:

Աւելորդ չէ գիտել տալ թէ հիններուն բոլոր անկումներուն վերեւ գոնէ կամար մը կը կապուէին: Այդ կտոր մը երկինքը բարեբաւտ խմորը կ'ըլլար զաւիթներու հոգիին համար: Դարձեալ պէտք է նկատի ունենալ որ հոգեկան տկարութիւններն ու ապարտումները այդ մարդերուն քով՝ հաշիւի, զձուձ եսա-

կանութեան մը պարտկումին տոբիթներ չէին: Հիմա մենք կ'արհամարհենք մեր անցեալը, ինչպէս նաև մեր խրկիքը, և ստոր ու սուլացող է մեր անխիղճ այդ վերաբերմունքը: Հիմա մեր կիրքերը կը բռնկին թերթերու և թուրքիկներու հովովը և մենք կ'ատենք գիրտար յաճախ առանց մեր գիտնալուն: Ժամանակի երևոյթ պիտի ըսէր միտքով ալքատ Խմբագիրը, պարտուած իր ուժէն ու զիտակցութենէն:

Հայ եկեղեցականը բնաւ անխիղճ, անզիտակից և անբարոյ եղած չէ իր ժողովուրդի նկատմամբ: Ան երբեք իր արժանաւորութեան բարձունքէն իջած չէ, դէպքերու խառնուրդ ընթացքին բանալու իր առաջատարները, պարագայապաշտութեան վարուեցողութիւններու մէջ խեղդելու իր զգացումը: Դժբախտաբար քաղաքականութեան անունին տակ է որ յաճախ տեղի կ'ունենան նման արկածախնդրութիւններ, պատճառ դառնալով աղիտաւոր դժբախտութիւններու: Հայ եկեղեցականը միշտ հեռու մնացած է քաղաքականութեան մարզանքներէ, առանց թրջելու իր մաշկեակը ժամանակի սլոտոր շուրերէն:

Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան օրերէն սկսեալ, հրատապ հարց մը եղած է եկեղեցւոյ դիրքն ու յարաբերութիւնը քաղաքական կազմակերպութիւններու հանդէպ: Հոգևորական և աշխարհիկ կողմերու միջև այս պայքարը եղած է մերթ մերթ, յաճախ սուր, ժամանակի մտայնութեան և ոգիին համաձայն: Սակայն այս չի նշանակեր թէ եկեղեցին և քաղաքական իշխանութիւնները հակամարտ ուժեր են ըստ էութեան, եթէ անոնք ճանչնան իրենց սահմանները: Այսօր մեր կրօնական և աշխարհիկ հատուածներուն միջև ևս, քաղաքական ազդակներու ծնունդ եղով մարմիններ, կառչած Սահմանադրութեան անճիշդ գործադրութեան մը՝ կը բռնան իրենց հովանոցները, զրկելու չափ եկեղեցական իշխանութիւնը իր իրաւասութիւններէն, կամ զետին ընելու զայն իրենց գործունէութեան: Մեր այս անդրադարձումներու ընթացքին պիտի անդրադառնանք ազգային կեանքի բոլոր դուռներուն իբրև բանալի գործածուող Սահմանադրութեան՝ որուն ոգին թռած և տաւոր պահուած է մրայն:

Եկեղեցին քաղաքական կազմակերպութիւն մը չէ և պէտք չունի մտիկ ընելու ձայներուն՝ որքան ալ անոնք հեղինակութեան մը ինքնապատիր հանդերձանքով ուղեն ստնքալ այն Հաստատութեանը դէմ, որ դարերով Հայ ժողովուրդի կրօնական, բարոյական և նոյն չափով ազգային կեանքին երակը եղած է: Հետևաբար Հայ եկեղեցականութեան պարտականութիւնն է զօրաշարժի ենթարկել իր ուժերը, արհամարհելով տեսակէտներ, յերիւրանքներ և հերքումներ՝ որոնք բաւեր ըլլալէ անդին չեն անցնիր:

Հոգեկան ու բարոյական տկարութեան պահեր կան, որոնցմէ ոչ ոք կրնայ գերծ մնալ: Բայց պայմանաւորուել ինքզինքին հետ, այսինքն զիտակցօրէն ընդունել թէ կարելի է ազգային ու բարոյական ամէն հարց իրեն յատուկ անկիւններէն դիտել և կշռել, այսինքն պարզապէս հաշտուել հոգեկան անասելի արկածախնդրութիւններու հետ, վիճակ մըն է որ մարդը կը փրցնէ, կը հեռացնէ մարդկային արժանաւորութեան բոլոր ստորագելիներէն:

«Հայրենիք» Որոշմանը զայնպիսով է նաև որ Երևանում Կոմիտասի հանգիստը մին առթիվ խմբագրուած պաշտօնական գեկոյցին մէջ կարծիքներ արտայայտու ուած են Եկեղեցիէն ներս գերիշխող աշխարհա-կանացուած մտայնութեան մա-սին, և կը կարծէ թէ այս կարգի արտայայտութիւնները անհեղի, ապստիք և ապաժամ տրամադրութիւններ են և կը կարծենք թէ այդ իրողութիւնը չմատ-նանշելը անտեղի, ապառիթ և ապաժամ արտայայտութիւն մը պիտի ըլլար:

Տարիներէ ի վեր Ընդհանրական Հայրապետութեան թեմական քարտէսին վրայ գեղչումներ կամ իրաւասութիւններու փոփոխութիւններ կատարողները եկեղեցականներ չէին անշուշտ: Այսօր Սփիւռքի բոլոր մարզերուն մէջ, քիչ բացառութեամբ, աշխարհիկ մարմիններն են որ կ'իշխեն, օգտագործելով Եկեղեցիով պայմանաւոր համայնքային իրաւասութիւնը:

Ընդհանրական Հայրապետը իբրեւ գերագոյն ուղղիչ և աւանդապահ Հայաստանեայց հաւատքին, կը հսկէ ժողովական օրէնքներով և կանոններով, և Հայրապետական հրահանգներով ճշդաբանուած և ճանչցուած Հայ դաւանութեան անթերի գործադրութեանը վրայ, այդ մասին հարկաւոր եղած բացառու-րութիւնները տալու կամ այդ առթիւ զոյապած վէճերը վճռելու հեղինակու-թեամբ, ի հարկին եկեղեցական ժողովներու գլխաւորութեամբ:

Իբրեւ վերին դատաւոր եկեղեցական տառնի Ընդունի և Նկատի վճռէ կրօնական և եկեղեցական, և այդ երկուքին վերաբերեալ վարչական հարցերը որոնք իրեն կը մատուցուին, ի հարկին խորհրդակից ժողովներու հետ միասին քննելով վճիռ կ'արձակէ: Այս է ընդհանուրն Ամենայն Հայոց Հայրապետին դիրքը իր հոգևոր հօտին վերաբերմամբ, մասնաւորաբար այն վիճակներուն՝ որոնք արտաքին են Ռուսաստանեայց մարզէն: Ահա թէ ինչ է Հայ եկեղեցւոյ բարձրագոյն իշխանութիւնը և թէ ինչ իրաւասութիւններ ունի գործելու այսու-հետեւ ևս, երբ ուշ չէ տակաւին, որպէսզի մեր հաւատքի սայլը չհրկիզուի ան-խիղճ հրձիգներէն, և մեր վաղուան սերունդը մոխրակոյտ մը չգտնէ հոն՝ ուր մեր նախնիքները հազար ու բիւր տանջանքներու զինով կանգնած էին փառքի և պատուոյ ամենէն անմահ յիշատակարանը:

«Հայրենիք» Խմբագիրը անհրաժեշտ չի նկատեր Հայ Եկեղեցւոյ Պանո-նագրի մը պատրաստութիւնը, երուսաղէմի Համագումարէն թեալորուած, քանի որ մեր արեւմտեան զրաւանութեան մէջ զոյութիւն ունին արդէն յաւաքական, կարգապահական, բարոյական և ծիսական կանոններ:

Ամէն գործարանաւորեալ հաստատութիւն որ իր կոչումն ունի, այսինքն նպատակի մը ուղղուած է, պէտք է ունենայ իր Օրէնքը: Հայ եկեղեցին ա-ռանց օրէնքի չէ որ կրցած է շարունակել իր դարաւոր զոյութիւնը: Անիկա ունեցած է իր օրէնքները, որոնք, կամ ապրուած փորձառութիւններէ և կամ մշակուած որոշումներէ եզրակացուած սկզբունքներ, լարած և վարած են իր կեանքը: Բայց անոնք, այդ օրէնքները, դասաւորուած խմբումով մը հաւաք-ուած չեն համադրական ամբողջութեան մը մէջ, ցրուած ըլլալով միշտ մեր մատենագրութեան կամ պատմութեան մէջ: Իսկ Վանքագիրք կոչուած այն

հանքածոյները) որոնք կան Ռոտիննադարաններու մէջ, ոչ միայն կը պարունակեն ներկայ ժամանակի ոգիին և պահանջներուն հետ չհաստատող բազմաթիւ կողմեր, այլ նաև զուրկ ըլլալով ունէ կրօնական հեղինակութենէ, ի գորտ չեն էապէս և չեն կրնար կիրարկուիլ օրինաւորապէս: Մէկ խօսքով, Հայ Եկեղեցին չունի այսօր իր պաշտօնական օրինազիւրքը: Ասկէ կը ծագին այն բազմաթիւ հնկանոնութիւնները, որոնք յառաջ կու գան իրաւական և բարոյական, ընտանեկան և թմուանական, ծխական և տոմարական, կարգապահական և վարչական, նոյնիսկ դաւանական խնդիրներու նկատառման միջոցին, տեղի տալով այնպիսի ցաւալի վիճակներու, որոնց մէջ քահանայքը, դիպուածը, տգիտութիւնը, հօրներու ազդեցութիւնը ուղղութիւն կու տան երեսն գործերու կարգադրութեանց, յաճախ ամենէն անուղիղ գրութեանց մէջ խեղդելով իրաւունքն ու արդարութիւնը:

Ազգային-եկեղեցական ժողովի մը գերագոյն պարտականութիւններէն մին պիտի ըլլայ տնօրինել կարեւորը՝ ունենալու համար մեր Օրինադիրքը, որուն մէջ ճշդուած, բանաձեւուած և դասաւորուած ըլլան մեր Եկեղեցիին կեանքն ու կարգը գոյաւորող իրաւաբանական սկզբունքները և անոնց գործադրութեան կերպերն ու պայմանները:

«Հայրենիք» Օրաթերթի Խմբագիրը անուղիղ և անբաւարար յայտարարելէ վերջ երուսաղէմի Խորհրդացական ժողովի Զեկոյցով մատնանշուած թերացումները մեր հանրային կեանքի մէջ, կու գայ թառելու Ազգային Սահմանադրութեան վրայ, որուն սկզբունքներով միայն կարելի է անխտոր պահել ժողովրդապետական հիմունքները, այլապէս կ'երապեազական եղած կ'ըլլայ Հայ Եկեղեցին:

Սահմանադրութենէն առաջ դարերով մեր Եկեղեցին ազգայնութեան կրօնական արտայայտութիւնն է եղած: Ոչ մէկ ուրիշ Եկեղեցիի համար այնքան ճիշդ ու սրտառուչ է եղած այս իրողութիւնը որքան Հայաստանեայց Եկեղեցիի պարագային: Այսօր աւելի քան երբեք, երբ ազգային-պետական գործօնը գոյութիւն չունի, դէթ Սփիւռքի մէջ, միայն Եկեղեցիի հովանիին տակ կրնայ իրականանալ ազգային իշխանութեան մը զարգացումը: Կ'երապետութեան վրայ չէ որ կ'ը խորհնք, մեր ժողովուրդը բարեբախտաբար ընդունակ չէ այդպիսի վարչութեան մը:

Սահմանադրութիւնը կը մնայ կանոնադրութիւն մը վաղնջական օրերէն մնացած, որ այժմ մեզի պարտադրուած պայմաններուն հետ, ուղղափառօրէն, եթէ մեն չի հնչեր բառը, չի հաշտուիր և չի կրնար յարմարիլ Եկեղեցական գործերու մէջ աշխարհական տարրին մասնակցութիւնը Հայ Եկեղեցւոյ պարծանքն է, բայց այդ սկզբունքը իրաւապէս չի գործադրուիր այսօր, այդ քառակուսի անիւր դադրած պէտք է նկատել իր դերէն: Թող թէ Սահմանադրութիւնը կը ներմուծէ սկզբունքներ ազատ ընտրութեամբ հաստատուած վարչակարգի մը՝ որ ժխտում էր միապետութեան սկզբունքին: Ժողովրդավարական սկզբունքի հաստատումով, որուն հիման վրայ կադապարուած էին ազգային-

եկեղեցական գործերը: Այդ սկզբունքը հայ համայնքին կրօնական համայնք ըլլալու իրողութիւնն է:

Այսօր՝ սակայն փոխուած է կացութիւնը: Իսլամ երկիրներու մէջ կը մնանք իբրեւ կրօնական համայնք միայն իրաւական տեսակէտով: Ամերիկայի և Եւրոպայի միւլտիէթնիկներու մէջ, ուր կատարուած է բաժանումը պետութեան և եկեղեցիին, մենք դադրած ենք ըլլալէ նոյնիսկ կրօնական համայնք: Ունէ քաղաքացիին ման քաղաքացի ենք, անկախաբար կրօնական պատկանելիութենէն:

Երկու բոլորովին տարրեր իրաւական այս դրութիւններու մէջ, ուր Սահմանադրութիւնը որոշ ազատութիւններու ապահովութիւն կը նշանակէր ճշունմանու ենթակայ փոքրամասնութեան մը համար, այսօր ան ոչինչ ունի տալիք արեւելի և արեւմտքի հայկական գործերու կազմակերպութեան տեսակէտէն:

Հոն ուր եկեղեցին և պետութիւնը բաժնուած են իրարմէ և պետութիւնը չի ճանչնար փոքրամասնութեան դրութիւն, ուր ամէն քաղաքացի հաւասար է օրէնքին առջև, միակ ենթահողը Հայ եկեղեցին է: Սահմանադրական կարգի համաձայն կառավարել եկեղեցին կը նշանակէ յարգել այն սկզբունքը որ ազատ քուէով և ազատօրէն արտայայտուած ձայներով կ'ընտրէ եկեղեցական Վարչութիւնը ժողովրդավարական սկզբունքին համաձայն: Այսպէս չէ սակայն Սահմանադրական կարգը, որուն կ'ակնարկէ «Հայրենիք» Օրաթերթը: Հոս Սահմանադրութիւնը կը նշանակէ եկեղեցական վարչական մեքենան վերածել ազգային իշխանութեան մը, որ իր հրահանգները կը ստանայ կուսակցական պիւրոյնէն, ոչ թէ ազատ քուէով ընտրուած անդամներէն: Այս հասկացողութեամբ Սահմանադրութիւնը գեղեցիկ բառ մըն է միայն, որուն շուքին տակ կը պահուրտի կուսակցական իշխանութիւն մը, որ իր մամնագօր աշով կը դեկավարէ ազգային գործերը: Հարցը կը վերածուի այժմ այլ մտահոգութեան մը: Որքանով սահմանադրական է կուսակցութիւններու ընտրական մեքենան, և ի՞նչ ունի ըսելիք ժողովուրդի մեծամասնութիւնը, փոքրամասնութեան որոշումներուն մէջ:

Իրականութիւնը այն է որ, Սահմանադրութեան պատրուակին տակ, մտած ենք ամբողջապաշտ դրութեան մէջ այն երկիրներուն, ուր ազատ քուէն փոխանակուած է կուսակցական հրահանգի և ժողովրդավարական սկզբունքը՝ թիկսթրոյալի: Եթէ այս է «Հայրենիք» Օրաթերթի յառաջադրածն ու պաշտպանածը, այն ատեն Սահմանադրութիւնը կը վերածուի բանի մը՝ որ չի կրնար օրէնքը և ուղեղիծը ըլլալ մեր համայնքներուն՝ յանուն նոյնիսկ Սահմանադրութեան:

Ե .

(Շարունակելի՝ 6)

ԼՈՒՍԱՄԱՏԵԱՆ

«Ս/ոն»-ի Խմբագրութիւնը հրճուանքով կը ներկայացնէ հայ ընթերցողին և գրասէրին 1981 տարուան ընթացքին հրապարակուած գեղեցկագոյն հայ գիրքը՝ ԼՈՒՍԱՄԱՏԵԱՆը:

Արուեստի, գեղեցիկ տպագրութեան և բանաստեղծութեան ներդաշնակ գործակցութենէն ծնած փառաւոր հատորը պատիւ կը բերէ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինի, որուն Վահագն փառ Քահակալին մտքի յղացումին և ճաշակին պտուղն է ան, Պատիւ կը բերէ ան նաև Իրուսաղէմի Ս. Աթոռին, որուն Ս. մենապատիւ Քահակալին բեղմնաւոր գրչին և սրբազան հաւատքին գեղումն են լոյսի շողերու նման կաթող տողերը: Պատիւ կը բերէ ան Մայր Հայրենիքին, որուն մեծատաղանդ նկարիչներէն Ալպէրթ Եարալեան գիտցաւ վերստին ծնունդ տալ հայ գրչագիրները զարգարող մանրանկարչութեան գոյներուն՝ պատմելու համար Աստուածաշունչ Սուրբ Գիրքը այսօրուան գիտողին:

Կը հրատարակենք ներկայ տարուան վերջին թիւին մէջ Շահէ Արքեպս. Աճէմեանի Նախաբանը, երկու հատուածներ՝ «Եղիցի Լոյս» և «Եզէկիէլի Տեսիլքը» և Վահրամ Մազեանի գրախօսականը:

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Ներկայ հատորը գինն է Հայ Մշակույթին և Հայ Արուեստին հանդէպ անսահման այն խանդավառութիւն, զոր վաղ պատանութենէն մինչև այսօր, Նորին Ս. Օծուծին Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ա՛մենայն Հայոց Կաթողիկոսը ունեցած է, բանիւ և գործով:

Նման հին իշխաններուն և բարձրաստիճան եկեղեցականներուն, որոնք Ռօպինի կամ Պիծակի նման նկարիչներու ձեռքով ծաղկել կու տային իրենց Աստուածաշունչը կամ Մաշտոցը, գեղեցիկ գիրքին նոյն սէրն է որ, հայկական աւանդութիւն դարձած, մղեց Նորին Սրբութիւնը «Լուսամասեան»ի զապափարին, որ է ներկայացնել Աստուածաշունչը թարմ վրձինի մը գոյներով և բանաստեղծական շունչի մը ջերմ հաղորդականութեամբ:

Բարձր ճաշակի ապահով իր դատողութիւնը և գրական մեր իրակտուութեան խոր ծանօթութիւնը թելադրեցին Նորին Սրբութեան ընտրութիւնը նկարիչին և բանաստեղծին, յանձին Ալպէրթ Եարալեանի և Եղիվարդի:

Ա. Եարալեանի ամէն մէկ նկարը կը պատկերացնէ դէպք մը կամ դէմք մը, ներշնչուած տողէ մը, զոր Վեպփաա Հայրապետը քաղած է Աստուածաշունչէն: Թիւով յիսուն այս բնաբաններուն շարքը կը տանի ընթերցողը արաբ, չազարթութենէն մինչև Հայաստան աշխարհի լուսաւորումը, Հին և Նոր Ուխտի պատմութիւններու, մարգարէութիւններու և յայտնութիւններու լուսաւոր ճամբով, վերագծելով մեր աչքին առջև մարդու փրկադրժութեան պատմութիւնը, երկնային աստղաշարի մը գեղեցիկութեամբ:

Հին մատաններու պատկառելի ճոխութեան կը հասնի այս հատորը, նկարներուն դիմաց, իւրաքանչիւր գլուխին առաջին էջը զարդարող թռչնազիրին փայլուն տպաւորութեամբ:

«Մագդաղինէն Մեղրամով»ի, «Սարգիսեան»ի և «Հեքամոսաց Առաքելալը»ի հեղինակ՝ բանաստեղծ Եղիվարդը, յիսուն պատմութիւններով, որոնք այս հատորի գրական էջերը կը կազմեն, Ս. Գիրքը պատմելու իր ծանօթ արուեստը կը հասցնէ իր զապափանկէտին: Իրեն ցատուկ ոճով, որ զիտէ մարդարէները և առաքելները վերականգնացնել մարդկային իրենց փափախուն ներկայութեան մէջ և Աւետարանի դիմազիծերուն վրայ՝ շուրջնել առաւելածային նախաձեռն խռովքը, հատորիս հեղինակը կը տանի մեզ Աստուծոյ առաւելածային մարդեւրութեան ճամբով: Հին Ուխտի իմաստութիւնը և Նոր Ուխտի պատգաւը կը խափն մեղի դարձնել տարօրինակ այժմէականութեամբ մը, զոր Եղիվարդը միայն պիտի կտրենար վերբերել Սրբազան Մատեանէն, յաւերժական այն աղբիւրէն՝ ուր ամէն դարու մարդ հաւատաքի իր ծարաւին յագեցումը կը գտնէ:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը կը դնէ «Լուսամասեան»ը հայ ընթերցողի ձեռքերուն մէջ, Աւետարանի Սերմնացանին լայն շարժումով. և մենք կ'աղօթենք որ անկէ ծորող լոյսի սերմերը վերածաղկին հայ հողիի դաշտին մէջ, բերելով զբնիկ միոյ երեսուն, ընդ միոյ վաթսուն և ընդ միոյ հարիւր:

ՇԱՀԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԱԹԽԱՐՅԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Տիեզերքը իր գոյությունն առաջ երազ մըն էր անհասկալոյս Աստուծոյ միտքին մէջ, որ նիւթացուց զայն իբրեւ, տրիստուր յաւերժական իր, թեմչանքին, գեղեցիկ հրաշալիքի մը նման: Երազները հրեղէն նետերն են հոգիին, սլաֆուած, ապագայի գոց դրան. ծիածան կամուրջը թամամակին, որուն վրայէն իրադու, կու գան Աստուածն ու մարդը:

Անհունէն ստեղծեց Արարիչը մեծ այս աշխարհը: Պայմանաւորեց ժամանակն ու միջոցը եւ կարգի ոգ կեօնի բերու այն բոլորը՝ որոնք մասերը կազմեցին համագոյին: Աշխարհի հեղինակը իր հրաշագործութենէն բաւաւարուած, ժպտեցաւ: Քաղցրահրաւ այս ժպիտէն լոյսի խուրճեր թափեցան միգամածին վրայ եւ այգալուսեցին բովանդակ ստեղծագործութիւնը: Լոյսը իր ազնուաբոյր ծոութեամբ անմարմին ջուրի մը նման սահեցաւ երկրի անդրաւ մթնոթիւններով, լիւայ, հրաշագործ աղօթքի մը պէս, «եւ եղև լոյս»:

Ստեղծիչը երկարեց լիւայ իր ամենագործները բառսին, եւ, զատորոշեց ջուրերն ու ցամաքը իրարմէ: Զուրերը հաւաքեց ծովերու մեծ կոնքերուն մէջ, իրենց յաւերժական այեկրծումով, եւ անոնց շուրջը շարեց լեռներ, իբրեւ թումբ եւ պատուար: Կոխեց արեւը՝ երկինքէն, իր մեծ սկաւառակովը, իբրեւ աչք ցերեկուան, եւ լուսինը՝ իր մեղանայ եւ կաթնագոյն լոյսով, իբրեւ աչք գիշերուան:

Լոյսէն առաջ ամէն ինչ անորոշ էր եւ անձեւ, միայն Աստուծոյ հոգին, գուրգուրացող կուրծքի մը նման, բուխ էր նստեր անսահման վիհին վրէ: Վշտապէս կ'ընէ պատմութիւնը ստեղծագործութեան, առեղծուածի մը գեղեցկութեամբ: Ծագող լոյսի աղբիւրէն խմեցին աստղերն ու մոլորակները եւ վերածուեցան ասրաւէկ գունդերու, ուղեհասիկ ռոլոյզներու նման կախուած անջրպէտին մէջ: Բոցակէզ այդ համաստեղութիւնները իրենց անսահման շուրջապարեով կը թրթռացնեն անհուն սիրտը տիեզերքին: Անսահման այդ ձեւերուն վրէ կը կենայ անպատմելի «այլ»՝ որ գիտած է նւթացնել իր հոգին, ծնունդ տալու համար տիեզերքին: Որովհետեւ Աստուած կը հանչնայ ինզկինքը ստեղծելով, այսինքն ինզկինքը ըլլալով:

Լոյսին մէջ, որ նայուածքն է Արարիչին, ամէն ինչ ըլլանք ու պացք է, անմահութեան տնայով լեցուն: Զօրութիւնը՝ որ կը քաղցրացնէ իրենն ու էակները եւ կը դառնայ կենսաստ, սնունդը անոնց: Այս ներգաւթակ հրաշքին առջեւն է որ կը բացականչէ Սաղմուներգուն. «Երկինք պատմեն զվառու Աստուծոյ»:

Լոյսը արդար եւ խաղաղ, երազն է բնութեան եւ ներգործիչը անոր անմահ եւ բարգաւաճման: Իմով տուն կ'առնէ վարդի կոկոնը իր փթթումին մէջ, եւ կենդանական աշխարհը իր ապրելու, տնայ տնայով: Շարու-

նակ կը թրթռայ ու կը յորդի՝ անծանօթ զօրութեան մը բարձումով՝ պատռելով կնեպը սեմերուն, որոնք դուրս կը նետուին իրենց խաւարէն՝ կերպարանափոխուած:

Երբ լոյսին կախարդ եղերը կաթնցամ ջուրերու եւ հողերու սիւրհն վրայ, իրենց կենսասու առէջներով, ջուրերուն մէջ ծնան եւ բազմացան հրակայանքի գեղունքներ, ձուկեր եւ ամէն յետակի ու հասակի ջրակենդանիներ, որոնք իրենց բարձումներով կ'ալեկոծէին ջուրերուն խաղաղութիւնը: Արեւու շոյող ու բարի համբոյրին ջակ ծլան բոյսերը՝ իրենց մանկունակ փողոցութեամբ, զմայլեցուցիչ հակումներով նայելու առումներու մեծախիմ: Ծաղիկները ունէին գոյնզգոյն բենեզ եւ նորագարթ լոյսին ոսկեսաւ ցանցը, համբոյրներու պէս կախուած ջուրերու հայելիին մէջ: Անոնց բաժակին՝ թիթեռնիկները կը լողային, արեւու լողանքէն արբելո:

Լեռներն ու սարերը հսկայ կաղնիներ կը գրկէին, որոնք իրենց գեղունակէ պարոյրները կը կախէին կապոյտն ի վար: Խոչնու հովը բուրումնաւէ պատմանի մը նման կը բացուէր անոնց սաղաթներուն վրայ եւ կ'օրօրէր զանոնք: Կենդանիներու բազմազգի զոյգեր կ'արածէին ֆոլ ֆոլի՝ առանց իրարու ծուռ նայելու: Վազը չէր ցուցներ իր ժանիքը, անգողը իր ճիւղերը եւ փիղը չէր փարատեր իր կնիքը:

Կապոյտին ներքեւ հազարաւոր թռչուններ կը բանային երանգագեղ իրենց թռերը: Արեւու ոսկիին մէջ թաթախուած փետուրներէն եղեր կը թափէին վար՝ ալիք ալիք իրարու վրայ պառկած լեռներու ծոցը: Անոնց հաղթ եւ ներդաշնակ օրհներգութիւնը կը լեցնէր երկինքն ու երկիրը, իբրեւ զարթոյցիչը նորածագ աշխարհին:

Աստուած գոհ էր իր ստեղծագործութենէն: Բան մը կար սակայն պակաս այս բոլորին մէջ, որ կ'երկարաձգուէր անհուն յօրանջով, անաղմուկ ողբի մը նման: Անկասար կը մնար ստեղծագործութիւնը կարծես, հակառակ որ տիրական ալօսի մը բերուած էր ջուրին ու ծաղիկին, հովին ու թռչունին, գոյնին ու բարձումին անսեւ միութիւնը, աշխարհի ալլազամութիւնը լուսաւորող: Տակաւին չէր ստեղծուած մարդը, հրաշալիքը Արարչին եւ ոգին ստեղծագործութեան: Այսպէս գոյութեան կու գար մեր աշխարհի, իբրեւ նախերգանք Ս. Գրիգոր լուսաբաց մագաղաթին, Աստուծոյ շունչով եւ մարդուն ձեռներով արձանագրուած:

ԵԶԵԿԻԷԼ ՄԱՐԳԱՐԷԻ ՏԵՍԻԼՔԸ

Բաբելոնի գերութեան շրջանի սիրական դէմքն է Եզեկիէլ մարգարէն, կենդանի վկան գերի տարուած իր ժողովուրդի տառապանքներուն եւ մահացումին: Ի՞նչ «չորցած ոսկորներու տեսիլ»ը յայտնութիւնն է Խառայելի ապագայ վերականգնումին: Մարգարէն ցեղաշունչ հաւաստի եւ ապագայ ազատագրման ջոկանքով սեռանդոն է՝ Նեբեչոցոսի իր աւազանը հեռունեւէն չ'առնել, այլ կը բացուի իր աչքերու եւ մտքի սահմաններուն մէջ: Նախնի, կմախքներու բուրգեր եւ անյուսութիւն իրարու կու գան շինելու տեսիլները ժամանակին: Հզօր է իր երեւակայութիւնը, թաթաւուն՝ զգացումի գոյին մէջ: Կը խօսի պատկերներով, որոնք կը գերազանցեն յղացումը երեւակայութեան: Ձմորական չեն անոնք, այլ տաճարաններ իր մտքի խռովներուն:

Մարգարէն, Տիրոջ հոգիով, անապատ կ'առաջնորդուի, լեցուն մարդկային ոսկորներով: «Եւ եղ զիս ի մէջ դաւիթն եւ այն լի էր ոսկեղոյ մարդկան»: «Կը տեսնե՞ս, որդի մարդոյ, բոլոր այս ցամաքն ոսկորները. ամենք ալ ինքն ինքն գերբնական շունչէ մը եւ պիտի կենդանանան, թօթափելով իրենց աչքերուն վրայէն հողերուն մութը, որովհետեւ զիտքան պանել իրենց ցեղին երազը ժամանակի մեծ զիւրիւն ծոցը»:

Կարմիր եւ կապոյտ մետաքս մը ներքեւ, որ իր ներկան կ'ընէր անցեալ, մարգարէն կեցած կը նայի: Միջոցին մէջ ձեռք մը կախաւոր իր աչքերուն կը վերցնէ վարագոյրը հին, վարագոյրը նոր, ծալքն իր փռած շէշ աւազին: Ու կը թուի իրեն տեսնել շարժը անհուն, ծեր ու մանուկ, կին ու տղիկ մեռելներու ոսկորներուն, որոնք հագած միս, ջիղ ու մորթ, կը բարձրանան իրենց հողակոյտերէն ու կը կանգնին: Ոսկորներն էին անոնք գերիներու այն կարաւաններուն՝ որոնք բռնի հանուեցան իրենց տուններէն, արտերէն եւ ջուրերէն, դէպի գերեզմանը աւազներուն: Այժմ կախաւորական հայելիի մը մէջէն կարծես, իրարու կու գան անխնայ լինելու, սլաքին տակ տեսնուին:

Ոտքի են բոլորը, աղուոր, մաքուր, երիտասարդ, ցեղին ծաղիկն ու ապագան, հողէն ծլած երազն ինչպէս: Իրարու ետեւէ, հերմակով դալկացած լուծեան մը մէջէն, կը փայլեն, փափաւումով մը որ ստուերներուն յատկանիւն է, երբ հովն անգամ կը վախճայ անոնց վրայ թեւ բանալու: Կարաւանը կ'առաջնորդուի երէցներէն, որոնց առջեւ աւելի խոր բացուեցաւ գերութեան նկուղը: Ոմանք տակաւին իրենց պատաններուն վրայ ունին ծիրանի եւ բենեզ եւ կը նային իրենց սեւ աչքերուն հերմակ լոյսովը:

1 Մեծ է թիւը աւազներէն յառնողներուն, խայտաբղէտ, իրենց վերքերուն զանազանութեամբ: Շատերու վիզին՝ կիսալուսինը տապաւին, ուրիշներու կողին՝ փոքր նիզակին: Անոնց ստուերները թափանցիկ են եւ գանկերը հնոց

« Լ ՈՒՍԱՄԱՏԵԱՆ »

Շփեղ հրատարակութիւն մը՝ որուն գաղափարը յղացումն է Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վաղգէն Ա. ի, իսկ հեղինակութիւնը կը պատկանի բանաստեղծ Նիկիւրդին՝ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Նիկիէ Արքեպօ. Տէրաէրեան:

Հատորը կը բաղկանայ Աստուածաշունչէն է մեր ազգային աւանդութենէն վերադառնաւ յիսուն դարադներէ՝ որոնց ընթանները ընթած է Ամենայն Հայոց Հայրապետ ինքը, իւրաքանչիւրին կ'ընկերանայ պատուաւ խորհրդանշող գունաւոր գեղեցիկ նկար մը, որ գործն է Հայաստանի նկարիչներէն Ալբերտ Եւրալեանի: Սքանչելի են մասնաւորաբար մեր ձեռագիր մատենաներու մանրանկարային ոճով յղացուած Թաւնագիր սկզբնատառերը:

Հեղինակին բացատրութեամբ շնորհմեղութեամբ են Հին ու Նոր կտակարան-

ներէն գրաւագներ . . . որոնց կաղապարիչը . . . փորձած է ներկայացնել գանձանք սովորականէն քիչ մը տարբեր, առանց դպելու անոնց անփոխարինելի ճշմարտութեանն:

Ինչպէս այս հատորը սակայն, երբ գրեանք թէ Աստուածաշունչի մէջ ամէն բան ըսուած է յնգուի ե ոճի կատարելութեամբ:

Ճորովհետեւ Սրբազան մատենաներէն թանուած այս գրուածները աղբերակաւ ցելի ըլլալով հանդերձ պէտք ունի մեր օրերու յատուկ հանգրձանքին:

Դարերէն եկող ու յաւերժութեան նաւոր գիրքեր կան որոնց մասին կը խենք յաճախ, ամէն օր, կը պահէք զանոնք մեր սեղաններուն վրայ կամ դարակներուն մէջ, հիացումով կը խօսինք անոնց մասին երբ պէտք ըլլայ՝ առանց սակայն հաղորդ ըլլալու անոնց բովանդակութեան, ներքին արժէքին: Մեզմէ քանի՞ հոգի կարդացած է Աստուածաշունչը — կամ շնորհքը — ամբողջութեամբ ու

նառագայթներու, զոր չեն կրցած մարել բոլոր բարբառոսութիւնները ժամանակին: Ահա կարաւանը ճողոց, որոնց աղու նայուածքներէն յոյսին շուշանը միւռնոյի պէս կը նառագայթէ: Շարանը կոյսերուն, որոնք ջուրերու փայփայանքին յանձնեցին իրենց մարմիններու խռանը: Ու բոլորը որոնք մահուան դաշտերէն կու գային, իրենց հետ կը բերէին չմեղաւոր գաղափարի աղամանդ պաք, պինդ բեռնուած խոր իրենց սիրտերուն: Անոնք բոլորը կը քալէին դէպի Սիոն, որուն բարձունքին հովաքեւ ոգի մը կը սպասէ, իրենց անցարժ վիշտին վրայ բանալու նոր ծիածանը՝ անաւոր հանգոյցի մը պէս ինկած գերութեան եւ նախասինքի գերեզմանին վրայ, եւ որուն զոյնները ամենէն մաքուր ընկերներէն հաւաքեց ոնիրին ձեռքը:

Եւ ձայնն իւր մարգարէի ականջին. «Մեռելները չեն ասլիք երբ երազը մեռնի: Աւելին՝ թէ անոնք որ մեռան, իրենց կորնչական մարմինները միայն յանձնեցին եղեռնին, բայց ոչ անմահութիւնը իրենց հոգիներուն»:

Եւ կարմիր լոյսի մը ներքեւ կեցած, մարգարէին օրքները կը մըմջէին աղօթի մը պէս. «Տառապեցայ ձեզի հետ եւ ձեզմէ աւելի, քանի որ ձեր հոգիներուն ապաշխարանքին ձայնը չհասաւ ձեր Աստուծոյն: Եւ զոցեցի դամբաններուն խորհուրդը, հովուեցի հօքը հոգիներուն, որոնք ամէն օր օրեւ գլխուն: Գոնէ գիշերուան մը համար, կը գասուէին իրենց օսպաններէն, կրակուած տենչէ մը, տեսնելու օրը ու իրենց անուրջը մարմին պիտի առնէր»:

ծանօթ է անոր պարունակած չնչացող
նշմարտութիւններուն։

Եւրջ երկու հազար տարի վերջ ալ
այդ նշմարտութիւնները վը պանեն իրենց
այժմէականութիւնը մեր օրերու մարդուն
համար։ Զուր տեղ չէ որ ըսուած է թէ
լոյսին նման՝ նշմարտութիւնն ալ կարելի
չէ թաղել։

Ինչպէս ԼՈՒՍԱՄԱՍԵԱՆԻ հեղինակը
դիտել կու տայ հատորին ճշմարտաւածին
մէջ, ճաննք որ դուրսէն կը նային այս
բոլորին, կը նմանին շէնքին արտաքին
քարերէ համարողներուն, որոնք չեն ուզեր
մտնել արանքէն ներս, այլ անոր շուրջ
կը դառնան միայն։ Այս հատորը հրուէր
մըն է տաճարի կամարին տակ ամփոփելու
լուս՝ բայց խօսուած նշմարտութիւններն։

Սփիւռքահայ բանաստեղծութեան տի-
րական դէմքերէն մէկն է Նղիվարդի որ
յայտնուեցաւ ու ծաղկեցաւ ժամանակ
1940 — 1950 երկարող տարիներուն։ Յա-
ջորդող տասնամեակներուն լոյս տեսած
իւր քանի մը հատորները եկան հաստա-
տելու որ բանաստեղծը իւր ըսելիքներէն
չէր պարպուած տակաւին։

Նղիվարդ նոր երակ մը կը բռնայ
Սփիւռքահայ դրականութեան մէջ։ Իւր
ներշնչումները կու գային Սուրբ Գրական
և ողբային դէմքերէ, գէղքերէ և պոետ-
կերներէ։ Բանաստեղծը դուրս կը բերէր
ասանքաւանդութեան տարտամ հեռունե-
րէն ու հոգեշունչ թթուութիւն մը մէջ կը
վերակենդանացնէր զանոնք ու կը ներկա-
յացնէր մարդկայնական շնչառած գիծե-
րով։ Ենթադրեալ, Սոցիալական իմաստունը, Յի-
սուս, Յուդան, Մագդաղիէն, Մհերը,
Արտաւազդը չպատրաստակները էին իրեն
համար պարզապէս, բառին նմալէն ան-
գին՝ հասնելու յաւերժական նշմարտու-
թիւններու խորհուրդին։ Փորձեր, եթէ
կ'ուզէք, գիրքերու կապտանքներէն ար-
ուեստով ազատագրելու զանոնք ու ճանչ-
նալու, հասկնալու մարգկային հոգի-
մանուանդ՝ իր անխուսափելի տաղանդ-
ներով որոնք բոլոր ժամանակներուն են։

Նոյն այդ փորձն է տնա աբ կը կա-
տարուէ ԼՈՒՍԱՄԱՍԵԱՆԻ մէջ։

Բազմահարկը տարիներ արդէն դրած
են իրենց կնիքը գէմքերուն ու գէղքե-

րուն վրայ որոնք մարմին կու տան հա-
տորը կազմող պատումներուն։ Այնտեղ են
կայէնը, Մովսէսը, Սամսոնը, Դաւիթն
ու Գողթիթը, Յիսուս, Առաքին Սամարա-
ցին, Յուդան, Լուսաւորչի տեսիլքը և
այլն, բոլորն ալ քալած պատմութեան հետ
ու բիւրեղացած ժամանակի ընթացքին։

Նղիվարդ կը փոխադրէ այս բոլորը
մեր օրերուն և զանոնք կը տեսնէ, կը
զգայ մեր օրերու տաքնալներով, զգա-
նութեամբ։ Զէ՞ որ մարդը քիչ բուն ունի
փոխուած իր հիմնական ապրումներուն
մէջ, հակառակ կ'ըսծ արտաքին, երեւո-
թական փոփոխութիւններուն։ Այսօր ալ,
ինչպէս հազարաւոր տարիներէ ի վեր,
մեր, մարդոց կեանքերը կը կամարուին
նոյն հիմնական ապրումներով։ և ուր,
նախանձ, աստիճաններ, փառապիտութիւն,
դուրգութեանք, արիւնք ցանկութիւն, աւ-
ղատութեան տենչ, և այլն։

ԼՈՒՍԱՄԱՍԵԱՆԻ ին հեղինակը մարդուն
շարժումները, կեանքը վարող հիմնական
այդ զգացումներն է որ բանաստեղծական
շունչով մը չկը նորոգէ։ Կը փոխադրէ
մեր իտուղղ թրթրումով։ Աստուածաշնչա-
կան այդ գէմքերն ու գէղքերը կը դադ-
րին կարծէք մեղմէ դարեր առաջ ապրած
ու տեղի ունեցած՝ կամ աւտնդութեան
մշուշին մէջէն յայտնուող երեւոյթները ըլ-
լալէ աւ կը վերածուին մեղի նման, մեր
ապրումները, տաքնալները, առաքինու-
թիւններն ու տկարութիւնները ունեցող
հոգիներու։ Մեղի նման բայց անպայման
կեանքէն մեծ, աւելի մեծ։ Աղամ և Եւս
ապերկանիկ չեն զգուր դրախտէն վտա-
սելով՝ որովհետեւ ճիշդ հաւատարմին կեան-
քին ու կը սիրէին գիրքը։ Անառակ որ-
դիներուն Միմնութեան փառքը անկուսէն
բարձրանալուն մէջ է։ Մեղմէ ո՞վ չէ
այցուած տիրական ըլլալու զգացումէն,
մարմանէն ճշգր տնհատները կը անուցա-
նեն Աստուծոյ նախաձեռնա տառնանք-
Քանի՞ անգամ կ'անդրադառնանք մեր
կեանքի տեղադրութեան թէ ճշալը ապրիլու
կերպ մըն է։ Յուդա իւր Տէրը մատնելէ
հաջ չի հետեւի Զերբակալողներու թա-
փօրին։ — Երկար ոտեն մնաց դաժմաւ
իւր տեղը, ինչպէս ապաննուած մահը։

Ե Ղ Ի Վ Ա Ր Գ ԲԱՆԱՍՏԵԼՄ ՊԱՏՐԻԱՐԺԸ ԵՐՈՒՍԱԴԵՍԻ («ԼՈՒՍԱՄԱՏԱՆ»-ի հրատարակութեան առիթով)

Յաւակնութիւնը չունինք սեղմ այս տողերուն մէջ համագրական վերլուծումը կատարելու ֆառներով դարու Ս. Երու-
նաղէմի Աթոռի երբորդ գրադէտ-բանաս-
տեղծ Պատրիարքի արդիւնաշատ վաստա-
կին: Այլ պարզ ուրուագիծը ընել անոր
մօտ կէս դարու վրայ տարածուող գրական
առատ բերքին, որ հզօր փթթումով մը
երևան եկաւ 1930-ական թուականներուն
ու հարստացուց սփիւռքայայտ գրականու-
թիւնը աւելի քան երկվիցեակ մը կրօնա-
կան, գրական և Աստուածաշնչական յա-
տակի վրայ բանաւած հատարներով:

Եղիվարդ մէկն է սակաւաթիւ հայ
գրողներէն, որոնց տաղանդը հաւասար
ուժգնութեամբ փայլած է թէ՛ արձակի և
թէ՛ բանաստեղծութեան մէջ: Աւելին,
անոր արձակ գրութիւնները, գէթ մեծա-
գոյն մասամբ, կ'իյնան շարձակ բանաս-
տեղծութիւնն աւարտումով ծանոթ գրա-
կան կալուածէն ներս և կը մօտենն զգա-
յաւն ու վաւերական ճերթողի մը գոյու-
թիւնը իրենց ետին:

Եղիվարդ 42 պատկանի ապարսխտ
այն սերունդին՝ որ թէև իր աչքերը բա-
ցած հայրենի հողին վրայ, հասակ նետեց
ու կազմաւորուեցաւ հայրենի ջերմացնող
արեւէն հեռու, օտարութեան մշուշներուն
մէջ երգելու համար կարմիր կարօտը
մեղմէ խլուած հայրենիքին:

Արդար պիտի չըլլար նեղ այս սիւ-
նակներուն մէջ աւելի երկարել մէջբե-
րուամբրուն շարքը: Հատորին ընթերցումը
մեղ անպայման պիտի մղէ խորհրդածու-
թեան՝ մեր և մեր շուրջիներէն ու պարած
կեանքին, մեր ապրումներուն և անան-
ցանկի ճշմարտութիւններու մասին: Ընչ-
մարտութիւններ՝ օրոնց անդէպ այնքան
անաւարտեր ենք յաճախ, ամէն օր, ամէն
վայրկեան միտսին ապրելով հանգերէ:

Առաջին անգամ Եղիվարդ հրատարակ
կու գաւ 1930-ական թուականներու կէտե-
րուն, ՎՍԻՆՆՆ պաշտօնաթերթի մէջ իր
օտարագրած ճերթուածներով, կրօնական
յօդուածներով և մասնախօսական ակ-
նարկներով: Կունաւ այդ չըջանին իսկ
ան կը յայտնարերէ կազմաւորուած ու
հասուն գաղափարներ, աշխատաւ տարբե-
րութեամբ իր սերնդակից հոգեօրակա-
ներէն: Ինքնատիպ գրադէտի համարը
իրեն ապահովել չուշացան յաջորդ քանի
մը տարիներուն նոյն և Պէյրութի գրա-
կան հանգէտներուն մէջ իր օտարագրու-
թեամբ երեցող գրութիւնները: Նորակո-
րացող խառնամուխից գրադէտին երկայթը
անշուշտ չէր կրնար աննշմար անցնի
մեծանուն գրադէտ-քննադատ և նորակի
տաղանդներու հանգէպ իր գուրգուրանքն
ու քաջալերանքը չօրակարկող Յ. Օշականի
աչքէն, որ այդ օրերուն կը գառուանդէր
Ժողովուրդաւարաց վարժարանէն ներս, և
որ սերտ բարեկամութեամբ պիտի կապ-
ուէր բանաստեղծ վարդապետին հետ մինչև
իր անժամանակ մահը 1948ի Փետրուարին:

Սակայն արդար ըլլալու համար պէտք
է արձանագրել այստեղ թէ Օշականէն
առաջ Ս. Աթոռոյս այդ օրերու գրադէտ
և մեծագործ գահակալ և Եղիվարդի դաս-
տիարակ (գէթ մէկ տարիով) և հոգեւոր
ծնող Թորգոմ Արքեպս. Գուշակեանն էր
որ իր առանձին հոգածութեան արժանա-
ցուց իր քայլերը մեր գրական անդա-
տանին մէջ ամրացնելու ճգնող երիտա-
սարդ վեղարուորը, քաջալերելով զինք
իր նորարայտ տաղանդի անդրանիկ բեր-
քերու հրապարակման օրերուն: Աւելորդ
չ'ըլլար հստայնել թէ Թորգոմ Պատրիարք

ԼՈՒՍԱՄԱՏԱՆԸ պէտք է կարգաւ
ամբողջութեամբ՝ վայելիլու համար բա-
նաստեղծ հեղինակին աճին զեղեցկութիւ-
նը, թարմութիւնը, ինքնատեղութիւնը,
պատկերներու թելադրականութիւնն ու
գիւտերու Օսկար Ուայլտեան կենսունա-
կութիւնը, որոնք գրուագիւնը կը դար-
ձնեն սուրբ, ապաւորիչ և ընթերցումը
կրկնապէս հաճելի:

Լիլպոն

ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ

իր անդրառնելի ձեռնադրումներն մեջ նշմարաբար մասաւոր արժանիքներուն համար և որ զայն կը վերադարձէ իր մէծ և պաշտելի նախորդին և ուսումնական — Դուրեան Սըրբազան — անունովը՝ Սոյիսէն:

Տ. Թարգում Սըրբազանի 1939 թ. փետրուարին պատահած անակնկալ վախճաւ նաեմէն ետք, Սոյիսէն վարդապետ ձեռք կ'առնէր հանգուցեալին ձեռնադրութեամբ խմբագրած «Սիոն» ամսագրի խմբագրապետութիւնը և կը շարունակէ անընդհատ մինչև 1956 թ. վանական տխուր դէպքերը, ինչպէս նաև 1980 էն ետք, Պատրիարքական դռնը բարձրանալէն յետոյ: \/

1940-ական թուականներուն Սոյիսէնը մէջոգիւղ պիտի գար գրական անունին հաստիքներով Այդ տառնամեակի ընթացքին միայն պիտի ճոխացնէր նա գրականութիւնը եօթ դիւրեբով, չորսը բանաստեղծութիւն և երեքը արձակ: «Մագաղայիէն Մեղրամմէն» 1941 ին, «Խորտակման Գիշերներ» 1943 ին, «Անցորդը» 1946 ին և «Ակնդդամա» 1948 ին, գողարկի փուշկերն են իր ճերթադրութեան, մինչ լիւրան վարայէնը, Վեարեկը Հայ Գրականութեան Մէջը և Վշայառաւանայց Եկեղեցին Երէկ և Այսօրը, 1945 ին, 1947 ին և 1948 ին լոյս տեսած, զեղեցիկ նմոյշներ են Սոյիսէնի արձակէն:

Ս. Գրական դէպքերու աւ դէմքերու վրայ քանտուած և գրեթէ բացառաբար Սոյիսէնը կողմէ մշակուած գրականութիւնը բնական է որ արժանացաւ գրասէր հասարակութեան խոր գնահատութիւն: Հայ քննադատութեան իշխան՝ Օշական, «Խորտակման Գիշերներ»-ը Յուսիսային մէջ գրուածաւից աւ քաջակերպեան ազգեր ունի խոստովաւից գրողի մասին:

Մագաղայիէն (Մարիամ Մագաղանացիին) մէկն է Նոր Կապարանի ամենէն յաջողակական կիներէն: Սրտառուչ իր հանդիպումը Նազովրեցիին և այս վերջինին մէջ Մեսիան գտած ըլլալու անհուն գահաւակութիւնը՝ մեղքերու իր լեռնակաւ գէղը հալցնցիւր կոչուած, գրասէր պատկերներով սեռուած ինկած են Սոյիսէնի նախախայթիչ երկին մէջ: «Խորտակման Գիշերներ»-ը էջերէն մեղի կը խօսին Ենովան, Մեսիան, Սոյիսէնը, Յուսիս, Արաւազը և ուրիշներ:

Մագաղայիէն, Արաւազը և ուրիշները իրաւունք ունենալով իր մասնաւոր կէն աւ միջավայրէն՝ իր պատգամը բերելով մեր օրերու աշխարհին: Երաժշտական աւ առաջ իր օճը հոս ալ իրաւաբան և աւագրաւ նուաճումներ:

«Անցորդը» վերջուրը կ'ընէ կորուսած մանկութեան մը և կորուսած հայրենիքի մը, երկուքին ալ վիշտը մեղմել փորձելով կորսնակած հոգիի մը Աստուծոյ մօտ իրկութենէն ճարտուած անհուն լուսատեւութեամբ:

1948 ին կը պայթէր Արար-Իօրայէլեան պատերազմը: Ս. Յակոբեանց Մայրապետը, կրակի դին ալնաւ մօտ՝ իր հովանիին տակ ծուարած բաղձնադար ծաղիկը, կ'ապրի ճշմարտմային օրեր: Տրտուած և արիւնոտ այդ օրերու անմիջական ազդեցութեան տակ պիտի երկնւէր «Ակնդդամա» գրքայիւր:

Վերան վարայէնը Գրիգորի Լիւրան Գրադի վրայ բանուած կրօնական գրութեան շարք մըն է: Գրիգորի անհուն առաջ օգտուողներէ թեւադրուած ճշմարտութիւններ, արուեստին նպաստով ճշտացած, կը ներկայանան մեղի հասարակէն:

Վեարեկը Հայ Գրականութեան Մէջը նոյն իրիւր շօշափող գործերէն կ'անուշատուի շնորհիւ հոգեւոր հեղինակին Նաբեկի ոգիին թափանցիւր և Արեւելի մեծ միսիֆին հոգեվիճակներուն հաղորդակից գաւառու անվիճելի կարողութեան: Վշայց. Եկեղեցին Երէկ և Այսօրը կը պարզէ իր քնն և գեր մեր Եկեղեցիին թէ՛ անցեալին, մասնաւոր մեր անտէրընջութեան շրջանին և երբ կերպով մը փոխարինած է մեր քաղաքական իշխանութիւնը, և թէ՛ այսօր, մասնաւորապէս սփիւռքի մէջ, մեր ազգային նաւը օտարութեան հովերէն ապահով՝ անքոյթ նաւահանգիստը առաջնորդելու անփոխարինելի իր դերին մէջ:

1950 ին լոյս տեսնէ «Ակնդդամա» Անգլա-Արաւազի թիւներէն ածուած գրքայիւր, որ Գրար. Տեղապար Հայր Սոյիսէն լուսաւ գոյնը կը պաշտպանէ ուղղափառ գաւառականութիւնը Հայց. Եկեղեցիին, ընդդէմ կարտինալ Աղահանեանի Հովաքանի Թուղ-

թերով արտայայտուած՝ անտեղի վերահսկողութիւնը՝ Աւելի ուշ, 1962 թին, Նայն նպատակաւ ան հրատարակած է ուրիշ գրքոյկ մը՝ «Անգրագրութեամբ ինքներ», Հ. Ստանկ Գոգեանի «Հայոց Եկեղեցիներ» աղետաբեր Եկեղեցւոյ դաւանութիւնը՝ ընդգէմ հոն արտայայտուած թիւր ու թերի դատարարներուն, մարդաստութեան յետին նպատակներով արտայայտուած:

1951 թին համագրային շուքով՝ կը տօնախմբուէր 1500 ամեակը վարդապետ Կեռտաւադարի: Այդ առիթով Եղիվարդ հրատարակ կը հանէ գրական տարբեր տեսակէ գործ մը — «Վարդապետ Թաթեւադար զԵ, որ կը բնագրութիւն տեսնէ մը ետք ու հիացում կը պատմաւէ հանդիսատեսներուն, կուտ աւ ապաւորիչ դիմերով ներկայանալուն համար այդ հերոսամարտին մէջ բաժին տուններուն դիմագիծն ու հոգեբանութիւնը:

Պատրիարքական Աթոռ բարձրանալէն ետք, Եղիվարդ սկսաւ մշակել ինքնատիպ կրօնական գրականութիւն մը. այլաբանական գրականութեամբ մէջէն վերաբերելով Նայն Աստուածորդին և ապա Պողոս առաքելոյ կերպարները: Առաջինը՝ «Օտարականը» յատկանշական խորագրով, լոյս տեսած է 1966 թին, երկրորդը՝ «Հեթանոսաց Առաքելալը», 1975 թին: Մին ժամանակ երազանցող բանաստեղծական ոճով գրուած արձակիչ չքնաղ նմոյշներ են երկուքն ալ, քրիստոնէական բարոյականի հիմնական դիմերը տեսնելով, քննարկել ու անխնայ պատկերներու անհատնալ մարքերու ընդմէջէն:

Իբրեւ քերթագիրք, իր Պատրիարքութեան շրջանին ունինք մեր պատմութեան երկու հսկայ-հերոսներու — Ս. Մկրտիչ և Ս. Վարդան — կենսքի ու գործի անգրագրութիւնը պարզեցող մը ներկայացնող ծառայող երկեր: Առաջինը՝ «Սուրբ Մկրտիչ», լոյս տեսած է Օշականի անգլագրական անտրքին ծննդեան 1600 ամեակին առիթով՝ 1962 թին, իսկ երկրորդը՝ «Կարմիր Զօրավար», 1975 թին: Եղիվարդ չափ թացած է բնականօրէն իր կարկինը, առնչելու համար քրիստոնէութեան արշալուստին թիւր պատմութեան՝ վրէժ իրենց

կնիքը խորագրած գրքման երկու գէղեցիկ բառ — Գրեթե, Գրեթե ու Աւարայրի Գոգ քաճառք — համագրական պատկերը:

Եղիվարդի 40-ական թուականներուն ապուած քերթագրութեամբ ապաւած ըլլալով, 1973 թին հրատարակ կ'ըլլէ «Հնար Էջեր», որ տեսիլ թան 250 էջերու մէջ արտած են կարեւոր մտեր բանաստեղծին այդ հատորներէն:

Այս բոլորէն զատ, մասնաւորաբար «Սինն», առաջինի մէջ Եղիվարդի լոյս տեսած և հատորի շատ քերթաւաններն ալ չէ կարելի զանց տանել: Երկարաշունչ կտորներու կարելի է հանդիպել հոն, երբ բնին Ս. Գրեթե — ուրիշ, Սալմէ — և երբեմն հայոց պատմութեանէն: Զորավար բնի, Գոգեթիսի — դէպք մը կամ դէպք մը խոսք ինք վերաւանքին ենթարկող:

1956 — 60 թիւերը դէպքերու շրջանին գրուած և յաջորդող տարիներուն «Վարդապետ Թաթեւադարի» մէջ լոյս տեսած քերթաւաններն ալ կը պատկանին Եղիվարդի գրքին:

Եղիվարդ իր բարձր պաշտօնին բնորոշումը քանիցս այցելած է Մայր Հայրենիք ու խանդավառուած տնոր մշակութաթային աւ շինարարական զմայելի վերաբերում: Արդար արգասիքն է քերթաւան շարք մը, որ մէծ մասով կը մնայ անտիպ: Ժամանակ հայրենասէրի սիրտ մը, միացած բանաստեղծական հզօր շունչի մը՝ իրադրած է հոյակապ նուաճումներ այդ կտորներուն մէջ: Շատ լուրջութիւն է որ անոնք որ առաջ սեփականութիւնը դաժնային գրութիւն հասարակութեան:

«Նուաճումներ», «Օտարականը» և «Հեթանոսաց Առաքելալը» անաքերուն վրայէն քաղող բայց ունի լայն պատմատեղ մը վրայ բանուած, անտարակոյս որ դաստիարակեցին կը հասցնէ Եղիվարդի բանաստեղծական արուեստը: Գրքերուն ներ չենար կը լեցնեն հոգորդ, բայց տաղերուն կշռականութիւնը, պատկերներուն նորութիւնն ու պատմութիւնը, գունաւոր գեղ ալլաքանութիւններն ու բնութեան մտածումները արժանի կը դարձնեն զայն կոչելու արժանի բանաստեղծութեան գոյարք մը որ, իբրեւ եղական քերթ, Հայ Գրականութեան պարծանքը ըլլալէ զատ,

վատան ենք թէ թիւով և ոչ թով մեր
գիտքը անուան գերազանցող ժողովուրդ-
ներու պարագային ալ պիտի որժանանաք
նայն բախտին:

Յիսուսն է թիւը դէմքերուն և դէպ-
քերուն, որոնք կը աղանցեն Վեռա-
մատեանսի էջերէն: Անոնցմէ քանիկնդը
կու գան Հին Ուխտէն, իսկ միւս քան-
կինդը՝ Նոր Ուխտէն: Այս վերջիններուն
մէջ կան մեր ազգային-հագեւոր պատմու-
թենէն խօսող էջեր:

Ինչպէս ամէն իրաւ գրագէտի պարտ-
գային, նոր ու բարդ բաներ կերտելու
շնորհը նաեւ չէ պակասը եղիվարդի: Սա-
կայն մինչ ուրիշ հեղինակներու մօտ
պաճուեալք մը, անանկի ու անխմստ
կուտակում մը կը թուին այդ բառերը,
մատուցները դանդաղեցնող, լճացումի
առաջնորդող յաճախ, եղիվարդի մօտ ա-
նոնք բնաւ չեն ազդած պատմութի հեղա-
սան ընթացքին վրայ, իր ըսելիքները
դարձնելով աւելի գունազեղ ու գրաւիչ:

Ոմանք, գծուած ու մուշ հաշիւներէ
տարուած գրականութեան փերեզակներ,
փորձած են եղիվարդի արտադրած հակա-
յադէզ ցորենը անտեսելով՝ գոտի փաթ-
թոց ընել տնօր քով նշմարելի իրր թէ
յարդի մի քանի շիւղեր: Սխալ չ'ըլլար
հինաւուրց իմաստութիւն մը խառնող
պողապառ ծառին քոր նետող շատ կ'ըլ-
լայ՝ առածը վկայութեան կոնչել հաս:

Հոս կ'ազննք մէջներում ժը ընել
եղիվարդի սերնդակից անտառնի բանա-

անդ՝ վանէ-Վանանի բերքաւառքէն,
ուր հետեւեալ գնահատական տողերով եզ-
րակացութեան կը բերուն բանաստեղծ-
Պարիարքի վատասկին մօտին եղած
նշմարները. — Արտասամանեան մեր
գրականութեան մէջ, եղիվարդ դէմք մըն
է, որուն գիծերը ճշգուած են այլեւ:
Իր տուրքը մեր բանաստեղծութեան՝ ար-
մէքաւոր յաւելում մըն է տնօր վրայ:
Եթէ կայ հովուական շունչ մը իր գործե-
րուն մէջ, քիչ աղերս ունի սակայն կրօ-
նական այն բանաստեղծութեան հետ, որ
եղիչէ Դուրեանով կ'ընք իր վախճանը:
Գնդեցիկ են իր յարուսները դէպի աշ-
խարհային կեանքը, դէպի ժողովուրդը և
անոր մէծ յուզումները և էլ 223:

Ձանց կ'ընեմ մէջներումներ՝ եղի-
վարդի գործերէն: Ընթերցողը կը զրկեմ
ըուն աղբիւրէն ստացուած վայելքին:

Մեր արագին իղձն աւ մաղթանքն է
որ Վեռամատեանսը վերջինը չ'ըլլայ Ե-
ղիվարդի գործերուն, և Տէրը շնորհաւոր
Պարիարքին պարգեւէ երկար և առողջ
տարիներ, որպէսզի ան, հակառակ իր
տարիքին, շարունակէ Սփիւռքայայ Գրա-
կանութիւնը օժտել ժամանակէն չ'հինցող
և գալիք դարերը ճակատաբաց գիժաւու-
րող կրօնականին ու գրականին շաղապա-
տումէն ծնած թարմ գործերով՝ որոնց
պակասը տարուէ տարի գգալի կը դառնայ
նիւթին և այժին պաշտամունքովը կ'լսն-
աւած մեր օրերուն, գաղթայայ գորշ ի-
րականութեան մէջ մանաւանդ:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

Էջ ԾԴ: «ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆՔ»-ԻՆ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԴԱՇՏ

Կը ֆալէի աճման մէջէն
 Իմ հայրենի,
 Գլխուս վերեւ երկինք անհուն,
 Վլրան լարուած,
 Հովի թեով կը ծաւալէր
 Երգն առնինն,
 Վեր բարձրացող նպոսին սակ
 Մասիս սարին:

Մրգասաններ, արճ ու այգի,
 Կթուած իրենց բարիքներէն,
 Կը բացուէին
 Բըլուրներու, լեռներու ֆով,
 Զոր մեր պապերն գիտցան կորզել
 Ժանիքներէն ապառաժին,
 Վանելէ վերջ,
 Տասասկ, դժնիկ ու գայլախազ,
 Յարգարելու հեճ անկողին
 Աստղատեւ ուրբասունկին:

Հովի մոտներն անհամարձակ
 Կը Դադային,
 Քղանցներուն հեճ ամպերուն:

Քաղերուս սակ կը խեխրեան
 Դիակները խոսին, ծաղկին,
 Իսկ ծառերէն՝ արցունք արցունք,
 Թիրթիր ոսկի:

Դաճալալարը Արարատեան,
 Լոյսով շաղուած,
 Սերունդներու անիւնն է սուրբ,
 Մայրական գիրկ, աղօթք, գինի,
 Մանկսն երազ,
 Արեւու շող ու ճիւղ հողի:

Դառնալույրը Արարատեան,
 Խուրը Գրիի էջ մըն է կարծես,
 Որուն վըրայ լեռն ճայրենի՝
 Նեճած նայուածքն իր խորամուխ,
 Կ'ուզէ հեգել,
 Խորհուրդն անլոյծ մեր պատմութեան:

Վերջալոյսը իր շրջաբեկ
 Պատմականն է փրօնի մորէն
 Բարսի ծառին՝
 Որուն ճիւղէն աղջիկ մ'աղուոր,
 Կուրծքին առած խայտանքն հողին,
 Լուռ կը նայի հորիզոնին:
 Թուխ են մազերն, աչերուն մէջ
 Համալ քախիծ, համալ կարօս,
 Նուռը ինչպէս
 Նիզակներուն ճակ արեւին:

Արարատէն հով մը փախած
 Կը վէճվէճէ ճիւղին զեղին
 Նոնենիին,
 Ինչպէս սիրոյ շուրջ ջերմ:

Դառնին վըրայ Արարատեան
 Պէտք է քալել բոսիկ ոտով,
 Ըզգայու իր սրտին անհուն,
 Լուսաւոր երգն իր հողերուն:

Ու կը թրի ինծի լսել
 Չայներ կրակ,
 Արնաւաղախ մեր անցեալին,
 Հերոսներուն եւ սուրբերուն,
 Խօսի նստած Աստուծոյ հետ:
 Անքնք բոլոր,
 Նեճած պատանք, հագած մարմին,
 Իբրեւ իշխան, կըղերական
 Ու շինական,
 Մեր հողերէն կ'անցնին մորէն,
 Վերբերով իւր ու սարադէմ:

խուժումն անծայր յուեերու բորբ
 Կը բարձրանայ սխրէս ի վեր:
 Այֆերուս դէմ տունը մեր հին,
 Մայրս թութի ծառին ներքեւ
 Կը մանկէ դեռ աղէկասն իր:
 Ու կը յիշեմ լացս առաջին,
 Ժայռէն ինկած ջուրի հանգոյն:

Գարնան օրով աշխարհ եկայ,
 Կը պատկեր մայրս.
 Գառներու ձայն եւ խոյամարս:
 Մնած օրս կ'արթննար օձն
 Իր կաղաղէն,
 Կը հեռանար արեւն աղուոր
 Մեր աշխարհէն,
 Ու կը բացուէր սեւ հորիզոնն
 Իմ մանկութեան:

Երկնքին տակ կը բարձրանար
 Եաթաղան մը արիւնամերկ,
 Որ հայ մայրեր չըծրինն ա՛լ
 Եւ մանուկներ չըզան աշխարհ:

Ես դեռ մանուկ՝ մօրս փէշին՝
 Եղեռնի սեւ համբաներէն
 Քալէցի շաւ:
 Ոսկերուս ցաւ եւ սրտիս վէրք,
 Եւ այդ ցաւին կը հիւսուէր լուռ
 Ցասում մ'անգօր, բողոք մ'անհուն,
 Որ կը մընայ մինչեւ այսօր
 Իբրեւ կտակ արիւնագիր
 Իմ ուրբութեան:

Աւնան գունաս արեւին տակ
 Թախիծ մը որք կը սարսըռայ,
 Կը վերցնէ ձկնուան ձին.
 Լեռան ետին,
 Աւունն մեղմով կը չորցընէ
 Արցունքներն իր,
 Ամպի տոգոյն թաւկիմակով:

ԵՂԻՎ.ԱՐԳ.

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԱՇՈՑՈՑ ՈՍԵԼՆԵՐԱՐԸ

Պատմութիւնը լի է բախտորոշ եղելութիւններով:

Դիւա, փոփոխութիւն, յեղափոխութիւն նահատաքարկան են մարդկութեան և ազգերու համար:

Այսպէս եղաւ հայ մշակութիւն Ոսկեդարը մեր ժողովուրդին համար:

Ներկայ աշխարհը կը նմանի կրակի վրայ եռացող կաթասի:

Ապահովութեան, ազատութեան, ինքնավարութեան, յառաջդիմութեան և նոր կեանքի սէրը հրգիհի պէս բռնկեր է ամէն կողմ:

Փոփոխութիւն, առաւել ևս լեղաբոս խորիւն բաւը կարծէք Նշանաբանն է և ցուցանիշը տղգերու, ընկերութեանց և անհատներու:

Հուսիսին, աստղերուն և երկրին լոյս տաւող արեւուն պէս առջ է և բոցավառ՝ նորութեան և յեղափոխութեան գաղափարը:

Յեղափոխութեան մէջ են Միջին և Մայրագոյն Արեւելք, Ափրիկէ և Հարաւային Ամերիկայ:

Յրանալի, Ամերիկայի և Ռուսաստանի պէս՝ ներկայիս յեղափոխութեան կրակով կը մկրտուին ազատ ապրիլ ուղող երկիրներն ու ժողովուրդները:

Փոփոխութիւն, յեղափոխութիւն կայ ամէն կողմ, ամէն մարդի մէջ:

Արմատական փոփոխութիւն, շինդափոխութիւնն կայ քաղաքական, անասական, ընկերային, գիտական, ճարտարարուեստի, նոյնիսկ հոգեւոր և բարոյական կեանքի մէջ: —

Կը թուի թէ այսօր, որեւէ գործի յաջողութիւնն աւայտմէութիւնը պայմանաւոր են նորութեամբ, գիւտով, յեղափոխութեամբ:

Անոնց շնորհիւ մարդիկ կը փորձեն վերջ տալ լնացումի, կը ջանան հինցած,

փտած և անիրաւ կարգերը փոխանակել նոր և արդար իրաւակարգով:

Բայց ճշմարիտ յեղափոխութիւնը, արփրկարար է, հողի, մասնւածի և զգացումի յեղափոխութիւնն է, եղելութիւնները և երեսոյթները գիտելու, դատելու և գործելու նոր եղանակ մը. դաստիարակութեան և զարգացումի նամբով իրագործելի:

Ուստի, յեղափոխութեան շահակիրը պէտք է աստուածային կայծէ բռնկի, լինի գիտուն, մարդարէ, առաքեալ, ներս, սուրբ, քահանայ, ուսուցիչ, իր կոչումին և գործին սէր մարդ մը:

Իրաւ յեղափոխականը անձնասէր և արկածախնդիր տիպ մը չէ երբեք:

Իսկական յեղափոխականը մարդն է տեսիլքի և նուիրումի, միշտ պատրաստ յաշտառանքի և զոհողութեան, ի սէր նպատակին յաջողութեան:

Անոր գործն ու կեանքը կենդանի խօսքն է, կենաց բանը, գիւրը, գրիւը, վրձինը, դուրը, կարկինը, ասղնաշարը, փորձառեղին:

Անոր նպատակն ու գործը կը լինեն բարի և փրկարար:

Որով յեղափոխութիւնն ու յեղափոխականը հարկ է ներշնչուին Աստուծէ, ժողովուրդի և հայրենիքի սիրով, նուիրում արուեստի և մշակութի, ազատութեան կրակովը բիւրեղացած:

Այս է նկարագրը այն զմայլական յեղաշրջումին և զայն կերտող մեր եռաձեռն Թարգմանիչ Վարդապետներուն, մարտնչ պատկն է Հայոց Ոսկեդարը:

✱ ✱

Աշխարհի թատերաբեմին վրայ երեցող հզօրները, Կիւրոս, Դարեհ, Կեսար, Ծ'Նիկիդիան, Համիւ և Հիթլէր, սարսափելի հողմի պէս մահ և աւեր տարածեցին ու անցան, փոշի դարձան: Մինչդեռ մշակութային և քաղաքակրթական արժէքները կը մնան անմահ, անարկայ՝ տիրուղներու զմայլանքին և սիրոյն:

Նշովքի և դաստապարտութեան նշաւակ են արկածախնդիր, պատենապաշտ, փառամոլ այն բոլոր անձինքն ու շարժումները, որոնք յանուն յեղափոխութեան

աւեր և արիւն կը սփռեն, ստեղծագործ ձեռքեր կը կտրեն, արուեստի գործեր մոխրի կը վերածեն:

Նեղ ու գոռալէ կը գլխի մէջ անոնց, որոնք հոգիներ կը կրթեն, սիրտեր և միտքեր կը յեղաշրջեն, վերածնունդ կը ստեղծեն, քաղաքակրթութեան գանձիբայ կը լինին:

Այսպէս է պարագայ Յիսուսի, ճշմարիտ և մեծագոյն յեղափոխականին, որ սորվեցունց աշխարհին՝ արարիչ Աստուծոյ հասարակաց հայր և մարդոց իրարու եղբայր լինելը, զիրար սիրելու և իրարու օգնելու պարագը, և իւրաքանչիւր հոգիի գերազանց արմէքը:

Եիսուս ցոյց տաւ թէ ի՞նչպէս երկիր կու գոյ երկինքի Արքայութիւնը, որ ճիշդակոյր և ըմպելի չէ, այլ արդարութիւն և խղճողութիւն և խնդակիւն Սուրբ Հոգիով (Հռոմ. ԺԴ. 17), հաղորդական սիրտ օրոք, հոգի է հոգի. թէ Աստուծոյ թագաւորութիւնը հագեկան, ներքին զիճակ է (ՂԿ. ԺԵ 21), որ կ'իրականանայ վերստին ծնունդով, հոգիի և կրակի մկրտութեամբ, այլ խօսքով՝ ներքին յեղափոխութեամբ:

Անա հիմքն ալ նպատակը Գրիստոսի սկսած և եկեղեցւոյ կողմէ շարունակուող այն ազատարար շարժումին որուն սիրտն է Աւետարանը:

Երկինքի Արքայութեան աշխարհի վրայ իրականացման այս յեղափոխութիւնը երկու հազար տարիներէ ի վեր կ'անէ ու կը զօրանայ մանանխի հատիկի պէս: Ան իբր արեւ կը բարձրանայ հոգիներու երկնակամարին վրայ, իբր անձրեւ կը տեղայ երկրի վրայ՝ դաւարազարդելու և պողաբերելու համար մարդոց սիրտերն ու միտքերը գիտութեան և արուեստի սքանչելիքներով:

Արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը արդիւնք է Եիսուսի և յանուն Գրիստոսի կատարուած յարատեւ, անարիւն և շինարար յեղափոխութեան, որ հրաբխային պռթկում չէ, այլ մշակական եղափոխում էր, խղճող, աքնաջան և աստիճանական զարգացումով բեղմնաւոր, յարաճուն:

Աւետարանը գէժ է բնութեան, սուրբի աւերի, կործանման, Այս կարգի

բոլոր արեւախրքները և պատահաները անքաւելի մեղքերն են բռնի յեղաշրջումի, Հեռո՛ւ պայանութենէ, մահ և, աւեր սփռել:

Աւետարանի քարոզութեամբ և գործադրութեամբ է որ կարելի կը գտնայ հասնիլ իրաւ յեղափոխութեան նպատակներուն, արդարութեան, իրաւունքի. եղբայրութեան, հասարակութեան, սիրոյ և խղճողութեան, եւ աշխարհի վրայ եւ մարդոց հոգիներէն ներս:

Այս իմաստով Շնորհաց Ե. Գաբը հայ պատմութեան ամենէն նշանակալիք և արդիւնաւոր յեղաշրջումի շրջանն է, իսկական ոսկեդարը հայկական:

Ձայն կը պարսիք Աւետարանի շինակաւաքողութեան և գործադրութեան:

Թարգմանիչ վարդապետները մեր մեծագոյն յեղափոխականներն են, բաւական լաւագոյն իմաստով: Անոնք առանց արիւնանեղութեան, ազանց ունեւի յաջողեցան ի քլուխ հանել յեղափոխութեան բարձրագոյն նպատակները՝ հայերէն այբուբենէն գիւտով, Աստուածաշունչի ոսկեղինիկ թարգմանութեամբ, ուսման և գիտութեան դարկալով, եղբայրութեան, համերայնութեան խղճող և ստեղծագործ աշխատանքի միջոցներ հայթայթելով իրենց և զալիք սերունդներու համար:

Եղափոխութիւնը շինութեան և յայտադրութեան համար միայն:

Եղափոխական լինիք Թարգմանչաց պէս: Անոնք օրինակով խանդավառ՝ յարաւ ընթանալով, զարկ տալու հայկական մշակոյթին և պայանելու մեր ազգային մտածողութիւնները պանծալի:

ԶԴՕՆ ԵՊՍ. ՏԵՐ - ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՂԱԳՍ ՇՆՈՐՀԱԾ

1. ԻՄՈՒՍ ՇԻ ԳԱՂԱԳՍ ՇՆՈՐՀԱԾ. —

Աստուծոյ և կրօնից մասին ճառող գիտութեան մէջ, հասարակ բառերը այլևս իրենց սովորական նշանակութեան մէջ չեն մնար, այլ յառկացեալ և մասնաւորաւ նշանակութիւններ կ'առնեն, այդ նշանակութիւնները միայն կը ցուցնեն կրօնական կիրառութեան մէջ, թէ անոր համար չեն կորուսիր իրենց բնական, բառական և նախնական իմաստները: Այսպէս պէտք է իմանալ նաև շնորհաց մասին, որուն համար կը գրէ Աւետարանիչը թէ Շնորհքն ի ձեռն Յիսուսի Գրիստոսի եղինք (Յովհ. Ա. 17): Իսկ Գրիստոսի միջոցաւ հաստատուած շնորհքը Աստուծոյ բանաւոր արարածին ձիրարար տրուած գերբնական պարգևն է՝ վերաբերմամբ հոգևոր կեանքի: Էական անհրաժեշտութիւնն է, որ աստուծոյ մէջ կը մտկայարարուին, առանց են. Պէտք է ար Շնորհքը բնական ձիրքերուն վրայ աւելցնուած պարգև մը ըլլայ, Շնորհաց պատճառը և տուիչը ինքն Աստուծոյ ըլլայ, Շնորհաց նպատակը յաւիտենական կեանք ըլլայ, ի դէպ էր անոնց վրայ աւելցնել նաև այս, որ վաստակաւոր կամ արդիւնաւոր պատճառը, այսինքն նոր արուն արդիւնքովը կը արուի Շնորհքը, ըլլալ ինքն Գրիստոս, զոր Աւետարանիչը մեղի ցոյց առաւ իբրեւ միջնորդաւոր պատճառ, չի ձեռն Յիսուսի Գրիստոսի եղեւ: Որով խնդրոյ աւարկայ այն Շնորհքը ինչպէս ըսինք, գերբնական պարգև մըն է, այս պատճառաւ քոյր աստուածային պարգևները, որոնք բնական են կամ համարժեքական, Շնորհաց այս ճառէն արտաքին կը մնան, իսկ Շնորհքը որուն մասին կը խօսինք, յաճախ կը կոչուի Շնորհք Գրիստոսի, որպէսզի քոյր միւս շնորհներէն զանազանուի:

2. ՇՆՈՐՀԱԾ ՏԵՍԱԿԱՆՈՒԹ. — Շնորհաց տեսակները շատ են, և արժեքահանա անոր վարդապետութիւնները երբեմն իմացումի դժուարութիւններ առնեցան են, թէ՛ ստոր համար և թէ՛ յաւիտեան իմացութեան անհրաժեշտ գերբնական համար, և արդէնք շոք յարանաւորութիւններ կազմուած են, իսկ այն վասնզնները, որոնց կ'ընդհարի Շնորհաց վարդապետութիւնը, յառաջ կու գան մէկ կողմէ մարդուն անգիտութեան և միւս կողմէ Աստուծոյ անգիտութեան իմաստութեան և բարութեան, զի ինչպէս իր տեղը ըսինք՝ մարդուն անգիտութեան և Աստուծոյ գիտութեան կամաց մասին խօսած տեքստին, դժուար է գտնուի համաձայնեցնել իրարու հետ, և այդ դժուարութիւնները կ'աճին ալ աւելի երբ անոնց վրայ կ'աւելնայ Աստուծոյ կողմէ ներգործական մասնաւոր բան մըն ալ, ինչպէս է Շնորհքը: Այդ բաժանուններուն կամ տեսակներուն մէջ գրեթե խառնուած է այն՝ որ շնորհք կը գտնուի ներգործականի և սովորականի, որոնցմէ առաջինը կը տանի պարզապէս բարի գործերուն և երկրորդը կերպովայն արտաքին գործերուն, ուսկից յառաջ կու գայ և Արարար անունը, որով կը յորջորջուի ընդհանրապէս: Ներգործականի է պարզապէս բարիք գործել, կարող լինելու համար օգնելը, իսկ սրբարարը, այնպիսի գործով մարդ հասարակէն վեր կը բարձրանայ, և իր գործերն ու կացութիւնը բնականէն աւելի արժանիք կը ստանան վարձքի և հատուցման և իր ձգտած նպատակին տեսակէտով: Գերբնական այս կացութիւնը լաւագոյն կը բացայայտի երբ յիշենք ինչ որ ըսինք ստեղծագործութեան առթիւ, թէ Աստուծոյ ի սկզբան մարդուն տուաւ բնականէն անդրադոյն կամ գրիթ գերբնական կացութիւն մը: Թէ մարդը անկէ վար ինչպէս Ադամի մեղքովը, և թէ վերադառնալու նոյն բարձրութեան Գրիստոսի վերկազմութեան:

3. ՈՒՐԻՇ ՏԵՍԱԿԱՆՈՒԹ. — Բայց ասկից զատ կան ուրիշ տեսակներ ալ, նախ Շնորհատուր Շնորհք և շնորհաբեր Շնորհք: Առաջինը կը պարգևատրի յօգուտ ունիւններուն և անուղղակի կերպով միայն

կ'ենթադրէ տասնամային օէրը. այսպիսի են Շնորհք Թժչկուծեանց, Շնորհք Կոս. շաղործութեանց եւ այլն: Իսկ երկրորդը կը միացնէ մարդը Աստուծոյ հետ: Այս բաժանումը ըստ վարձանին է: Իսկ ըստ եղանակին անոնք իրարմէ կը տարբերին իբր ներքին և արտաքին: Արտաքինները մարմնով կատարուած գործողութիւններ են, իսկ ներքինները անոնք են որ մարդուն հոգիին մէջ միայն կը կատարուին հոգեբանական եղանակաւ: Ներգործականը և Սրբաբարը զորս յիշեցինք վերեւ (Էւոք լաւ էն էն) ևս երկաշունչ չարը, որոնցմէ որբարարը նորէն կը բաժնուի առաջինի կամ երկրորդի, առաջին՝ երբ նոր Շնորհի մը օկդրնաւորութիւնն է, երկրորդ՝ երբ արդէն ընդունուած շնորհաց աճումն է:

4. ԳՐԱԳԻՆԻ ՈՒՐԻՇ ՏԵՍԱԿՆԵՐ. — Շատ աւելի են ներգործականին ստորաբաժանեան տեսակները, ըստ տարբեր տեսակներու: Ըստ նպատակին՝ կը զանազանուին՝ լուսաւորութեան շնորհը, որ միաժող կը զօրացնէ, և ազդեցութեան շնորհքը, որ կամքը կը շարժէ, Ըստ ենթակային, կը զանազանուին՝ մտքի շնորհը և կամքի շնորհը, որոնք ուրիշ անուններով կը նոյնանան վերիններուն հետ: Ըստ արգասիքին՝ կը զանազանուին Թժչկական շնորհը, որ բնութեան տկարութիւնները կը դարձանէ, և վերբերական շնորհը, որ Թժչկուած գերբնականին կը բարձրացնէ: Այս երկուքը յաճախ ի միասին կը ճշմարտուին: Ազատութեան հետ յարաբերութեան տեսակետով, կը զանազանուին շարժիչ շնորհը և օգնիչ շնորհը, կամ գործիչ և գործակից, կամ նախապատրաստիչ և ընթացակից շնորհները, որոնք չորսն ալ կրնանք իբր նոյնանշան նկատել: Թէև անոնք որ նրբութեանց մէջ կը սուզուին՝ իրարմէ տարբեր կը նկատեն զանոնք: Ըստ արգասաւորութեան, կը զանազանուին բանական շնորհք և գործունեայ շնորհք: Առաջինին արդիւնքները չեն հմտորոշուիր մարդուն ազատութեան համար, իսկ երկրորդին արդիւնքները կ'իրականանան ճշմարտապէս և իրապէս: Բանականը՝ իր կարգին, կրնայ ըլլալ հեռաւոր և մերձաւոր: Մերձաւորին

արդիւնքն է անմիջական, իսկ հեռաւորինը յարակցական՝ ուրիշ վիճակներու հետ, զոր օրինակ աղօթքի հետ: Մերձաւորը սովորութիւն է կոչել նաև շնորհ առաջին ներգործութեան, իսկ հեռաւորը՝ շնորհ երկրորդ ներգործութեան: Դրինք այս բաժանումներէ բոլոր և հմտութիւն ներբութեանց, զորս հարկ կ'ըլլայ գործածել վարդապետութեանց մէջ. բայց մենք ջանաք շարունակել մեր խօսքը, գործածելով դիրքմաց բառեր:

5. ԱՌԱՋԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ ԵՒ ՊԵՂԱԳԱՆՔԻ. — Շնորհաց վարդապետութիւնը արեւելքի մէջ չունի ոչ սխերիմ հակառակօգններ և ոչ նրբամիտ պաշտպանողներ: Արեւելեան Եկեղեցիները ճաշակահիմնաւորապէս այս մասին ընդունիլ միայն Աստուծային Շնորհաց գոյութիւնը իր ընդարձակագոյն առման մէջ և չյուզել անոր տարբերութեան և հոսնազամանաց խնդրները և ոչ ալ մարդուն ազատութեան կամ Աստուծոյ կարողութեան հետ յարաբերութեան հարցերը: Մինչև այսօր ալ նոյն այդ աւանդութիւնն է որ կը տիրէ անոնց մէջ այդ մասին: Այդպէս չեղաւ ոտկայն արեւմտեայ մէջ, ուր կանուխ սկսան վարդապետական ներբութիւնները, և հետզհետէ աճեցան: Ուստի մերժեցին, ռաբիներ հաստատեցին աստուծային շնորհաց ներգործութիւնները, անոնց ազատութիւնը և արգասաւորութիւնը և յարաբերութիւնները մարդուն ազատ կամքին հետ: Այսպիսիներուն առաջնորդ եղաւ նախ Պեղագոս Բրիտանեացի, Ե. զարսուն, որուն վարդապետութիւնը երեք գլխիներ օւնէր, նախ թէ չկայ սկզբնական մեղք, երկրորդ՝ թէ մարդուն բաւական են իր գործութիւնները և ազատութիւնը և պէտք չունի շնորհաց, և երրորդ՝ Շնորհաց պարգևատրելու արժանի չափուած է բնական գործող բնական արժանեաց համեմատ: — Այս երեք նշանաբանները կը հիմնէին երեք սկզբնականներու վրայ, նախ թէ Շնորհաց կարողութիւնը կ'եղծանէ ազատութիւնը և ճակատագրականութիւնը կը շինէ: Երկրորդ թէ Աստուծոյ անհրաժեշտութիւնը չի հրաժարուիր բնաւ, ուստի կարելի չէ ենթադրել

չբաժաններ, որոնց կատարումը կցորդաբեր Շնորհաց, և հրորդ՝ թէ Աստուած չսուծի աշխատութիւններ և իր շնորհները դրական արժանեաց համար միայն կուտայ: Այսուհանդերձ ի սպաս ջուղեց ան ուրանալ շնորհաց գոյութիւնը և չափով մը կարեւորութիւնը, թէ և իր վարդապետութիւնը այս մասին միշտ փոփոխութեանց ենթարկուեցաւ: զի նախ ոչ մէկ կերպով կարեւոր կը համարէր շնորհչեանքը, զգուս թէ ապագային շնորհչեանքին քան ընտելութիւնն է և մարդուն ազատութիւնը, և իրարմէ զատելով կարենալը, կամենալը և գործելը, առաջինը Աստուծոյ կը վերագրէր իսկ վերջինները՝ մարդուն: Յետոյ իբրև Շնորհ համարեց օրէնքը և վարդապետութիւնը, Բրիտանի քրիստոնէի և միջոց թաղութիւնը: հռոմէյէական ընդունեց Աստուծոյ վարդապետութիւնը, իրարմէ չհրաշք չհարձակուած չեղարկել յաւատարմութիւն մը՝ ոչ թէ սկսելու, այլ աւարտելու համար քարի գործերը, ոչ թէ իբրև ձրիարար, այլ իբրև վարձք: ոչ թէ իբրև կարեւոր բան մը, այլ իբրև առաւել զիւրութիւն: Պեղազեան վարդապետութեան լոյս շորհաբաժանները օրինակելին հայրեւելի սմանք տարբեր ձեւերով և գոնանք Կոչելին ինքնառաջադէպ և կէս ինքնառաջական և հրեական և կիւլտուրիստական:

Թ. ԿԻՐԱՊԵՐԵՆԻՆԻՆԻ. — Պեղազեան ինտելեկտներէն սմանք ազգային մեթոդականոր սկզբունքները և սկսան ստուգանել թէ հաւատքին և փրկութեան սկիզբը մարդէն է, իսկ կատարումը՝ Աստուծոյ, և իբրև հաւատքի սկիզբ համարեցին հաւատարմութեան բարեպաշտական իղձերը, փրկութեան բազմազան և անստանալի վրէժական հայցաւոր: Աստուծոյ կոչուեցան կիւրապետները, Պեղազեանց սկզբունքը՝ ձրի կրիստոնէական համար: ի սկզբան փանք շարժերէն մէջ գոնուեցան նախաժողովարարական ակաւաւոր վարդապետներէն սմանք: Աստուծոյ հակառակորդներէն եղան սմանք որ հակառակ ժայռայեղութեամբ մոլորականներուն վարդապետեցին թէ մարդուն փրկութիւնը արդիւնք է Աստուծոյ բացարձակ կամքին, — որ առանց որեւէ նկատման վերաբերմամբ իւրաքանչիւրին

գործերուն, կը սահմանէ սմանք փառքի և ուրիշները դատաւարաւորութեան, սմանք կ'առատուանէ իր շնորհները, և ուրիշներուն կը զլանայ գանոնք: Աստուծոյ անսմանք որ նախաժողովարարական են կոչուած,

7. ԿԻՐԱՊԵՐԵՆԻՆԻՆԻՆԻ ԵՍՏԱՆԻ. — Արեւմտաւոր Ռոմանական ինտելեկտ Լուսինի և Կալվինի, այս մասին, իրենց համախոհներով միասին, սխալ հասկացումներ ունեցան այս հարցին վերաբերմամբ: Ըսելով թէ մարդկային կարծեցեալ ազատութիւնը արն բառ մըն է անկեղծ բնութեան վիճակին մէջ, որ ի հարկէ իր ետեւէն չի բերեր ազատութիւն, այլ բնազատեալ ազատութիւն: Կրտսն նաև թէ մարդը ոչ թէ պէտք է ընդդիմանայ շնորհաց, այլ պարտի հարկաւոր պաշտել ինտելեկտը, որով կ'որոշանան բնական և գործունեայ շնորհաց տարբերութիւնը, գործունեայ համարելով առհասարակ բոլոր շնորհները, իսկ Աստուծոյ հրամանը ըստ ինքեան անհնարին կը նկատեն և գերիվերոյ քան Աստուծոյ տուած ներգործական շնորհները, և նախաւոր, Աստուծոյ քառակ շնորհաց ապշիւ: Աստուծոյ վրայ կ'աւելցնէր Կալվին նաև նախապատկանականաց դրութիւնը իր բացարձակ առումն մէջ, իսկ արարար շնորհաց համար՝ նորապաշտները պնդեցին թէ փրկութիւնը արդարութեան մէջ է և արդարութիւնը հաստատուած է արգարութեան համար Բրիտանոյ շնորհաւոր մեղաց թաղութեան մէջ կը կայանայ, և թէ ի Բրիտանոյ հաւատքը միայն բաւական է արդարութիւնը ստանալու համար, և թէ անգամ մը ստացուած արդարութիւնը անկորուստ կը մնայ և հաւատար բոլոր հաւատացեալներուն մէջ, ու չ'աւելնար և չի պակսի ամէն մէկուն մէջ՝ իրենց գործերուն պատեհապէս նորապաշտներուն առաջացածին շարժում են կրտսեղութեան վարդապետութեան ինտելեկտները, որոնց զլխաւորները եղան Միքայէլ Բարոս և կուսակցիոս Յոսեփոս և Պարքափոս կուսակցիոս Ժե. — ԺԶ. դարերուն, բայց արդիւնեալ Լատինաց վերաբերող մասնաւոր խնդիր մըն է այս, աւելորդ կը համարենք մանրամասնութիւններ աւելցնել:

8.Ի ՆԻՌՈՎՄԵՆԱԿԱՆ ՎԱՐՄԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ
ԵՆՈՐԱՅՈՒՆՆԵՐԸ — Առանց դէժ Հռոմէական Ե-
կեղեցին այսպէս կը ներկայացնէ իր վար-
դապետութիւնը. 1) Կրկին են առաւանտա-
յին շնորհները, ներգործական՝ որ մարդը
արդարութեան կը պարտասօժէ, և որո-
րա՞ր՝ որ կերպովէս կը կատարէ դայն: 2) Փրկութիւն արդիւնաւորող ամէն ներ-
գործութեան և հաւատքի սկզբնաւորու-
թեան համար՝ տկար է նախապատարանիչ,
գերբնական և ներքին շնորհքը: 3) Այս
նախապատարանիչ շնորհին փոքր պէտք է
ընթանայ շարժիչ շնորհը, և այս ամէն-
քին մէջ հաւատարմութեամբ, թէ՛ հաւատքէ
զրկուած մեղաւորներուն, թէ՛ յայտնի և
հաւատքով ընթացած մեղաւորներուն և
թէ՛ արդարներուն մէջ: 4) Իսկ արդարու-
թեան լրումին համար հարկ է որ ազնիւ
շնորհն ալ ըլլայ: 5) Անկեալ վերահի
բնութեան մէջ, մարդս բարոյական հար-
կաւորութեան պէտք ունի, բացի արար-
չութեան և նախանախնութեան պարա-
գանքէն, նաև յատուկ առաւանտային
նպատակներու, գիտնալու համար բոլոր
բնական ճշմարտութիւնները և կատարե-
լու համար բոլոր բնական պատուիրան-
ները: 6) Բայց առանց այդ մասնաւոր
նպատակներուն ալ, կարող է նախնալ մըջ-
մարտութիւնները և կատարել պատուի-
րանները մասամբ, գոնէ գիւրգայն մա-
սամբ: 7) Կրնայ առանց հաւատքի շնոր-
հաց ալ կատարել ինչ ինչ գործեր ըստ
բարոյական բարութեան: 8) Բայց չի
կրնար առանց Աստուծոյ յատուկ շնորհաց
յարտաւել ընդունուած շնորհաց մէջ: 9)
Չի կրնար գերծ մնալ որեւէ մեղքէ, բայց
միայն Աստուծոյ գերազանց և բացառիկ
շնորհքովը: 10) Աստուածային շնորհքը
ձրիապաշտ է, զի բնական զօրութեամբ
կատարուած բարի գործերը երբեք չեն
արժեր Աստուծոյ շնորհքը: 11) Բայց Աս-
տուած իր ողորմութեամբ իր շնորհքը
ձրեք պակաս չ'ընէր բոլոր մարդոցմէ,
կամ մարդկութեան բոլոր անհատներէն
առանց բացառութեան, իւրաքանչիւրին

զօրութեան և անգամայն անհատ-
մաս: 12) Բոլոր մարդիկ փրկութեան
առաւանտած են և Աստուած ոչ ոք դա-
տապարտութեան կը սահմանէ բացարձակ
կամքով, միայն իւրաքանչիւրին մեղքը,
Աստուծոյ նախատեսութեանը մէջ, կը
լինի հիմն ու պատճառ մեղաւորաց դա-
տապարտութեան: 13) Սրբարար Ենորհը
հոգիին մէջ հաստատուած պարզեմքն է,
որով կ'արդարանայ մարդը և կը արբուի,
կը լինի բարեկամ և որդի Աստուծոյ և
ժառանգ յաւիտենական կեանքի և կը
ստանայ կարողութիւն գործելու յաւիտե-
նական վարձուց արժանի գործեր: 14)
Մեղաւորը թողութեամբ մեղաց իսկապէս
կը փոխուի, կը նորոգուի հոգւով, և կը
զօրանայ առաքելութեամբ: 15) Ամէն չա-
փահաւ մարդու հարկաւոր է պատրաս-
տութիւն բարի գործելու, յաւիտենական
կեանքը ստանալու համար: 16) Կեանքին
մէջ հարկաւորը լոկ Աստուծոյ խոստում-
ներուն մատարութիւնը չէ, այլ մասնաւոր հա-
ւանութեան հաստատութիւնը՝ Աստուծմէ
յայտնուած ճշմարտութեանց: 17) Հաւատա-
քով ստացուած արդարութիւնը կը կոր-
սուի մեղքով, որ շարժեալ կը կոչուի: 18)
Բայց կը պահպանուի և կ'անի բարի
գործերով և արժանի կ'ըլլայ մեծագոյն
շնորհաց յաշտ Աստուծոյ: 19) Ենորհաց
այդ առաւելութիւնը անոր կը արուի
ըստ արժանեաց, մինչ որբարար առաջին
շնորհքը կը տրուի ըստ պատշաճի: 20)
Պարզ զղջումը մեղաւորը արժանի կ'ընէ
մեղաց թողութեան, գոնէ ըստ թէական
պատշաճից: 21) Նայնպէս ախարները
կարող են գոնէ ըստ թէական պատշաճից
արժանի լինել շնորհաց յարաւանութեան: 22)
Կրնան այնպէս ընդունիլ առաջին
արբարար շնորհը յօգուած աւրիշներուն: 23)
Ըստ արժանեաց շնորհաց ընդունակա-
թեան պայմանները գլխաւորաբար երկու
են, նախ որ գործիչը ի կեանս լինի և
ի վիճակի շնորհաց, և երկրորդ որ գործը
ըլլայ ազատ, բարի և գերբնական:

ՄԱՆԱՔԻԱ ԱՐԲԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 27)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Վերջերս վանքի մէկ գետնայարկէն մէջտեղ բերուեցաւ մարմարեայ մեծ յիշատակարանի մը մնացորդ բեկորը, ձախակողմեան վարի անկիւնը, որուն վրայ կը կարդացուին շատ մը խոճաներու տնունները, այսպէս.

Ջուղայեցիք. — Խաչայ ...

[Խո]ճայ Աւետիք ...

Խոճ. Ջաջարէ ...

Վանեցիք. — Խոճայ Ղարիպօղան...

[Խո.] Ախիջան,

Խո. Նուրիջան,

Խո. Շիրաք ...

Խո. Էղասաւ,

Բաղէշցիք. — Խո. Թումաշ[ան] Կ. Կ

[Ամթեցիք]. — Խո. Թումաշան,

Յուրայեցիք. — Խո. ...

[Հալապցիք]. — [Խո.] [Պետ]րոս,

Խո. Մասխուա,

Խո. Ղանաթ ...

Երբ և ինչ առթիւ պատրաստուած է այս յուշարձանը.

Սարգիս Գրչի շնորհիւ կը տեղեկանանք թէ վերայիշեալ խոճաներէն խումբ մը նրուաղէմ եկած է 1611ին, Ս. Յակոբեանց վանքը ծանր պարտքերու լուծէն ազատելու մօքով: Ան կը գրէ Աւետարանի մը յիշատակարանին մէջ. «Եւ որդ՝ կացցէ առ անշինջ յիշատակ բարի

Վ Ե Ր Զ Ա Կ Ի Տ

Երեկոյթը վերջացաւ: Ա՛խ, ցանկալի է որքան Վերջը բոլոր բաներուն, ուր դուն եղբայր մ'աւելի Կը զգաս մօտիկ գալիքին, ուր կը վերնայ ապագան Քեզմէ բաժնող պատուար մ'ալ, ու պերճօրէն կը փայլի

Աստղը յոյսիդ: Այսպէս թող ապառնիւն անցեալին Անցնիւն, անցնիւն բարունակ թխեղծ սէրերն առխաւհի. Հանդէս, խնոյք, ըզբօսանք՝ անլերադարձ անհետին, Ըլլայ հանդաւաճ մեր հոգին՝ կիւրեղեմ ետք ամենի:

Թող մոխրաման ու ցնդին երազ ու սէր ու կարօս. Եւ օրերուն ինձ բերած տրտմութիւնները ամէն, Թող Գեւորգոյն Սրբութեան եւ բարունակ ըլլամ մօս, Կեանքին սակաւ բարիքներն ալ Ոչինչին թող դիմեն:

* *

Գուցէ տղերն այս բուին յոռետեսի բարբառնանք,
Ինչ ըսպասել բայց անկէ՝ որ օրերէն ընդունեց
Փոխան սիրոյ, գորովի՝ միայն վիճ ու տառապանք:

Գ. ԶԱՐՏԱՐ

Վանեցի Խոջայ Աւետիսն յերուսաղէմ քաղաքի ի դուռն Ս. Յակոբին, որ ի յայտ ամի՝ ի թվին Ռ և Կ (1611) եկաւ Խոջայ Աւետիսն ի սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ հանաքերձ բարեպաշտ և աստուածասէր բնկիրօքն իւր Խոջայ Ղարիպօսն, Խոջայ Ախիշան, Խոջայ Թումաշան՝ վասն պարտուց և ազատութեան սուրբ արժանայ

աքտան այր խոհեմ և իմաստուն՝ պատաստեցան և աւագարեցին և մօին ի Սուրբ յերուսաղէմ (Ուղեգրութիւն, էջ 277)

Վերայիշեալ քտան թիւը հաստատուեց զը գտնել Ս. Յակոբեանց թիւ 322 ձեռագրին մէջ արձանագրուած պատմական յիշատակարանով, ուր կը կարգանք Ս.

Յակոբայ, և կրկին հաստատեցին զտէր Գրիգոր հէրպեան ի օպտսաւորութիւն և յառաջնորդութիւն սուրբ արքայոյն Յակոբայ, և անուանեցին զտէր Դաւիթ արքեպիսկոպոսն հայր, և զտէր Գրիգորն որդի՝ ի յամթթ չարին...» (Յիշատակարանք ԺԷ. Դարի, Ա. Հատոր, էջ 409),

Լեւոնցի Սիմէոն Դպրի համաձայն,

Երուսաղէմայ Հոգարարձու Տէր Գրիգոր կրօնաւորի, այսինքն Պարոնտէրի, խորհրդակիցներուն անունները այսպէս. «Ի վան քաղաքէ՝ Խոջայ Աւետիս, Խոջայ Ղարիպօսն, Խոջայ Ախիշան, Խոջայ Շիրաքն, Խոջայ Փօլտան, Խոջայ Դիւաքն, Խոջայ Միրզէն, ի Զուղայուն՝ Խոջայ Սափարն, Խոջայ Փանոսն, Խոջայ Ոսկանն,

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ժ. — ՄԵՄԻ ԵՐԿՈՒՇՈՒԲԱԹԻՆ, Ի ԹՁԵՆԻՆ ԵՒ ՅԱԴԱՄ.

Երանկոյն Թէոփիլեա սասցեալ (ի) մեծի Բեքն, Ի Թգեմին եւ յԱգամ.
Յաղագս (յ)անիծից Թգեմոյն եւ Վասն Ապառիստութեան: (1)

Ջժառն ծաղկազարդ տեսնոյ աստուածաբանիցսպէս՝ ակն աշն մայմսկան. որ ոչ ննքէ, եւ է աննկատելի ի բազմաշնայ օրովրէիցն: Տեսեալ զժառն զայն ակնն աշն, որ նստի ի քրովրէս եւ հայի յանդուռոս, տեսեալ զժառն զայն յերկրի ակնն աշն մարմնական, զոր ոչ կարեն տեսանել յերկինս (յ)անմարմնական աշօք դասք բազմաշնայ սերովրէիցն: Տեսեալ զժառն զայն մարմնական աշօք անմարմին Աստուածն. յոր անմարմին քօարթունքն ոչ կարեն հայի հրակերպ աշօք յԱստուածութիւն նորա: Տեսեալ այսօր մարմնական աշօք զգառն զայն, որ զարդարեաց զեղեմ զանազան ծառօք ծաղկազարդութիւնս եւ զունապանոյն ոստօք: Տեսեալ այսօր զժառն զայն մարմնական աշօք, որ խնդրէր ի դրախտին զմարդն օտաղլն, եւ գտեալ զնա՝ ի ծնուն պատուիրանս զսնցութեանն միակ ի պատմութեանէն եւ՝ աստուածային շնորհացն:

Ջլնայ պատմութեան մեզ՝ ասենք, զժառնոյ տեսանելոյս. լուսք երեկ զժառնոյն. զոր հատանէին մանկութիւն, եւ տարածանէին առաջի առնն աշն, որ նստեալ ի վերայ յաւանակի իշոյ զայր յերուսաղէմ: Սորոյ զդրեալ քաղաքն ամենայն՝ ի մօից նրա՝ խօսէին զնմանէն սարնդիացի(կ)քն եւ առէին՝ Ովսանայ ի քարծոնս. եւ այսմ այսպէս լինելոյ՝ հրացումն կալեալ զմեզ զսմենեմն, թէ զիւրդ ի մուտս առնն միոյ խնայհագունի աշնպէս դարդեացալ քաղաքն մօժ եւ երեսելի, որ ոչ ամենեւին կրեաց զայս յերեսոց առաջին թագաւորացն մտկոյցն ի նմա՝ ոչ ի Սաուլայ, ոչ ի Դաւիթայ, ոչ ի Սողոմոնէ, որք մտանկումն ի նմա՝ նստեալք լինէին ի վերայ ռսկեզօժ եւ արծաթաժոյլ՝ կառաց:

Բն-գրք Ժ, էջ 4:8-4:11, Հմտութիւն, էջ 21Գ 3 - 21Ե 2:

Երանկոյն Թէոփիլեայ ... երկաշարաթիւն ... Մեկնութիւն Յաղագս անիծից Թգեմն
այն ... ի ... Զակի՝ ասեն ժ ... ժառնոյն Ժ, զառնոյն ի ... Զակի՝ ոչ ի ... ի նմա ի
... արծաթաժոյլ ի

Յօջայ Աւետիքն: Հաւանութեամբ տանեն-
ցուն առաքելոյն ի ժողովս՝ Յօջայ Զաքա-
րէն, Յօջայ Աւետիքն, Յօջայ Առաքելն,
փոխանակ իւրեանոցն: Ի Բաղէշ քաղաքէ՝
Յօջայ Եփեսիւնոյն ի յԱմիթ քաղաքէ՝
Յօջայ Թուսաշտնոյն, ի Յուսիս քաղաքէ՝
Յօջայ Բաղդասարնոյն, ի Յալապ քաղաքէ՝
Յօջայ Պետրոսն, Յօջայ Մաթթուսն, Յօ-
ջայ Ղաւաթիւն: Ի Սրայ Յօջայ Թուրաթիւն
(Յաւաթիւն Զեռ. Ս. Իսկոբրեանց, Բ. Հատոր,
1967, էջ 185, որբադրուած ըստ ձեռագրի
գրիւն):

Կ'արթէ դիտել զք վերագրեալ Յօջայ
ներէն երկուքին Զաքարէն երեսուղէմ
եկամ ըլլալը զը հաստատութիւն նաեւ սպ
տոգերով. ԱՍԺ. օղորմի Յօջայ Փանոսիւն
եւ Յօջայ Ոսկանիւն, որ բերին Ա պատ-
ուական շուրջառ (նոյն, էջ 187ր):

Ուրեմն վերեւ յիշուած առեաններուն
համաձայն, նորագիւտ աշն մարմարեայ
յաւարթանը կանգնուած է շուրջ 1611ին:
Ա. Յակոբեանց վանքին պարտքերէ ազա-
տուած իրագործող պատուական բարե-
բարներու յիշատակին:

Ն. ԱՐԲ. ՇՈՎԱԿԱՆ

Դարձնալ եւ գովութիւն այսպիսի ամենեւին ոչ ընկալան նորա, ոչ ի ծերոց, ոչ ի մանկանց, ոչ [յ]երիտասարդաց: Նա եւ զՄովսէս եւ զԱհարոն եւ զայլ մարգարէսն տեսին տղայք եւ ստնդիացի[կ]ք, այլ ոչ ասէ զիր եթէ արժակեցան տարածում լեզուք նոցա, եւ աւրհնեցին զնոսա այսպիսի աստուածավայելու: Բարհնութեամբ. Յաղագս որոյ զարմացումն յոյժ կալեալ զմեզ, եւ դու այժմ ասես՝ եթէ ետես մարմնական աշօք զծառն ծաղկազարդ, եւ դարձնալ եթէ ակն այն ոչ ննջէ, եւ թէ նստի ի բերովքս եւ հայի յանդունդս:

Զի՞նչ է զոր ասեսդ՝ եթէ զնստելոյն ի բերովքս կամիս ճառել՝ եւ անդ մարմին ոչ ճանաչեմ¹, ո՞չ էր նա՝ որ ետես, կամ զի՞նչ ծառն՝ յոր դիմնաց: Եթէ զառնէ զայլմէ ճառելոց ես, եւ ոչ զայնմ զորոյ երեկ ասացեր, որ նստեալ ի վերայ յաւանակի իշոյ զայր յերուսաղէմ, կամ զայլ իմն ծառոյ, եւ ոչ զայնմ զոր հատանէին մանկտին, եւ մատուցանէին առաջի նորա. ասա զի իմասցուք:

Ոչ, ասէ, այլ զայնմանէ ասացից՝ եթէ ետես զծառն, բայց ոչ զարմաւենի այլ զթզնի: Ապա ընդէ՞ր ասես եթէ ակն այն ոչ ննջէ, եւ նստի ի բերովքս. մեք զնա ի վերայ յաւանակի՝ նստեալ տեսաք, եւ դու ի բրովքս զհարդ ցուցանես անճառելի խորհրդով: Եթէ ունիցիս զայլ ինչ խորհրդոյ ասել՝ զայն իսկ ակործնելով լուիցուք, եւ սակա թզնւոյ ոչ հարցափորձեսցուք: Եւ միթէ ո՞չ իցեն, ասէ, այլ ոք տեսեալ թզնի բաց ի նմանէ. այո՞, բազումք: Ապա եթէ նա ինքն ոչ էր տեսեալ բաց յայնմանէ, այո՞, բազում անգամ: Եւ դու ընդէ՞ր ասես թէ այսօր ետես. ասա՞, զի՞նչ է խորհուրդ տեսնելոյն:

Արդ՝ լուր, զի կրկին եւ առաւել քան զբազում անգամն ունիմ ասել յաղագս երկուց խորհրդոցդ, զոր հարցեր. բայց դու երթ նախ առ Մատթէոս Աւետարանիչն եւ նա պատմեցէ բեզ զծառոյ անտի զայնմանէ, եթէ երբ ետես. լո՛ւր, ասէ. Յորժամ տեսին քահանայապետքն եւ դպիրքն զսքանչելիսն զոր արար, եւ [զ]մտնկտին որ աղաղակէին ի տաճարին՝ զլարէին յոյժ. եւ նա, թողլով զնոսա, ել արտաքոյ քաղաքին ի Բեթանիա եւ անդ ագաւ: Եւ այգուցն իբրեւ դարձաւ ի քաղաքն քաղցեաւ: Եւ տեսանելով թզնի մի ի վերայ ճանապարհին՝ եկն ի ն(մ)ա, եւ ոչ եզիտի նմա այլ ինչ քայց միայն տեսեւ:

Լուաք ասեն զայդ ամենայն, եւ զի Յիսուս որդի է Դաւթի, եւ զնա աւրհնէին երեկ մանկուոնքն. Լուաք եւ յառաջ զհառաչանս դժոխոցն, զոր վասն զրկելոյ ի նմանէ զհոգին Ղազարոսի ասէր. բարւոք էր՝ ինձ եթէ չէր եկեալ այսր Ղազարոս. քանզի մինչ ցայն օր ակն ոչ ունէին հոգիքն որ յԱդամայ եթէ գոյ ազատութիւն: Իսկ յորժամ տեսին յարուցեալ զՂազարոս, ասուգեալ զիտացին, զի որպէս նա յարեաւ եւ (յ)ամենեքեան յարիցեն, (յ)որով (յ)աւերեսցի քաղաք բռնաւորին, եւ ըմբռնեալքն ամենեքեան ապրեսցին ի ձեռաց նորա: Անդ ստուգեցար, զի այդ գործ էր աստուածային, եւ զամենայնդ զոր ասացեր արար աստուածապէս:

Արդ յետ այդ ամենայն փառաւորութեանցդ բարձրագունից՝ զկարի խոնարհագոյնդ, ասես. եթէ որ զայդ ամենայն¹⁰ արար աստուածապէս, իբրեւ մարդ քաղցեաւ. եւ արդ հնա՞ր է նմա քաղցնուլ, որ ամենայն մարմնոյ կերակուր ինքն տայ: Ո՞չ ապաքէն. ասէ մարգարէն, լուր ժողովուրդ իմ եւ խօսեցայց ցքեզ, եւ վկայ դու ես, զի Աստուած, Աստուած քո ես եմ. ոչ թէ վասն պատարագաց քոց յանդիմանեմ զքեզ, զի Էդդակէզք քո առաջի իմ է յամենայն ժամ. ոչ ընդունիմ ի տանէ բուժմէ՞ զուարակս, եւ ոչ ի հօտից քոց նոխազ, զի իմ է ամենայն զազան անուորուի, երէ լերանց եւ ամե՛նայն անասուն, թէ քաղցայց՝ ընդ բեզ ինչ ոչ ասացից¹¹, զի իմ է աշխարհս լրիւ իւրով:

Եւ դու զհարդ ապա ասես եթէ քաղցեաւ, զիտեմ արդ զամենայնդ եթէ յաղագս ոյր հարցաքնես, զի զանճառելի տնօրէնութեանն Տեառն զորպիսութիւն իմասցիս:

¹ Հանաւեմ Ժ² Եւ Լանակի Ի³ Ե Ժ¹⁰ Ձուկի՝ ամենայն Ի¹¹ Եւ քեր Ի

Արդ լուր ճշմարտապէս աղաչեմ, հաւատացե՛ր ստուգիլ զի Սատուած մարդ եղեւ՝ եւ հիացար, որդ ստուգեսս հաւաստի զի մարմինն Սատուած եղեւ եւ առաւել՝ զարմացիր. զի մարդանայովն մնաց անսկիզբութիւն, եւ էր որպէս զառաջինն Սատուած, որ եւ աստուածաբար գործելով՝ նախ զյորեքօրեայ մեռեալն յարոյց, եւ այնպէս որպէս ստեղծօղ արծակեաց յաւրհնութիւն զեզուս տարախօսս աղայոցն, յորում զյորդեալ քաղաքն ամենայն ի զալստեան նորա, իբր ի մուտ արարչի, գոչէին ժողովուրդքն եւ ասէին. Աւրհնեալ որ զաս անուն Տեառն. զաւրհնութիւնսն նմա որպէս բարձրելոյ ասէին, եւ նա ինքն, որ զայդ ամենայն աստուածաբար կատարեաց, իբրեւ մարդ որ փախելով տեղի տայր հրէիցն յայնկոյս անցանելով (տեղի տայր հրէիցն այնկոյս սն-ցանելով) Յորդանանու՝ ի Բեթանիա ագաւ:

Եւ այգուցն, իբրեւ դարձաւ, քաղցեալ, որ զամենայն առաջինսդ, որպէս ասաւցաք, կատարեաց տնօրինաբար. այնպէս կատարեալ Սատուածն՝ մարդկաբար քաղցեալ, այն որ ծարաւեաց իբրեւ զմարդ, եւ խնդրեաց ջուր ի կնոջէն Սամարացոյ, եւ վաստակեաց յուզեգնացութեանն:

Եւ արդ ապառնին, որ զհետ այդր գայցէ, միթէ տկամ զնա ցուցցէ, զոր կրեւոց է մարմնով. բայց որպէս յառաջագոյնն լուար, զի մարդ էր եւ զայն ամենայն աստուածաբար արար, որով հիացար յոյժ. այնպէս՝ յորժամ լուիցես զառ յապայ խոնարհագոյն կրիցն, զոր հանդերձեալ է կրել, առաւելապէս զարհուրեաց սոսկալով, զի Սատուած է, եւ համբերէ կամաւ. այնմ ամենայնի մարդկաբար:

Ոչ գիտեմ, ասէ, եթէ զինչ ասես. կամ ասա Սատուած եւ գործող սքանչելեացն. կամ ասա մարդ՝ եւ համբերող տկարագունիցն. այո՛, աստուած զերկուցն միանգամայն ժողովեալ ծանուցից: Աստուած էր ի սկզբանէ եւ մարդ եղեւ, եւ մարմինն միանալով ընդ Բանին՝ աստուածացաւ, ճշմարիտ Աստուած գո՛ւ հաւատով զբարձրագոյնսն կատարէր, եւ մարդ լեալ ճշմարիտ՝ խոնարհագունիցն համբերէր, յորժամ զխոնարհագոյնսն կրէր, կամաւորութեամբն ներէր. եւ յորժամ զբարձրագոյնս գործէր՝ մարդկային բնութիւնն յաստուածութենէն ոչ բաժանէր:

Ապա ասա եթէ երբեմն Աստուած լինէր եւ զմեծագոյնսն գործէր, եւ երբեմն մարդ՝ եւ զխոնարհագոյնսն կատարէր: Ոչ այդպէս, ի քաց տար, եւ այդպէս ոչ ասեմ, զի եւ ոչ բաժանեմ իսկ. իբր թէ յորժամ վաստակեաց կամ ծարաւեաց, կամ յորժամ չարչարեցաւ եւ մեռաւ, եւ¹² մարդկութիւնն բաժանեցաւ յաստուածութենէն, կամ յորժամ զբարձրագոյնսն գործէր՝ զփառսն¹³ աստուածութեանն միայն ծանուցանէր, եւ զմարդկայինն բնութիւն(ն) վրիպեցուցանէր:¹⁴

Ոչ այդպէս, այլ որպէս խոնարհագոյն եւ տկարագոյն կիրքն եւ չարչարանքն եւ մահն եւս մարմնոյն՝ աստուածութեանն համարիր, առանց մնառու. այնպէս եւ հրաշագործ փառաւորութիւնք աստուածութեանն՝ (եւ) մարդկութեանն: Քանզի քաղցնելոյ եւ ծարաւէր, վաստակէր եւ աշխատէր կամաւորաբար, որչափ թոյլ տայր այդոցիկ՝ ծառայ[ա]յրար զալ առ ինքն, զի ոչ եթէ ի հարկէ կրէր¹⁵ զկիրսն այլ կամաւ եւ իշխանութեամբ, որպէս ի պահելն, զի յետ և աւուրն, յորժամ կամեցաւ ապա քաղցեալ. նոյնպէս եւ զմահն իմացիր. ոչ էր որպէս զմերս, զի ի հարկէ տիրէ մահն¹⁶ եւ մեռանիմբ: Վասնզի մարմինն այն, որ խառնեալ միացաւ ընդ Բանն՝ աստուածացաւ հաւաստի. եւ որ խառնելով աստուածացաւ, յայտ է թէ եւ անմահացաւ, եւ որ անմահացաւ, յայտ է թէ մահն ոչ¹⁷ կարէր հարկաւորել զնա. այլ որ անմահն էր մարմնով, փան մեղօք մեռելոցս՝ կամաւ մեռանէր, զի նովաւ որ մեռաւ անմահն մարմնով, եւ իւրով մահուամբն զմահ խափանեաց, մեր եղիցուք կենդանիք: Եւ քանզի, որպէս Բանն մարմին եղեւ, նոյնպէս եւ մարմինն Բան, եւ այնպէս կիրքն ամենայն, զոր կրէր տնօրինաբար, Աստուածութեանն համարիր:

¹² Զուրկ է ի ¹³ Դիւան է ¹⁴ Ի հարկէ կրէր է ¹⁵ Զուրկ՝ պէս զմերս, զի ի հարկէ տիրէ մահն է ¹⁶ Դիւան է

Ջի անհնար էր մեզ ընդ Աստուծոյ հաղորդութիւն գտանել, եթէ ոչ ըստ Պօղոսի՝ մահուամբ Որդւոյ նորա: Տես աստուծօր եւ զփրկիչն [որ] ասէր. եւ եւ Հայր իմ մի եմք, եւ թէ քր ետես զիս՝ ետես զՀայր: Արդ՝¹⁷ առաքելայն զմարմինն տեսանելով՝ զՀայր տեսին, եւ զմարմինն ջօշափեցով՝ զԲանն ջօշափեցին, զի միանալովն հաւատարէր մարմինն՝ Բանին եւ Հօր, եւ զամենայն զօր կրեաց ի մի երես. եւ ի մի որդի, եւ ի մի զէմ, համարեաց զգործս տնօրէնութեանն ի ձեռն անրաժանելի միաւորութեանն:

Ջի որպէս խոնարհագոյն կիրթն, չարարանքն եւ մահ մարմնոյն՝ աստուածութեանն համարիր, այսպէս փառաւոր եւ հրաշալի գործք աստուածութեանն՝ մարդկութեանն. եւ որպէս զրարծրեալն Աստուած՝ խոնարհագոյն մութ առեփն մարդիկ, այնպէս զխոնարհն զայն յայրին ի Կուսէն ձնեալ տեսին հրեշտակք, եւ Աստուած փառաւորեցին. քանզի զկնի ի միաւորութիւն զալոյն՝ մի համալին եւ ոչ երկու այլ մի, մի եւ միայնակ համարեալ եթէ ի փառսն եւ եթէ յանարգանսն:

Ջի մարդ, որպէս ստեմ, յորմամ որդիք բժշկաց զցաւազնեալ անդամս եւ զայտուցեալս ի ձեռն հրացեալ երկաթոյն խարման բժշկն կամիցին, ոչ հրոյն յատուկ առանց երկաթոյն հնար է գործել զբժշկութիւնն, եւ ոչ գարծեալ երկաթոյն եւ եթ առանց խառնման հրոյն, այլ խառնեալ զօրութիւն հրոյն ընդ նիթ ելկաթոյն, (եւ) երկոցոյնցն ի միասին համարեցի գործ բժշկութեանն. այդպէս համարեաց եւ զմայրցութիւնն եւ զաստուածութիւնն:

Քանզի յորմամ հայեցաւ ի տառապանս (ի) ստեղծութեանց իւրոց, եւ ետես անբժշկելի խառնացեալ զմեզ ի մահուն որ ածաւ յաշխարհս, հաճեցաւ մարդասիրութեամբ որոպ, զի որով մեռաւ մարդն եւ ապականեցաւ՝ նոյին զարծեալ վերստին ստեղծցի եւ կեցցէ:

Արդ՝ անհնարին էր Աստուածութեանն մերկ եւ առանց մարմնոյ երեւիլ յաշխարհ եւ չարչարանս ընդունել եւ մեռանել, եւ ոչ զարծեալ սոսկ մարդ մահուամբ մահացելոյն տեսանել զկենդանութիւն, ինքն եկն, եւ ճշմարտութեամբ մարդ լեալ մեզ հաւատարեաց, եւ այնպէս միաւորելով զմերս մարմին ընդ աստուածութեանն իւրում, որպէս հուր ընդ երկաթ. եւ որպէս բժշկութիւնն այն՝ երկաթին եւ հրոյն համաբեցաւ, այնպէս¹⁸ չարչարանքն եւ մահն, փառաւորութիւնն եւ մահն¹⁹, աստուածութեանն եւ մարդկութեանն: Ջի ոչ աստուածութիւնն ի մարդկութիւնն չարչարանքս ի յարչարանսն եւ ի մահն, եւ ոչ մարդկութիւնն յաստուածութիւնն որոշիւր ի փառաւորութիւնն եւ անարգանսն:

Այլ զոր օրինակ խառնեալ երկաթն ընդ հրոյն՝ անհնար է կռանին ի մինն միայն հարկանիլ, այլ երկաթն հրովն վարիլ սովորի առաջի կռանին, երկաթն վարելով ծուրի, եւ հուրն, ի ձեռն երկաթոյն զչարչարանսն կրելով, զհետ երկաթոյն ձեռանայ: Տայ հուրն զգործութիւնն եւ զլուսաւորութիւնն իւր երկաթոյն, եւ ի վարիլն ընդ երկաթն առաջի կռանին՝ առնէ զբժշկութիւնն երկաթովն:

Խոստովանի՞ս արեօք, զի մարդկային մարմինն միանալով ընդ Բանին աստուածացաւ հաւաստի, այնպէս եւ աստուածային ընտրութիւնն միանալովն ընդ մայմինն մարդացաւ. ճշմարիտ, եւ որպէս երկաթն հրովն խառնեալ չարչարի եւ հալի, այնպէս եւ աստուածութիւնն միանալով ընդ մերս մարմին, վասն սեր չարչարէր եւ մեռանէր՝ կամաւ զիջանելով ի մահուն կրաւորութիւն:

Արդ որպէս ի միանալն՝ ոչ զերկաթն ի հրոյն կպեաւ բաժանել եւ ոչ զհուրն յիջեալէն, այնպէս յետ անճառ միաւորութեանն՝ զաստուածութիւնն եւ զմարդկութիւնն համարեաց, մարդկութիւնն միանալով ընդ աստուածութեանն աստուածացաւ, եւ աստուածութիւնն ոչ տկարացաւ միանալովն ընդ մարդկութեանն, զի ոչ աստուածութիւնն ի մարդկութեանն բաժանիւր ի մահն, եւ ոչ մարդկութիւնն յաստուածութեանն որոշիւր ի չարչարանսն. եւ այնպէս զոր ինչ աստուածային հրաշք եւ զօրութիւնք զոր-

¹⁷ Ձեւի՝ եւ եւ Հայր իմ ... ետես զՀայր: Արդ ի ¹⁸ այնպէս ի ¹⁹ զմահն ի

ԳՐԱԴՈՍԱԿԱՆ

ՏԱՂԵՐ ԵՒ ԳԱՆՁԵՐ

ԳՐ. ՆԱՐԵԿԱՅԻ

Գրիգոր Նարեկացիի վերադրուած աղերսուն և գանձերուն ամբողջական և քննական նրատարակութեան պէտքը զգալի էր վաղուց: Այդ պահանջին գոհացում տալու կոչուած է ներկայ հատորը, որ տրդիւնքն է Արմինէ Քէօզկէրեանի բազմամեայ աշխատութեան: Գիրքը տպագրուած է Մատթոյի տնտեսական համալսարանի գիտական խորհուրդին որոշումով, Երևան, 1981:

Հատորին բովանդակութիւնը կը ներկայանայ սապէս: Ներածութիւն (էջ 7-50), աղերս՝ թիւով 21 (էջ 59-130), տասնհակ մը գանձեր (131-225), յաւելումներ (229-247), ուր տեղ գտած են չորս աղերս և մէկ գանձ, ապա կը յաջորդեն ծանօթութիւններ և ցանկեր (251-312):

Դիտելի է որ Գրիգոր Նարեկացիի վերադրուած աղերսին սմանց մէջ կը գանձուին արտասովոր կազմութեամբ բարդ բառեր, որոնց նմաններուն չենք հանդիպիր Նարեկացիի այլ գրութիւններուն մէջ: Ակնարկուած այդ բառերն են, անդիմանսեմ, ելիմալոյ, լիւրիմաթիկ, ծալքիմասեր, կոլիմապաթի, կուսիմաթոյ, հեղիմ-սուրեմ, մահիմաբողոքոյ, մասիմաթիմ, տաթիմալոսո, ուխիմահոս, պաթիմալեօ, վեհիմանեմ, ցոլիմանեմ, ցոլիմերիաց, փալիմազարդ, փալիմասար, փթիմազարդ, և օլիմասիպ:

ծէին, (եւ) մարդկութեան համարիւր, զի մարմինն աստուածացուցանիւր, որպէս՝ երկաթն ի հուր միանայ, այնպէս եւ մարդկութիւնն յաստուածութիւնն. եւ զոր ինչ մարդկաբար զիջանէր, հարկիւ ոչ կրէր, այլ կամաւ, որպէս զվիշապն²⁰ զվիրսն տեսանելով ի կարթն ըմբռնէր:

(Շար. 18)

Նմանաձև բարդութեամբ բառերու կը հանդիպինք սակայն ուրիշ բանաստեղծի մը մօտ, Ստեփանոս Սիւնեցիի, այսպէս. Աբաղիմաթիմաթոյ, անդիմալեօ, հեթիմալեօ, եղիմալեօ, անդիմալեօ, անդիմալեօ, անդիմալեօ (կամ առաւելիմալեօ), ռահիմալեօ, և օ. ձիմալեօ (Քանքեր Մատենադարանի, թ. 11, էջ 286-287): Այս իրողութիւնը կը թելադրէ որ ակնարկուած այդ աղերսուն հեղինակ նկատուի Ստեփանոս Սիւնեցիին:

Այս հիման վրայ ընդ իմն աւետիք՝ ակզբնաւորութեամբ վարդապետի տաղը եւ ընծայելի է Ստեփանոս Սիւնեցիին: Այդ տաղը անանուն է, և ունի յատկանշական բարդութեամբ, արփիմաթոյմ, և օնկիմաթոյմ բառերը (Սիւն, 1963, էջ 177):

Ըստ այսմ Նարեկացիի վերադրուած աղերսին հօթ հատին հեղինակութիւնը պիտի երթայ Ստեփանոս Սիւնեցիին: Այդ հօթ աղերսն են հետեւեալները, ըստ ակզբնաւորութեան.

Անուն անդին,
Աւտիօ մեծ խորհրդոյ (մէկ մասը),
Էինն (միւսն էին ել,
Են էին անէին,
Յանկարծանչեաց,
Յառաջ քան շարժիցն,
Սկզբնազարդ գոյիւ + Ձայն կենդանաւորութեան:

Այս ձևով Ստեփանոս Սիւնեցիին կ'ուսնենայ ինք տաղեր:

Ա. Քէօզկէրեան այս հատորին մէջ տեղ տուած է տասնհակէկ գանձերու, որոնցմէ երեքը, Գանձ լուսոյ, Գանձ բողոքի, և Գանձ անքնին, նուիրուած Սուրբ Հոգւոյ Գալստեան, Սուրբ Եկեղեցւոյ, և աստուածընկալ Սրբոյ Սաշին, ընդունուած են վաղուց իբրեւ հարազատ երկեր Ս. Գրիգոր Նարեկացիի: Այս գան-

Հրատ. Ա. Յ. ՍՐՃՈՒՆԻ

ՆՈՐԻՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՁ

Միջազգային առևտրական քարտանշանները ոչ թէ միայն անցել են Արտաշատի վրայով, այլ Գորսիկների ու Հոմեմական կայսրության միջև կնքուած մի պայմանագրով, եղել է այն երեք կարևոր կենտրոններից մէկը, որանց պարսկական տէրութիւնը սահմաններից եկող առևտրականները հնարաւորութիւն են ունեցել Հոմեմական կայսրութիւնից եկող առևտրականների հետ հանդիպելու և իրենց ապրանքները փոխանակելու: Իսկ Հոյաստանի քաղաքներում գնագոծածարար ապրում էր Յոյն, Ասորի և Հրեայ, մասամբ էլ Իրանական (Գարսիկ, Գարսիկ) ազգաբնակչութիւնը, որը բնակւում էր առանձին թաղամասերով՝ «աւաններով»: Հրեական Թայմուտի առևտրականներից կարելի է եզրակացնել, որ հրեական համայնքը կազմում էր առանձին թաղամաս — «գաղութ» (galuta), որի գլուխը կանգնած էր ճահաձ — res galuta: Այս թաղամասերը միեւնոյն մամուկան կրօնական համայնքների էին, քանի որ իւրաքանչիւր էթնիկական միավորը տարբերուում էր միւսից նաև իր պաշտամունքով¹⁴:

Այս ամբողջը գրեցինք նրա համար, որպէսզի ցոյց տանք թէ Բարթողիմէոս և մանուսեղ Թողէոս առաքիւնները, որոնք արևելեան երկրներում՝ Միջագետքում, Ասորիքում ու Գարսկաստանում են գործել, իրենց ճանապարհորդութիւնների ընթացքում անպայման մտած պիտի լինէին նաև Հայաստան: Սակայն ինչպէս այս, այն միւս առաքիւնների գործունէութեան այդ ժամանակը շղատնի պատմութիւնը, հիմնականում գիտենք աւելի ուշ դարերից մեզ հասած տեղեկութիւններից և յատկապէս աւելի ուշ գրի առնուած աւանդութիւններից ու զրոյցներից: Այդ պատճառով էլ այդ ժամանակ կազմաւորուած ամէն մի եկեղեցի իր ծագումը հիմնաւորել է նման աւանդութիւնների ու տեղեկութիւնների վրայ: Մողաթիւ Սրբազանը աղբարդառնալով այդ հարցին գրել է. «Ամէն եկեղեցիներու ծագումին վերաբերող եղիւրդութիւններն անթափանցիկ վարագոյրի մը ներքեւ ծածկուած են, և ծեր հետազոտութիւններէն կը խուսափին

¹⁴ «Հայ Ժողովրդի Գաղութիւն», էջ 310:

ձերը կը ներկայանան Գրիգորի Երզ ծայրակայով, և որոնց մէջ կը տեսնենք մողթանք ժամանակի թաղաւորին համար, զգալաւորն մեր իւրով գտակաօքս բառերով: Միւս գանձերը ունին տւելի կամ նուազ տարբերութիւններ, պարունակելով հանդերձ անխախտ և առատ նմանութիւններ Նարեկացիի հարազատ գանձերուն հետ:

Աշխատասիրողը՝ ծանօթագրութիւնց կարգին մատնանշած է աղերս մը Եկեղեցւոյ և Տապանակին, և վարդավառի տօնին նստրոնում քարոզներու միջև, իի, տող 48—56, և իԸ, տող 41—49: Կ'արժէ աւելցնել որ վարդավառի քարոզը աղերսակից է նաև Հոգեգալստեան քարոզին, իԸ, տող 136—142, և իԴ, տող 119—126:

Ատկէ զատ կան ուրիշ նմանութիւններ ալ. այսպէս Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, և Ս. Խաչին վերաբերող քարոզներու

մէջ համեմատելի են, իԶ, տող 151—153, և Լ, տող 79—84: Դիտելի է նաև վերասփոխման յատուկ քարոզին մէջ հասուածք, իԹ, տող 134—138, որ առնչակից է Նարեկի Ութուներորդ Բանին առաջին պարբերութեան:

Հատորին զարդերը կը կազմեն երկու նկարներ, մին կը ներկայացնէ Ս. Գրիգոր Նարեկացիին՝ գունաւոր տպագրութեամբ, իսկ միւսը՝ Նարեկայ վանքը, սև ու ճերմակ: Դիրքը ունի մաքուր և խնամեալ տպագրութիւն, սակաւաթիւ վրիպակներով:

Գրիգոր Նարեկացիի տողերուն և գանձերուն ուսումնասիրութեան ասպարէզին մէջ կարևոր քայլ մըն է առնուած այս գիրքով, և աշխատասիրողը արժանի է գնահատութեան իր կատարած աշխատանքներին համար:

Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ

որովհետև կը պահպանե այն վառերազիրները՝ որոնք պիտի լուսաբանէին առաջին առաքեալներուն գործերը և ընդհանրապէս բովանդակ առաքելական գործունէութիւնը»¹⁵։

Ճշմարտութեան համապատասխանող այս եզրակացութիւնը անարդար վերջով մուկ է առաջացրել Հայր Կոզեմանի մօտ, որովհետև իր կարծիքով կթէ այդ եզրակացութիւնը ճիշդ է միւս բոլոր եկեղեցիների ծաղումի համար, ապա այն չի կարող վերաբերել Հռոմի եկեղեցուն, քանի որ, առում է նա, Հռոմի եկեղեցու ու նրա եպիսկոպոսական լիազօրի հիմնադրումը Պետրոս առաքեալի կողմից պատմական փաստերով հաստատուած է, և իր առածը հիմնադրելու համար վկայակոչում է աւելի ուշ չրջանի գործիչներին, յատկապէս Դ. դարի պատմիչ Նեսերիոս Կեսարացուն¹⁶։ Պատմիչը թէն չի նշում իր աշխարհը, բայց դժուար չէ կռահել, որ իր տեղեկութիւնները վերցուած են Հռոմում և նրա ազդեցութեան ուղորաներում կազմաւորուած աւանդութիւններից։ Միակ փաստը, որը նա անաւարկելի է համարում, դա Պետրոս առաքեալի թղթից վերցուած հետեւեալ հաստատումն է. «Ողջոյն տայ ձեզ, որ ի Բաբելոն ընտրելակիցն եկեղեցի է, և Մարկոս որդի իմ»¹⁷։ Առաքեալը այստեղ, առում է նա, նկատի ունի ոչ թէ Միջագետքի և կամ Եգիպտոսի մէջ նոյնանուն քաղաքը, այլ Հռոմը¹⁸։ Գիւտ անողի անսպասելի մի հրճւածութիւնով ազեկութեամբ Հայր Կոզեմանը գրում է. «Հնարք քննադատները, ոչ թեքե և աշխնդամու խործողներ, միաբան են տեսնելու այս Բաբելոնին մէջ ոչ Միջագետքի, ոչ ալ Եգիպտոսի մէջ նոյնանուն քաղաքը, այլ Հռոմը արեւմտեան Ներոնի քաղաքը, այլ Հռոմը արեւմտեան Ներոնի (51-68)»¹⁹։ Ի՞նչ ուղեւոր են իր հոսկացութեամբ չլուրջ քննադատները և «թեքե աշխնդամու խործողները մենք գիտենք, բայց որ ինքը վերջին այդ խմբին է պատկանում, այդ էլ մեզ քաջ չափանի է»²⁰։

որովհետև չլուրջ քննադատը և ոչ «թեքե խործող աշխնդամու» իր եզրակացութիւնները հիմնուած է պատմական փաստերի և ոչ թէ ազդեակած գաղափարների ու մաշուած հին դատողութիւնների և մարդկ մի ժողովրդի սրբութիւնը ոտնահարելու մոլուցքի վրայ։ Չէ՞ որ ի վերջոյ նրա այդ չլուրջութիւնը հիմնուել է Բաբելոնը Հռոմի հետ նոյնացնելու մի նշանադրութեան վրայ։ Հայ եկեղեցու պատմութեան լաւագոյն մասնագէտների՝ Նրոսանգ Տէր Մինասեանը անդրադառնալով Պետրոս առաքեալի կողմից Հռոմի եպիսկոպոսական լիազօր հաստատելու աւանդութեան գրել է. «Հռոմէական պատմութեան մայրաքաղաքում ամենահին ժամանակներից ի վեր քրիստոնէական համայնք կար. դրա ապացոյցը Պօղոս առաքեալի Հռոմէացեաց թուղթն է, Թիմոթէս է Բիւսոնեաթիւնը Հռոմի հոսեղ եւ ում միջոցով, 64 Վիտուս է որոշ կերպով ասիլը (ընդգծումը մերն է). յամենայն գէշա այս քանը պարզ է, որ ոչ Պետրոս առաքեալի միջոցով է եղել այն, ինչպէս կաթոլիկ եկեղեցին է աւանդաբար ընդունում և ոչ էլ մի այլ նշանաւոր առաքեալի. ամենահաւանականն է կարծել, որ քրիստոնէութիւնը Հռոմէ է անցել պրոպագանդա (կկուոր) հրեաների կամ հրեայ քրիստոնէաների միջոցով, որոնք վաճառականութեամբ էին պարապում»²⁰։

Այս է իրականութիւնը, և պէտք է ի վերջոյ մէկընդմիջ համոզուել և ընդունել, որ Քրիստոսի առաքեալների ու նրանց անմիջական յաջորդների գործունէութեան պատմութիւնը և ընդհանրապէս բոլոր հին եկեղեցիների ծագման հետ կապուած նկարագրութիւնները մեզ են հասել աւանդութիւնների շնորհիւ, և դա կարելի է բացատրել այն հոգեբանութեամբ, որ գոյութիւն է ունեցել այդ ժամանակաշրջանում։ Առաքեալները և նրանց աշակերտները, և քրիստոնէական առաջին համայնքների ներկայացուցիչները, այդ վաղ շրջանում չէին էլ մտածում զրի առնել իրենց գործունէութեան

¹⁵ Մ. Օրմանեան, «Հայր Կոզեմանի», Գոստանդնուպոլիս, 1932, էջ 132։

¹⁶ Ս. Կոզեման, «Հայր Կոզեման», էջ 16։

¹⁷ Թուղթ Պետրոսի Ա.Պ. Գ. Կ. համար 13։

¹⁸ Մ. Օրմանեան, «Հայր Կոզեմանի», էջ 132։

²⁰ Ն. Տէր Մինասեան, «Ընդհանուր եկեղեցու հանգանակութիւնը», Երևան, 1968, էջ 37-38։

պատմութիւնը, որովհետեւ նրանց հիմնական մտահոգութիւնը և ուշադրութիւնը կենտրոնացած էր մի այլ խնդրի շուրջ, և նրանք հաւատացած էին, որ չուսով տեղի էր ունենալու Քրիստոսի Երկրորդ Գալուստը, ճշտաց վասն աւուրն այնորիկ և ժամու աչ ոք գիտէ, աչ հրեշտակք երկնից, և ոչ Որդի, բայց միայն Հայրն²¹, դրա համար էլ Վերթուն կոչէք, զի ոչ գիտէք յորում ժամու Տէրն ձեր գայնն²², Քրիստոսի այս պատգամով լցուած քրիստոնէական աւաղջին համայնքներն ու գործիչները բնական է, որ չմտածէին երկրաւոր գործերի մասին, այլ իրենք իրենց պատրաստէին ու օպտատէին Քրիստոսի Երկրորդ Գալուստով լինելիք փրկութեան:

Առաքեալները և նրանց կազմակերպած քրիստոնէական համայնքները այն ժամանակ Հայր կոչեանի և նրա համախոհների նման չեն մտածել, այլ նրանք Քրիստոսի սիրով ու վարդապետութեամբ լցուած, պատրաստ են եղել զոհել ամէն մի երկրաւոր բարիք, յանուն Քրիստոսի համամարդկային սիրոյ օկրուներների յաղթանակին: Յետագայում է որ առաջ են գալիս նման խնդիրներ, երբ տարբեր երկրներում ու քաղաքներում հաստատուած եկեղեցիները, իրերի բերձում, արդէն ստիպուած էին երկնայինի հետ ծիսարարն առաւել չափով մտածել նաև երկրային բարիքների մասին: Երեւան էին եկել Քրիստոնէական եկեղեցու խոշոր կենտրոններ, որոնցից իւրաքանչիւրը, օգտուելով թիկունք կոսեցած քաղաքական իշխանութիւնների հոգրութիւնից ու կարողութիւնից, փորձում էր իր եկեղեցու հեղինակութիւնն ու ազդեցութիւնը ընդլայնել և իր հովանաւորութեան տակ վերցնել (իրենց կարծիքով) աւելի թոյլերին ու փոքր եկեղեցիներին: Նման քայլերը նրանք աշխատում էին հիմնաւորել առաքեալներից՝ Քրիստոսի փոխանորդներից ստացած իշխանութեամբ: Այդպիսի բնութեւնը նման օտնձգութիւններին զոհ չգնալու համար, համեմատաբար աւելի թոյլ և միւս՝ մանաւանդ արեւելեան փոքր

ժողովուրդներին եկեղեցիները, իրենց հերթին, համապատասխան միջոցներին են դիմում և իրենց առաքելականութիւնը կամ առաքելական ծագումը հաստատող աւանդութիւններն ու վկայութիւնները գրի են առնում: Հայ եկեղեցին մինչ Ե. դարի օկրդը օստիական գիր չունենալու պատճառով, աւելի ուշ է դիմում այդ քայլին, բայց դա հիմք չպէտք է ծառայի որ մենք Հինգերորդ դարից մեզ հասած այդ փաստաթղթերի արժէքը թերագնահատենք և յերկրաւորքներ համարենք, մանաւանդ որ ինչպէս Ե. դարի հիմք պատմիչները այնպէս էլ օտար աղբիւրներով՝ մանաւանդ առարկանը, տեղեկութիւններ ու վկայութիւններ ունեն Բարթողիմէոս, յատկապէս Թողէոս առաքեալի Հայաստան գալու, այնտեղ քարոզելու և ապա նահատակուելու պատմութեան մասին:

Ասորիկան աղբիւրներում կայ մի աշխատութիւն, Վերդարի վարդապետութիւնն անունով²³, որի վրայ շրջանի մի խմբագրութիւնը գայութիւն է ունեցել արդէն Գ. դարի վերջերին, որովհետեւ Դ. դարի առաջին տասնամեակներին Եւսեբիոս կեսարացին իր «Եկեղեցական Պատմութեան» ԺԳ. գլուխը շարադրելիս օգտուել է վերոյիշեալ գրութիւնից²⁴, Հստ Վերդարի վարդապետութեանն, Քրիստոսի խոստումը համաձայն, Աղդա կամ Թողէոս առաքեալը գալիս է Սարդինի մայրաքաղաք՝ Եղեսիա, քարոզում է, անբուժելի հիւանդութիւնից բուժում է տեղի թագաւոր Արգարին, որը դրանից առաջ թղթակցութեան մէջ էր եղել Քրիստոսի հետ, մկրտում է նրան և քաղաքը բնակիչներին, եկեղեցի է հիմնում²⁵, և իր աշակերտ կերպասագործ կամ խոյրատար Ագաթային յաջորդ է նշանակում ու մահաւնում է Եղեսիայում: Եւ նրա մահից յետոյ այս Ագաթան է, որ իր ուսուցչի գործը շարունակում է և գնում հարեան երկրները և քարոզում²⁶:

²³ W. Cureton, *Ancient Syriac Documents*, Amsterdam, 1967: G. Phillips, *The Doctrine of Addai, the Apostle*, Cambridge, p. 1868.

²⁴ Եւսեբիոսի *Կեսարացւոյ Պատմութեան* եկեղեցւոյ, Վենետիկ, 1877, էջ 80:

²⁵ Նոյն ըստ 23րդ մանթիւնի, էջ 6:

²⁶ Նոյն տեղում, էջ 14-15:

²¹ Աւետարան ըստ Մատթէոսի, ԻԲ. 36:

²² Նոյն տեղում, 42րդ համար:

Մեզ է հասել Աղդաշի վարդապետության ասորերէն մի այլ խմբագրութեան պատուիրակ, ըստ որի Աղդա կամ Թադէոս առաքելը չի մահացել Եդեսիայում, այլ իրեն յաջորդ՝ Աղդաշին ձեռնադրելուց յետոյ շարունակել է ճանապարհը և եկել է Հայաստան: Նոյն այդ խմբագրութեան մի այլ օրինակից օգտւել է ԺԳ. դարի ասորի մատենագիրներից մէկը ևս: Այժմ ծանօթանալով Աղդաշի վարդապետութեան այդ այլ խմբագրութեան հաստատունին՝ Աղդան Արգար Թագաւորի ժամանակ քարոզելը Եդեսիայում ու Միջագետքում: Եւ երբ նա Պէլոս Մովսէլու (Մովսէլու) էր²⁷, Արգարի որդի Սեւերոսը (ժամրդ) ուղարկեց և նրան և նրա երիտասարդ աշակերտին²⁸ Ագել Խառնայում²⁹ սպանել տաւեց³⁰: Ինչպէս տես-

նում ենք ըստ այս օրինակի, Աղդա կամ Թադէոս առաքելը ոչ թէ Եդեսիայում է մահանում, այլ Հայաստան գալուց ու քարոզելուց յետոյ նահատակւում է: ԺԳ. դարի ասորի հեղինակներից՝ Սողամոնի «Գիրք Մեղուաց» աշխատութեան մէջ³¹ ևս հետեւեալն է գրուած. «Աղդան Պանեայից» էր և նա Արգարի օրոք քարոզեց Եդեսիայում: Բայց Արգարի որդի Հերսվէսը³² Խառնա Աղելում նրան սպանեց. դրանից յետոյ նրա մարմինը Հոռո բերեցին: Ու մահը ասում են, որ նրան (նշխարները) Եդեսիա են տեղափոխել³³:

(Ճար.՝ 2)

ՀԱՅԿ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Թիւրք և յիշում իբրև աւան Անդ, Ingila առաւել, այժմ էլ իլ զիւղը: Տես նայն սեղում, էջ 35:

²⁷ Վատ. Sophenae Ուրարտական արձանագրութիւններում՝ Մուլլանի Զորրուդ Հայքի նրդ գաւառն է՝ 2460 քառակուսի քիլոմէթր տարածութեամբ: Այս գաւառը Ծափքի Թագաւորութեան կենտրոնական երկրամասն էր, որտեղ գտնւում էր Ծափքի կենտրոնական քրաւայրը՝ Հոտապալիսը (այժմ Զէչկածաղ): Այս գաւառը կոչւում էր Շահալի՝ տիրող Թագաւորական հարստութեան տնտեսով: Տե՛ս Ս. Երեմեան, Հայաստանը ըստ Վնխարհաճոյցի, Երևան, 1963, էջ 57:

²⁸ Նկատի ունի հաւանաբար Աղդաշին:

²⁹ Խառնա ասորերէնում նշանակում է ամրաց. ուրեմն խոքը այստեղ Ագել կամ Անդը ամրացի մասին է. ահ ինչ է գրում այդ մասին Ս. Երեմեանը. Վնդեհ-տնն գաւառի կենտրոնը՝ յիշում է Թերես Ինթական արձանագրութիւններում: Ingila ձևով: Ն. Բ. 160 Բուականին, երբ Անդեղ-տունը միացուեց Ծափքին և կոչուեց Ծափք Մեծ, Անդեղը վերանուանուեց Արկաթիակերտ (Արքաձիւքստ): Եսալ ընդերքում է՝ Καρχαδισστια և գարձաւ Ծափք Թագաւորութեան մայրաքաղաք: Յետագայում կորցնում է իր վաղեմի նշանակու-

³⁰ W. Careton, Ancient, p. 109. Աղդաշի վարդապետութեան հին խմբագրութեան այս տարբերակը վերցնւած է Բրիտանական Թանգարանի ասորերէն ձեռագրերից (Cod. Add. 14, 601, fol. 164): հրատարակիչը ցոյց է տալիս, որ այն Զ. դարից է, տես նայն սեղում:

³¹ Սողամոնի մասին գրեմքը, որ նա 1222 թ. որպէս եպիսկոպոս մասնակցել է Ասորիների Սարբիւղ Կաթալիկոսի ձեռնադրութեանը: Ինքը՝ Խլաուից՝ վանայ լճի ափերից էր: Նրա «Գիրք Մեղուացը» առատաձաքանական ու պատմական երկերի մի հաւաքածու է, և ասորերէն կոչւում է «Ketaba de Debrata», այն հրատարակել է W. Badger, The Book of the Bees, Oxford, 1886.

³² Սա հաւանաբար Վանուէլ: քաղաքն է, որը գտնւում էր Յորդանան գետի միւս ափին, միտ ի Յորդէ, ամրացեալ հզօր աշտարակաւոր Գեդէոն քանդեց: Տես հաւաքաւոր Սուրբ Գրքը, Կոստանդնուպոլիս, 1881, էջ 551:

³³ Կարծւում ենք, որ Սեւերոսն առաւել է, որ այստեղ խալմամբ գրիչներին կողմից ընդօրինակուելիս Վերսվէզէն է գարձել:

³⁴ W. Careton, Ancient, p. 193: W. Badger, The Book of the Bees, p. 309.

ՅԵՍՈՒՆ ՏՆՐԻ ԸՌԱՆՋ

ՈՒՆՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՌԱՄԼԷ

Պաղեստինի երկրաշարժին (1927) տալիս Ս. Գէորգի տօնին առթիւ աւանդական ռախաւարութիւնը դէպի Ռամլէի հայոց Ս. Գէորգ վանքը դադրած էր, անոր զրեթէ բոլորովին աւերակ է եկեղեցւոյն լքուած վիճակ մ'ունենալուն պատճառաւ։ Այս տարի, Գերշ. Տ. Սմբատ Եպս. Ի նախնադասնաթեան հետեանքով, ռախաւարութիւնը նորոգուեցաւ։

Երեկոյեան ժամերգութիւն և շսկում կատարուեցաւ Շր. օրը, իսկ կիրակի՝ Տ. Սմբատ Եպս. պատարագեց և քարոզեց։

Երուսաղէմէն և Եաֆայէն բազմաթիւ ռախաւարներ, ինչպէս նաև տեղւոյն ամբողջ հայութիւնը և ոչ-սակաւ արաբացի քրիստոնեաներ լցուցած էին եկեղեցին։

Վեց ոչխարներ մատաղ նուիրուած էին բարեկալաւ հաւատացեալներու կողմէ։ Ռամլէի վանքը անուանուած է Ս. Գէորգ, Լիւդի մէջ ուրբիին նշխարաց դամբարանին մերձաւորութեան պատճառաւ։

(Սինո, 1931, Ծ. Յարի, Նոյեմբեր, Թիւ 11, էջ 353):

Տ. ԹՈՐԳՈՒՄ ՊԱՏՐԻԱՐԿԻ ԳԱԶԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 26-ին տեղի ունեցաւ Սրբ. Պատրիարքին մուտքն յերուսաղէմ։

Մինչև Լիւդ դիմաւորութեան դացած էին Գերշ. Տ. Տ. Մկրտիչ և Մատթէոս Եպս. ներքև Աւագ Թարգման Պարգե վարդապետը, ինչպէս և հերկայացուցիչներ՝ Հ. Բ. Ը. Միսթեան, Երուսաղէմի Հայոց Բարեօրրական Միութեան, Հայկ. Միութեան, Զէնթեանի Հայրենակց. Միութեան և Երուսաղէմի Հայ Արիներու կողմէ։

Պաթթիւրի կայարանին մէջ ալ դիմաւորողներու բազմութիւնը աւելցաւ Երուսաղէմէն եկած ազգայիններով։

Երուսաղէմի կայարանն ալ լցուած էր ազգայիններու և օտարներու բազմութեամբ։ Բացի Տեղապահ Գերշ. Տ. Մեսրոպ Եպս. և կիլիկեան Աթոռի ներկայացուցիչ Տ. Պետրոս Արքեպս. (Սարաճ-

եան, հետագային (1940) 4 ամսուան համար միայն կաթողիկոս յԱնթիւրիաս), հոն էին Գոյր Եկեղեցիներէն բարձրաստիճան հերկայացուցիչներ, ինչպէս նաև Հրէից Բարուսապետի Փոխանորդը և օգնականը։

Թափօրը կանգ առաւ Եաֆայի դրան մօտ։ Դաւթի բերդէն մինչև վանքի դուռը, հայերու և օտարներու անօրինակ հոծ բազմութեամբ մը լցուած էր։ Ամբողջ Միաբանութիւնը զգեստաւորուած, Ս. Պատրիարքը առած ծանրագին շուրջաւ մը և սարկաւազներ՝ թանկագին զգեստներով թափօր կողմցին և ՎՍԻ դիմաւորը շարականը երգելով յառաջացան։

Մինչև Մայր Տաճարի գուռը ճամբու վրայ գտնուող բոլոր կամարները զարդարուած էին տեղւոյն երիտասարդութեան կողմէ ծաղկեալ եկեղեցիի գրասանգներով։ Վանքի դռնէն սկսելի երգուեցաւ «Հրաշափառ»ը, որով Սրբազանը մտաւ Մայր Տաճար և Ս. Գիւնդարի մատարան մէջ աղօթեց և ռախա ըրաւ, մինչ կ'երգուէր ՎՍԻ էն յէսթեանն շարականը։

Գահակալութեան հանդիսութիւնները կատարուեցան 1 Դեկտ., Գշ. օրը։ Կ. տ. ժամը 10-ին, Դամասկոսի դրան մօտ եղող կառավարչատան մէջ, Վսեմ. Բարձր Գոմիէրի կողմէ տեղի ունեցաւ Արքայական Հրովարտակի պաշտօնական յանձնումը նորընտիր Պատրիարքին։ Միաբանութեան անդամներէն զատ, հոն էին երեւելի ազգայիններէն Բժիշկներ՝ Վահան Փոսթալ, Վահան Գալպիտեան և Նազարէթ Եղալեան, Տիարք՝ Ղազարոս Պողոսեան, Խաչատուր Կրպորեան և Լեւոն Գէորգեան։

Նոյն օրը, երկուշաբթի ժամը 3-ին, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Գահակալութեան փառաշուք հանդէսը, որուն ընթացքին Տեղապահ Մեսրոպ Սրբազան պատրիարքական ցուպը (սասն) յանձնեց նորընտիր Պատրիարքին։ Հանդէսի աւարտին, Ս. Պատրիարքը բարձրացաւ Տաճանդար Սթոնի պատուանդանին, ուր ընդունեց Միաբանութեան շնորհաւորութիւնը։ Ապա բոլորն ալ բարձրացան Պատրիարքարան, ուր շաբուսակուեցաւ հանդիսութեանց շարքը։

(Սինո, 1931, Ծ. Յարի, Դեկտեմբեր, Թիւ 12, էջ 364-376):

ՀՈԳՇ. Տ. ԱՂԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱՆԻՕԶԵԱՆ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՆՍՏՐԱԼԻՈՑ

Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս. Գազանճանի Ս. Աթոռոյս Լուսարարապետ ընտրութեամբը, անցնող Մարտ ամիսէն ի վեր թափուր կը մնար Աւստրալիոյ եւ Նոր Զելանտայի Հայոց Առաջնորդական պաշտօնը:

Ուրախ ենք հոս յայտնելու թէ Ազգիս Վեհափառ Հայրապետը սոյն բարձր պաշտօնին կոչած է Ս. Ուխտիս երիտասարդ եւ եռանդուն Միաբաններէն Գերշ. Տ. Աղան Ծ. Վրդ. Պալիօզեանը, որ 1975էն ի վեր կը գտնուէր Սիւտի, իբր Առաջն. Փոխանորդ:

Հայր Աղան, քահանայ ձեռնադրուած 1968ին, Միաբանութեան զարգացած անդամներէն մին է, որ առիթը ունեցած է երեք տարի, 1971-74, հայագիտական ուսմանց հետեւելու Նրեւանի Համալսարանին մէջ: Անկէ ետք տարի մը վարած է Ժառ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի Տեսչութեան կարեւոր պաշտօնը: Բերած է նաեւ իր աշխատակցութիւնը «Սիւն» ամսագրին, ազգային-կրօնական յօդուածներով:

Կիրակի, Նոյեմբերի 29ին, Սիւտիի Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ մէջ, հանդիսաւոր արարողութեամբ տեղի ունեցած է Նորընտիր Առաջնորդի Աթոռ բարձրացումը:

Վեհափառ Հայրապետի Հայր Աղանի Առաջնորդութիւնը հաստատող հեռագրի ընթերցումէն ետք, Առաջնորդ Հայրուհիք ըրած է իր ուխտը եւ տուած իր անդրանիկ քարոզ-պատգամը, որմէ ետք Առաջնորդական Աթոռին վրայ բազմելով ընդունած է Թեմական ու Եկեղեցական Վարչութեանց եւ Ժողովուրդի շնորհաւորութիւնները:

«Սիւն», յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ Պատուարժան Միաբանութեան, ջերմագինս կը շնորհաւորէ Նորընտիր Առաջնորդը, մաղթելով անոր արդիւնաւոր պաշտօնավարութիւն եւ մօտալուտ եպիսկոպոսացում:

ՀԱՄԱՐԱԽՈՐ ՆԿԱՐԻՉ ԱՐՏԱԽԱՉԴ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ՍԵՐ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր ամսու առաջին օրը, Փուրիզեն Ս. Բաղաթ ժամանեց ծանօթ նկարիչ և Պերպերեան արուեստագիտ գեղաստանի արժանաւոր շառաւիղ Տիար Արաւազի Պերպերեան, հրուէրովը Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր, իր նկարած և Ս. Արու ղրկած Երուսաղէմի վերջին դարերու ուրը երախտարժան Պատրիարքերու նկարներուն վերջին *ընթերցողը* ընկու հոմար:

Տաղանկաւոր նկարիչը իր պատանու թիւնը անցուցած է Ս. Յակոբի հովանիին տակ, իր հօր՝ հանգուցեալ երաժիշտ-իմաստաւոր Շահան Ռ. Պերպերեանի ժառանգ. Վարժարանի մէջ իբր դաստիարակ-ուսուցիչ պատեօնավարութեան շրջանին: Անկէ ետք ընթանիտ անցած է Պէյրուս եւ ապա Ֆրանսա, ուր զարգացուցած է նկարչութեան հանդէպ ունեցած իր բնածին տաղանդը: Մասնակցած է, ի Հայաստան եւ յարաստանման, նկարչական բազմաթիւ ցուցահանդէսներու եւ պարգեւատրուած:

Պր. Պերպերեանի ղծած նկարները ներկայիս կը զարգարեն Պատրիարքարանի արտաքին մուտքին սառնարանովը անցին երկու կողմերը: Անոնք կը ներկայացնեն Գրիգոր Պարոնէսը (1613-1645), համանուն Շիրաքի (1715-1749), Զաւարիա Կոփեցի (1840-1846), ու առաջին անգամ բացած է Մրբոց Յակոբեանց Տպարանը, Յովհաննէս Զմիւռնիայի (1850-1860), որուն օրով շինուած են Ս. Արուստա ժառ. Վարժարանի (Զամ-Թաղ) եւ Պատրիարքարանի փառաւոր շէնքերը, Եւայի Թալասի (1864-1885), որուն օրով սկսած է հրատարակուիլ «Միտն» պատեօնաթերթը, Յարութիւն Վեհապետեան (1889-1910), Նիլիէ Դուրեան (1921-1930), բանաստեղծ եւ մեծագործ Պատրիարք, որուն օրով կառուցուած են Ս. Թարգմանչաց Վարժարանն ու Կիւլպէնկեան Մատենադարանը, եւ իր արժանաւոր աշակերտն ու յաջորդը՝ Թորգոմ Դուռապետ (1931-1939), գրագիտ ու կրթասէր Պատրիարք, որուն օրով կ'ընդհանրան կենսական զուգընթաց ուսագրաւ նուանուցենք արձանագրուած են Ս. Արուստայ կրթական-մշակութային մարզերուն մէջ:

Ինչ որ Պերպերեանի գործերը կ'ընեն ուսագրաւ ու բարձրաժեղ, նկարին մէջ երեւցող անձերու կողմին տրուած իւրաքանչիւր կեանքին հետ յանձնուած պատահարներու արձանագրութիւնն է: Այսպէս, Շիրաքի կը ներկայանայ ձեռամբարձ, օղորայկապ ձեռներով: Զաւարիա Պատրիարքի մօտ կ'երեւի զապարական մամուլը: Յովհաննէս Պատրիարքի նկարի ետին կը կարկառուին Պատրիարքարանի եւ ժառանգ. Վարժարանի (նախկին) շէնքերու կմախքները: Եւայի Պատրիարքի բովիկը դրուած արքունակի մը վրայ կ'երեւի կողմը «Միտն» տնտեսգրի առաջին թիւին: Դուրեանի ետին կայ Կիւլպէնկեան Մատենադարանի *մարտէթը*, իսկ Թորգոմի աջ եւ ձախ կողմերը՝ Նկարչին հայրն ու մեծահամբաւ գրագիտ Յ. Օսկանը, որոնք իր օրով ուսուցչութեան կանչուեցան ժառ. Վարժարանէն ներս:

Անկէ ետք կարգը եկաւ Մայր Ֆանարի աւագ մուտքի վերելը դարեւ մը աւելի տեղ գրաւող եւ այդ շրջանի տնտեսապատահարներու ազդեցութեամբ մաշել սկսած խոռոչ նկարին, որուն ներհինգ դուռ եկաւ գտնել անեղծ մնացած փառաւոր նկար մը, տեղ տեղ միայն ինչ մը զուգորդուի: Տաղանդաւոր արուեստագետը շաբաթներով աշխատեցաւ ունոր վրայ, եւ իր վարպետ վրձինի հպումներուն տակ նկարը ստացաւ նոր փայլ ու ճշմարտ:

Պր. Պերպերեան Սեպտ. 10ին բռնախօսութիւն մը տուաւ Հայ Երեսաստորաց Միութեան օկումբին մէջ Հայ Նկարչութեան մասին: Բողոքաբան ներկայները ոչ միայն լսուած հետաքրքրութեամբ ունկնդրեցին տնտեսաբան նկարչին բանախօսութիւնը, այլեւ իրենց հետքաւանդներով ոլորեցին զինք մօտաւորապէս մէկ ժամ:

Ներկու ամիսներ վայելելէ ետք Ս. Արուստայ ասպնջակաւորութիւնը եւ գաղութային վայելիլ տալէ ետք արուեստագետի իր ներկայութիւնը, Պր. Պերպերեան Հոկտ. 30ին վերադարձաւ Ֆրանսա: — Ներկայիս վերստին ան մեծ մէջ է, նոր կեանք ապաւ համար ժամանակի ազդեցութիւնը կրած նկարները:

ԿԵԱՆՔԸ ԺԱՌՆԳ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԵՆ ՆԵՐՄ

Նոյեմբեր-Դեկտեմբերի ընթացքին տեղի ունեցան հետևեալ երեկոյթները. —

8 Նոյեմբեր, Կիրակի, ժապաւէնի ցուցադրութիւն:

28 Նոյեմբերին, Ծառաթ օր, տեղի ունեցաւ հրապարակային բացառիկ դասախօսութիւն ժը հանդիսարանին մէջ, ի ներկայութեան Գերշ. Սրբազաններու, Միաբան Հայրերու և ժնծ թիւով ժողովուրդի: Դասախօսն էր, Սիոն լերան Տորմսիոն Արքայարանէն և Հռոմի Համալսարանի Փրոֆէսէօրներէն Հայր Դանիէլ Կէլսի, նիւթ աւնենալով «Տպաւորութիւններ Թրքայայտատանէն»: Հոգշ. Հայրը, որ երկիցս տարիք զննեցած էր չրջելու Թուրքիոյ արևելեան նահանգները — երբեմնի Արեւմտեան Հայաստանը — խօսեցաւ Անգլերէն լեզուով և լուսապատկերներով (slide) ցուցադրեց Աշթամարի, Վանայ լճի և Անիի չրջանի տեսարաններ ու պատմական յուշարձաններ քաւ մնացորդներ: Հետաքրքրական էին ժանաւանդ բացառաբար գրեթէ աննշտ մնացած Աշթամարի Ս. Խաչ փառաւոր եկեղեցիի տեսարանները ցուցադրող սլայները:

19 Դեկտեմբերին, Ծառաթ, խօսեցաւ Ամերիկայէն հիւրաբար ժամանած Տիար Բիւզանդ Կոստեան: Դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Վարժարանի լսարանին մէջ: Ներկայ էին Վերատեսուչ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպոս. Աճէմեան, Տեսուչ Արժ. Տ. Ներսէս Աւագ Բնյ, Զէյլէճեան, աւագիւղներ և աշակերտներ: Գալիֆօրնիաքանակ յարս գելի գրադէս-բանաստեղծն ու ազգային գործիչը խօսեցաւ «Սփիւռքի ներկայ դոյաւիճակը և Ամերիկահայութիւնը» նիւթին շուրջ, որմէ ետք հանգամանօրէն պատասխանեց աշակերտներուն կողմէ իրեն ուղղուած զանազան հարցումներուն:

Այս չրջանին, կարելի կ'անոնաւորութեամբ շարունակուեցաւ նաեւ շաբաթական առաւօտեան բարոյախօսութեանց շարքը: Հետեւելները խօսեցան ստորեւ նշանակուած նիւթերու շուրջ. —

3 Նոյեմբ., Գշ. — Տիար Աբրահամ Սիւրդիւքեան — «Ընթերցանութեան սէր»:

16 Նոյեմբ., Բշ. — Հոգշ. Տ. Ասպետ Վրդ. Գալեան — «Կեանքի նպատակ ժը աւնենալ»:

23 Նոյեմբ., Բշ. — Վերատեսուչ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպոս. Աճէմեան — «Հոգեւոր արիւթիւն»:

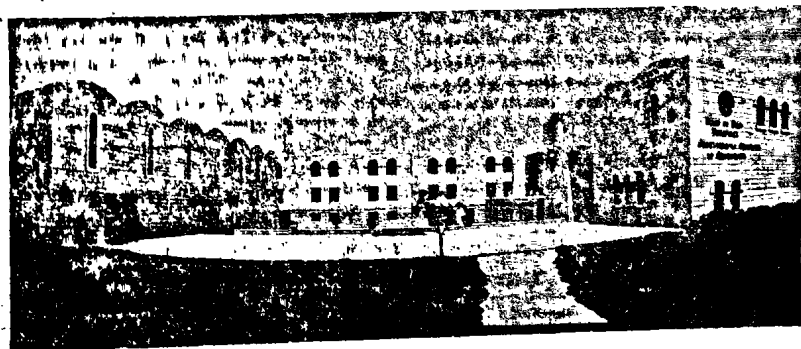
30 Նոյեմբ., Բշ. — Հոգշ. Տ. Վանիկ Արդ. Մանկատարեան — «Մաքրաորիւթ»:

7 Դեկտեմբ., Բշ. — Տիար Վարդան Տէր Վարդանեան — «Բարեկամ ուրիշին և Հնկերսիրութիւն»:

15 Դեկտեմբ., Գշ. — Տիար Սահակ Գալայեան — «Զոհողութեան ոգի»:

21 Դեկտեմբ., Բշ. — Հոգշ. Տ. Արքիար Արդ. Տէմիրճեան — «Յարգանք մեծերուն — Բարեկրթութիւն»:

28 Դեկտեմբ., Բշ. — Տիար Վահէ Գալայեան — «Հնազանդութիւն օրէնքին»:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Գիր. 1 Նոյեմբ. — Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնատան մատարն մէջ: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Բուրէն վրդ. Յովակիմեան:

● Բշ. 2 Նոյեմբ. — Ս. Յովսէփայ Աստուածաւոր: Ս. Գառարազ մատուցուեցաւ Գեթեմեմ. Նիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Հայր Յովսէփի գերեզմանին վրայ: Երբ ու գործի թափօրեան գլխաւորէն է պատարագէն հիւրաւար Ս. Աթոռ դանուող Հայնտայի Հայոց Հոգեւոր Հովիւ Տ. Նուրհան վրդ. Մանուկեան:

● Եր. 7 Նոյեմբ. — Եկեղեցւոյ վարդապետաց: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխազիր: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Կամիտաս Արդ.:

— Կէսօրէ ետք, Ամեն. Ս. Գառարազը Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը վերջապետուով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար: Ս. Գերեզմանի է Գիւտ Խաչի ալբիստերէն ետք, վերջնայ կից՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւնն ու նախատեսակը: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբապետի խնամքով աշխատանք: Տնօրինական Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ իր ապրած շրջանին համար:

● Եր. 8 Նոյեմբ. — Գիւտ Խաչ (326): Գիւտեային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Առաքել վրդ. Գալեան: Ս. Գառարազին ետք կազմուեցաւ մեծանաղէն թափօր, գլխաւորութեամբ Ամեն. Ս. Գառարազը Հօր, որ նախ իջաւ Գիւտ Խաչի ալբիստերէն և ապա բարձրանալով Ս. Գերեզմանին շրջափակը երկուսը զարմաւնար է մէկ անգամ Գառարազի շրջանը շուրջը: Ն. Ամենապատուութիւնը, ամպնովանիի տակ է դնեց Փայտի մատուցելի ձեռքին, Գիւտեայի Տաճարը լցնելով հոգեւորութիւնը: Ս. Գերեզմանի ատենին մէջ երգուեցաւ Եւալի յո Քրիստոսուն և կատարուեցաւ խնկարկութիւնն ետք թափօրը վերջացաւ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, երբ գրեթէ կէսօր էր:

● Եր. 14 Նոյեմբ. — Տօն Ամենայն Միաց: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխազիր: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Վանիկ Արդ.:

● Գիր. 15 Նոյեմբ. — Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնատան մատարն մէջ: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Արփիւր Արդ. Տէմիրեան:

● Ուր. 20 Նոյեմբ. — Նախատեսակը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ:

Հանդիսապետն էր Լուսաւորապետ Գերլ. Տ. Գարեգին Արքեպ. Գաղանճեան:

● Եր. 21 Նոյեմբ. — Տօն Ս. Հրեշտակապետաց Գարեգինի և Միխայէլի: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետան ժամարարն էր Արթ. Տ. Ներսէս Առաք Գանանայ ձեպէնեան, Լուսաւորապետ Սրբապետը նախագահեց, ընկալելով ուղղութիւնն համայն, Ս. Աթոռայ թարգմարունի Աղանի ձեպէնեանի և Գրիգոր և Սիմէոն Մարգարեան Եղբայր Կոպիւնեան համար կատարուեցաւ Կոպիւնեանցական պաշտուածներ, որով ետք Միաբանութիւնը պատուաբարուեցաւ Վանուց Տնօրինար, Տնօրին Հոգւ. Տ. Սահակ վրդ. Լարիպետին կողմէ:

● Գիր. 22 Նոյեմբ. — Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ զարեւալ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր, ըստ ուղղութեան, Վանուց Տնօրին Հոգւ. Տ. Սահակ վրդ. Եմաշու Գրեքն ետք քարոզեց Գերլ. Տ. Շահէ Արքեպ., ցոյց տալով կերպերը զիմարեան լուսարեան սարգաքները, որովհետեւ, եղբայրացեան, մենք ու շար ժամանակներու մէջ է որ կ'ապրենք, հիշք ինչպէս Գոգոս Առաքելը կը հաստատէր այնօրեան Առաքելական ընթերցուածին մէջ իր ապրած շրջանին համար:

● Եր. 28 Նոյեմբ. — Առաք. Անդրէի և Փիլիպպոսի: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխազիր: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Բուրէն վրդ.:

● Գիր. 29 Նոյեմբ. — Բարեկենդան Յիսակի պահոց: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնատան մէջ: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Կամիտաս Արդ. Շերպէնեան: Եմաշու Գրեքն ետք քարոզեց Գերլ. Տ. Շահէ Արքեպ. Անէման, Եմաշու մարգարէի օրոտան ընթերցուածին — «Զի Ժանիցեն ամենայն թաղապետութիւնը երկիր»՝ Թէ դաւ լայնեաւ Բաւոտան (Յո. Լի. 18) աւելորակացնելով Թէ Աստուծոյն արշաւանքին և սպառնալիքին առջև մենք Մարգարէն կը թելադրէ յոյս դնել Աստուծոյ վրայ և այդ վստահութիւնն օրոտանալով զիմարեան համար ամեն տեսակ յարձակումի: Սրբապետ քարոզիչը հաստատեց Թէ իր յոյսը Աստուծոյ վրայ դրած անհատը անվախ է աշխարհի շարժեցն ինչպէս մարդերու նենգութիւնն ու զանգն Յայտնեց Թէ Յիսակը, որուն առաջին կիրակին է այսօր, պատրաստութեան շրջան մըն է, արժանաւորապէս զիմարեան համար Յիսակ ձեռնդեան տուն:

● Եր. 3 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յարութիւնը պաշտուեց Գերլ. Տ. Գիւրեղ Եպ.:

● Ուր. 4 Դեկտ. — Ընծայում Ս. Աստուածածին: Առաւօտեան, Գերլ. Տ. Գիւրեղ Եպ. Գարեգինի նախագահութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժեալ իջան Գերեզմանի ձորը ու շարժապատուով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամայր Ս. Գերեզ-

մանին վրայ որոշան հանդիսաւոր Ս. Պատառապար ժառանգ իւր, ընկալեալ սովորութեան համաձայն, ազգիւն ի Ս. Աթոռայ ըրարար Կիւլապի Կիւլապենկեանի հոգոյն համար կատարուած հանգստեան պաշտամունքին նախագահեց Գերշ. Հանդիսաւոր Սրբապետը:

● Եր. 5 Դեկտ. — Գրիգորի Սեւակիզարոյն: Ս. Պատարագը ժառանգուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Համբարձում Արղ.:

● Կիր. 6 Դեկտ. — Ս. Պատարագը ժառանգուեցաւ Սայր Տահարի Աւագ Խորանի աշակոյզը գտնուող Ս. Յովհ. Գարապետի խորանին վրայ: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Սեւան Վրգ. Ղարապետ: Իմաշու Քրէնի ետք Քարապետ Գերշ. Տ. Տանէ Արքեպոս., որոշան Առաքելական ընթերցուածէն. Երիտէք, եղբարք Երիտէք յԱտուածոյ, զընտրութիւնն ձերս (Ա. Թեո. Ա. 4): Քրիստոսեան ընտրութիւն մը կատարած է. ապա իր ըրած ընտրութենէն առաջ, եղած է ինքը ընտրեալ Ատուածոյ, ոչ միայն բռնիւ, այլև զօրութեամբ և Հոգով Սրբով: Անոթ ընտրութեան ըլլալը կ'ենթադրէ պատասխանել Ատուածոյ ձայնին և ծառայել Ատուածոյ կենդանուոյ և ճշմարտի: Ատուածոյ և իր ծառային յարաբերութեան մէջ կատարելը և Ատուածոյ վստահելու առաքելութիւնն են որոնք ընտրեալը կ'ընեն առաքել և պաշտուած Ս. Պատուածոյ:

● Ուր. 11 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրիզ Եպոս. 3

● Եր. 12 Դեկտ. — Առաք. Թաղեոսի եւ Բարսղիմէոսի: Ս. Պատարագը ժառանգուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Արղ.:

● Կիր. 13 Դեկտ. — Ս. Պատարագը ժառանգուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնատան մարտան մէջ: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրգ. Յովակիմեան:

● Դշ. 16 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերշ. Տ. Տանէ Արքեպոս.:

● Եշ. 17 Դեկտ. — Տոմ Ս. Լուսն Եղիպատեց: Ս. Պատարագ ժառանգուեցաւ Սայր Տահարի Ս. Մահարայ մարտան մէջ: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Աւագ Վրգ. Գալեան:

● Եր. 19 Դեկտ. — Նիկիզայոսի Սեւակիզարոյն: Ս. Պատարագը ժառանգուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Հայրիկ Արղ. Գալայեան: Վերաբերումը կատարուեցաւ Ս. Նիկիզայոսի խորանին վրայ: Սայր Տահարի ներքին գաւթին մէջ գտնուող:

● Կիր. 20 Դեկտ. — Բաղնիկեան Ս. Յակոբայ պահոց: Ս. Պատարագը ժառանգուեցաւ Սայր Տահարի Աւագ Խորանին ձախկոյզը գտնուող Ս. Առաքելական խորանին վրայ: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրգ. Յովակիմեան:

● Բշ. 21 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերշ. Տ. Տանէ Արքեպոս.:

● Դշ. 22 Դեկտ. — Յովսիփ Ս. Առաքելական: Առաքելական, Գերշ. Տ. Տանէ Արքեպոս. Գլխաւորութեամբ, Միտան կայրեր ինքնաշարժե-

րով իշխան Գերթեմանի ձորը ու Վերաշարժաւով ժառագ գործեցին Ս. Առաքելական Տահար, աւ Տիրամար Ս. Գերթեմանի վրայ որոշան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը ժառանգ Հոգշ. Տ. Վաղարշ Վրգ. Խաչատուրեան, եպիսկոպոսեան խոր ի Գլխաւոր ձառնաւ Գրէնի ետք Քարապետ Գերշ. Հանդիսաւոր Սրբապետը, Գալատապետ Գ. 26-էն — Բանիկի ամենեւին որդիք Ատուածոյ էք կատարուէ ի Յիսուս Քրիստոս — եղբակցնելով թէ արդարու թեան կապը, որ մեր հաւատքի կեանքով կը կապէ մեզ Հայր Ատուածոյ, կ'ընէ մեզ սառնակցից Քրիստոսին և կը տարածէ Ս. Առաքելական մայրութիւնը ընտրելու վրայ:

● Ուր. 25 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպոս. Գալեանեան:

● Եր. 26 Դեկտ. — Ս. Յակոբայ Մըմայ հայրապետին: Ս. Պատարագը ժառանգուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Աւագ Վրգ. Գալեան: Վերաբերումը կատարուեցաւ Սայր Տահարի Աւագ Սեղանին գրեմաց Սուրբին նկարով շինուած շարժական խորանին վրայ:

● Կիր. 27 Դեկտ. — Ս. Պատարագը ժառանգուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնատան մարտան մէջ: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Արղ. Երեմեան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Վ Ա Ն Ք

● Բշ. 2 Նոյեմբ. — Հոգշ. Տ. Ռեզի Արղ. Որդիական նշանակուեցաւ Սեպոյի և Հայժոյի Տեառն, Գլխաւոր այդ պաշտօնը ինքնակառուրէն ձգած Հոգշ. Տ. Դանիէլ Վրգ. Տալեանի — Իսկ Հոգշ. Տ. Համբարձում Արղ. Գեղիշեան նշանակուեցաւ Մատակարար, Գլխաւոր Հոգշ. Տ. Սեւան Վրգ. Դարիկեանի:

● Բշ. 2 Նոյեմբ. — Երեկոյեան, Լուսերահաներու որակին մէջ, Reformation Dayի (31 Հոկտ.) առթիւ տուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Կիրիզ Եպոս., Հոգշ. Տ. Սեւան Վրգ. և Տիրա Գերգ Լինդիլեան:

● Եշ. 5 Նոյեմբ. — Երեկոյեան, Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ Ս. Յակոբոս Տեառնեղբոր — առաջին Գարեթարքը Երուսաղէմի — առին առիթով, Տեառն Ամեն. Տ. Տիրա Գարեթարքի կողմէ, Համբարձումը լերան Գալիլիայ վանքի իր ընտանքանին մէջ տուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Կիրիզ Եպոս., Հոգշ. Տ. Սեւան Վրգ. և Տիրա Գ. Լինդիլեան:

● Եր. 14 Նոյեմբ. — Երեկոյեան, Ամեն. Ս. Գարեթարք Հայրը: Ի Գլխի Միտարանութեան բացումը կատարեց Անքոս և Մարի Մտնուկեան որակին մէջ կայացած և Հայ Երկառարագայ Միութեան կողմէ կազմակերպուած Հայ-Կաթոլիկ Տարաշնորու Ուսանողներին:

● Եր. 5 Դեկտ. — Կէսօրէ ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ի գլուխ Միաբանութեան, բացուիւր կատարեց Ն. Ս. Ը. Մ. Ի Ակումբի մէջ կայացած Հայ Օգնութեան Միութեան Տարեկան Պաշարին:

● Կիր. 6 Դեկտ. — Կէսօրէ առաջ, Յայն-Վաթնիկ համայնքի Նոր Պատր. Փոխանորդ Լուսինի Եպս. Լանճանի պաշտօնի ստանձնման առթիւ իրենց եկեղեցւոյ մէջ մատուցուած հանդիսաւոր Ս. Պատարագին և անոր յաջորդող ընդունելութեան մեր կողմէ ներկայ գրաւորուեցաւ Պատր. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Անէման, ընկերակցութեամբ Հոգւ. Տ. Վանիկ Արք. Մանկատարեան:

● Կիր. 13 Դեկտ. — Կէսօրէ առաջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ի գլուխ Միաբանութեան, բացուիւր կատարեց Հայ Երիտասարդաց Միութեան Ակումբին շքեղօրէն վերանորոգուած վերի սրահին:

● Գշ. 22 Դեկտ. — Երեկոյեան, Քինկ Տէյ-փա պանդոկի մէջ, Վենեզուէլայի նախկին նախագահ Տքթ. Ռաֆայէլ Բալաէրայի ի պատիւ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. և Տիար Գ. Հինգլեան:

● Գշ. 23 Դեկտ. — Գրիտօռնէից Ս. Ծննդեան և Հրէից Խանուկայի տօներուն առթիւ, Քաղաքապետ Վահմ. Թէօփ Բալլէքի կողմէ, Քաղաքապետարանի մէջ տրուած ընդունելութեան մեր կողմէ ներկայ գտնուեցան Գերշ.

Տ. Կիրեղ Եպս. Գարեկեան և Աւագ Թարգման Հոգւ. Տ. Ասպետ Վրգ. Պաշեան:

● Ուր. 25 Դեկտ. — Կէսօրէ ետք, Գեւոր. Զահեմ Ընդ. Հիւպատօսին կողմէ, ի պատիւ Ս. Ծննդեան տօնին առթիւ Ս. Երկիր այցելող երգչախումբերու, Հիւպատօսարանի տան մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս., Հոգւ. Տ. Ասպետ Վրգ. և Տիար Գ. Հինգլեան:

● Եր. 26 Դեկտ. — Կէսօրէ առաջ, Երաւ. պաշտոն Ս. Ծննդեան տօնին առթիւ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ի գլուխ Միաբանութեան, շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Տրան. Հիւպատօս Գերշ. Կիւսթանին և Լատինաց Ամեն. Ս. Պատրիարքին: Ապա, ընկերակցութեամբ Գերշ. Սրբապետներու, այցելեց Պապական Նախարարին և Անգլիքան Արքեպս. Ինչ Իսկ Կաթօլիկ և Բողոքական մանր յարանաւանութեան Լոգոս պատերազմային այցելեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս., Լեւոն Բաշեանով Հոգւ. Հայրը:

● Եշ. 31 Դեկտ. — Իտալիայի նախագահ Իցնաք Նալոնի ապարանքին մէջ, տարեկներէ առթիւ, Քրիստոնեայ համայնքներու կրօնապետներուն ի պատիւ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս., Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. և Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս.:

ՖԱՐԵՊՍ. ՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Շնորհակալութեամբ և օրհնութեամբ կ'տնօնագրենք 1981 տարւոյ ընթացքին Ս. Յակոբեանց Մայր Յանքին և այլ Սրբազայրերուն եղած հեծելալ բարեպաշտական ճաշէրները:

1. — Մարտիկարանի Տիկին Արաքսի Փիւրտանէ՝ Ս. Պատարագի զգեստ մը:

2. — Ուշինիկ Երանքանի Տիկին Պեր-ճուհի Գաղանճեանէ՝ հովուական զաւա-
զան մը:

3. — Լոս-Անճէլէստարանի Տիկին Ա. զատուհի Ալբալարանէ՝ երկուսուսկայ մատնաներ, Ս. Յակոբեանց Մայր Տա-
նալի Ս. Աստուածածնայ նկարներուն
համար:

4. — Երաւադէմարանի Տիկին Աննա Կարապետեանէ՝ բնարժան մը և զոյգ մը
նկար:

Ժողկամաններ, Բեթլեհէմի Ս. Ծննդեան
Տանարին համար:

5. — Փորթիզարանի Տիրամայր Նազ-
դանէ, 160 սփարմայիք մոմ, Ս. Յակոբ-
եանց Մայր Տանարի Աւագ Անդանին գոր-
ծած քիւնի համար:

6. — Երաւադէմարանի Տիկին Մարգ-
րիտ Ալէքսանեանէ՝ 6 մտաքանայ բուխի
Ս. Անտոնիանի:

7. — Ամսթերդամի Տիար Արաւհամ,
Մէնիքէլեանէ՝ մէկ թիթիկ և ձիթ, Մայր
Տանարի գործածութեան համար:

ԳՐԻԳՈՐԻԱՆ ԱՐԳՈՍ. ԳԱՅԱՆՃԱՆ
— Լուսարարապետ և Արաքսի

Ս Ի Ո Ն

ՑԱՆԿ ՆԻԻԹՈՑ 1981 ՏԱՐԻՈՑ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ. —	ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ. —
ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ. —	ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԵԵԱՆ. —
Ցեսական Ասուածաբանութիւն 73,	Հայու հոգին 34
168, 204, 263	Քու յիւսակոյ այս գիւեր 128
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. —	Անունդ 170
Ն. ԱՐՔ. ՇՈՎԱԿԱՆ. — Հայերէն հնա-	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (բրգմ.). — The Ar-
տիպներու բուականները 37	menian soul 35
Մետուդ Դպիր Խիզանցի 79	Your memory to-night 128
Հայրապետ Դպիր Զուլայեցի 129	Your name 171
Ասում Վրդ. Մոկացի 176	Քառեակներ 77, 202
Արիստակես Վրդ. Սեբասացի 210	Ո՛վ է հոս 78
Պատմական արձանագրութիւն մը 267	Գ. ՃՈՐՏԱՐ. — Օրերուն տուածը 36
Յ. Ս. ԱՆԱՍԵԱՆ. — Սեփանոս Սալ-	Անցեալս 38
մասեցի 38	

«ՍԻՈՆ»-Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԿԻՒՂԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ ԵՆՈՐՀԱԿԱՂՈՒԹԵԱՐԲ ՍՏԱՅԱԾ ՆՆ ՀԵՏԵԵԱՂ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սիւնիէն, Տ. Արամայիս Բհյ. Միրզայան կը նուիրէ իր երեք հրատարակութիւնները.

1) *Armenians in Australia and New Zealand* — 1966, pp. 258.

2) *Armenians: A Pilgrim People in «Tierra Australia»* — 1975, pp. 204.

3) *The New Directory Book of Armenians in Australia* — 1976, pp. 115.

Zwischen Rom und Byzanz — Joseph Hajjar. Mainz, 1972, pp. 284.

Classroom Stationery (1964-66) — Philip & Tracey Ltd. London, 1966, pp. 195.

The Jerusalem Players present «The Shop at Sly Corner» — A Comedy in 3 Acts.

December 5, 6, 7, 1963 — MacInnes Hall, St. George's. The Commercial Press.

«Barak» *Nell'Armeno Classico* — Boghos Zekiyan. Estrada da «Studi Iranici». Pubblicazione del Centro Culturale Italo-Iraniano. Roma, 1977, pp. 217-221.

Easter — A Pictorial Pilgrimage — Pierre Benoit, O. P. (Senior Editor). Associate Ed. Pastor Konrad Leubel Editorial Director: Elhanan Hagolanj, Ph. D. Nashville, New York, Abingdon Press, 1969, pp. 154.

Entebbe Rescue — A Dell Book — Yeshayahu Ben-Porat, Eitan Haber & Zeev Schiff. New York, Dell Publishing Co., Inc. 1977, pp. 346.

Ninety Minutes at Entebbe — William Stevenson. With Material by Uri Dan. N. York, Bantam Books, Inc. 1976, pp. 216. [pp. 244.

Une Prisonnier Nomme Jesus — Pierre et Judas — Abbé Jean Popot. Perrin, 1964,

Jews and Arabs — Their Contacts Through the Ages — S. D. Goitein. New York, Schocken Books, Inc. 1955, pp. 257.

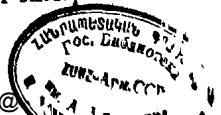
Dostoevsky — André Gide. With an Introduction by Arnold Bennett. London; Penguin Books, 1967, pp. 187.

Paul — Edgar J. Goodspeed. Nashville, New York, Abingdon Press, 1947, pp. 246.

(Ծանոթացիք)

Շենքերին դեմ	78	Ջեռի Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն. —	
Հոգիս պարսպեալ	129	ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ. —	
Անցեալ, ներկայ, ապագայ	172	Թորոս Թալին	218
Առնանամուտ	208	Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն. —	
Վերջակէս	267	Ա. Յ. ՍՐՃՈՒՆԻ (Հրաւ.) — Ի յարու-	
ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻՅԵԱՆ. — Նոր Բառ-		բիւնն Ղազարու	179, 212
եակներ	206	Մեծի Երկուսեաբարին, Ի բզնեին	
ԵՂԻՎԱՐԴ. — Արարեանն դառ	258	եւ յԱզամ	269
Գ Ր Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն. —		Ո. Գ Ր Ա Կ Ա Ն. —	
Գէորգ Ս. ՃԻՆԻՎԻՋԵԱՆ. — «Քրիստոս»		Գ. — Աւետում	71
մեր Ս. Պատարազ» (Վաչէ Ծ. Վրդ.	50	Այսելուրինն Եղիսաբեթի	164
Իյնասիոսեանին)		«ՍԻՌՆ»Ի ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ	
Ն. ԱՐՔԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — «Onomas-		Աբեղաներու Բարոյիստութեան	
tica Sacra»	216	մասին	52
«Տաղեր եւ Գանձեր»	273	Յոյն — Օրթոքսոս Եկեղեցւոյ վարչա-	
ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ. — «Լուսամասեան»	252	կարգի մասին	82
Գ Ր Ա Կ Ա Ն. —		«Անդաստան»ի արարողութեան մա-	
Կ. ՄԻՀՐԱՆԵԱՆ. — Ես սիրեցի	173	սին	142
Գ. ՃԱՐՏԱՐ. — Անկապ խոհեր	173	Ինչո՞ւ եկեղեցիներու խորանները	
Գեղըն Ի պատիւ Հայեանն տառերուն	209	դէպի արեւելք կը նային	142
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ. —		Ինչո՞ւ Ազամ սուրբերու կարգը	
Ե. — Անգղադարձումներ	21, 66, 106, 150, 194, 242	անցած է	184
Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն. —		Ո՞ր Տոմարը աւելի համաձայն է	
ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ ՎՐԴ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ. —		լուսնական ամսուն	184
Ամսնոր	25	Սրբոց տօնակատարութեան մասին	185
ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ. —		ԾԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ. —	
Տերունական Աղօթք՝ Քրիստոսի		Լուրեր Աճրիլիտսին	52
չարչարանաց մէջ	27	Ս. Յակոբեանց Տանարի զանգա-	
Գորովագութ Մատուածամայր	161	կասան շինութիւն	81
ՆՈՐԱՐ ԱՐԲԵՊՍ. — Համակեցութիւն	70	Ս. Կիրակոս մանկան մասունքը	81
Երանի որ ունիցի զաւակ Ի Հայաս-		Քեմանչիտ Ռուբին	81
տան	122	Տ. Բաբէկն Արուսեակից Կարողիկոս	141
ԶԳՕՆ ԵՊՍ. ՅԵՐ — ՅԱԿՈԲԵԱՆ. —		Բարեգործականի Քսանինգհամեալը	141
Կարմիր Կիրակի	123	Տ. Թորգոմ Պատրիարքի բնաբնութիւնը	183
Ածու փոք	156	Հինգրի Թագաւորին յուղարկաւո-	
Անկեղ մորենին	199	րութիւնը	183
Յեղափոխութիւնն ժր	261	Կիւլպէնկեան Մատենադարան	183
Գէորգ Ս. ՃԻՆԻՎԻՋԵԱՆ. — Կասա-		Հանգրիս Ամեն. Տ. Դամիանոս	
րելուրին	126	Պատրիարքի Յունաց	233
Կրօնական պարսկանութիւն	202	Երկու Միաբան Վարդապետներ	
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ. —		Անգլիա. կ'երբան	233
Ն. ԱՐԲ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Մաշեկուր	49	Նուիրատուութիւն	233
Աղջոց Վանք	177		
Դերձիկ Վանք	178		

Ուխտաւորութիւն ի Ռաւի		278	Շնորհաւորական հեռագիրներ՝	
Տ. Թուրքմ Գասրիարի գահակա-			յղուած Ս. Արտուկ	10, 105
լուրիւնը		278	Շնորհաւորական գիր՝ Ամենայն Հայոց	
			Վեհափառ Հայրապետէն	102
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ. —			Շնորհաւորական գիր՝ Մեծի Տանն	
Յուն. — Փետր. Ամսօրեայ լուրեր	60		Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանէն	11 ¹ , 103
Մարտ — Ապրիլ	96		Շնորհաւորական գիր՝ Վասիկանէն	12
Մայիս — Յունիս	144		Շնորհաւորական գիր՝ Ռուսաց Պիւէն	
Յուլիս — Օգոստ.	185		Պատրիարքէն	12
Սեպտ. — Հոկտ.	235		Շնորհաւորական գիր՝ Քենթրպրի	
Նոյեմ. — Դեկտ.	282		Արքեպիսկոպոսէն	13, 104
			Շնորհաւորական գիր՝ Վսեմ. Տիար	
			Ալեքս Մանուկեանէն	13, 104
Տ Խ Ր Ո Ի Ն Ի. —			Քրիստոնէայ կրօնադասեցիներու տարեկան	
Տ. Հայրիկ Արեւադ. Աւանան	86		այցը Իսթայիլի Վսեմ. Նախագահին	56
Տ. Պապի Արեւադ. Թումայեան	188		Ամանորի Հանդէս Ժառ. Վարժարանի	
			Իւ Ընծայարանի	58
Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Ք. —			Գնահատական նամակներ՝ ուղղուած	
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ — ՊՈՂՈՍ Բ. ՊԱՊ. —			«Սիոն»ի Խմբագրութեան	59
Կոչ՝ Եկեղեցիական Օրհնական			Ցանկացական հեռագիրներ, նամակներ	89
առքիւ	14		Հաղորդագրութիւն	93
Գ. Ճ. — Նոր տարին	30		Կենսագրական գրքեր՝ Տ. Գարեգին	
Գ. — Եկեղեցիներու միաւրեան եօթն-			Արեւադ. Գաղտնիքներ	94
եակը Սուրբապետի մէջ			Ընթերցանական Յունաց Պատրիարքի	95
Գ. ՃԱՄՏԱՐ. — Եկեղեցիական Բանաստեղծ			Պատմական վկայագիր մը Հ. Բ. Ը.	
Պատրիարք Սուրբապետի	254		Միութենէն	109
ՍԱՀԱՆ ԳԱՆԱԾԱՆԻ. — Տեղեկագիր			Հ. Բ. Ը. Միութեան տրուած Կոնգրէ-	
Կիլիկիական Մասնադարանի	63		ներէ մեջբերումներ	118
Ե. — Շնորհաւորական խօսք՝ Հ. Բ. Ը.			Նոր Հոգեւոր Հովիւներ՝ Եւրոպայի	
Միութեան	110		Տրուած Հայ գաղութներուն	131
ՇԱՀԷ ԱՐԳԵՊՍ. ԱՃԷՄԵՆ. — Յառա-			Տարեփախի հանդիսութիւնը Սրբոց	
գարան (Եկեղեցական)	248		Քարգանջաց Սրբ. Վարժարանի	139
Կիլիկիական ՅԱՊ. ԳԱՐԵԳՈՐ. — Տարե-			Հեռագիրներ՝ Ս. Պապին վրայ կա-	
կան Տեղեկագիր Ս. Քարգանջաց			տարուած մանափորձին առքիւ	140
Սրբապետական Վարժարանի	132		Ապրիլեան Յունաստեղծ	142
Սիփուս վրդ. ՄԵՍԵՆ. — Յիսուսի			Եկեղեցիներու Համաեւրոպային Խոր-	
եղբայրները	221		հանդիսութեան Վարժ. Ժողովը	224
ՀԱՅԿ ՄԵՆՔԱՆԻ. — Նորից եկեղե-			Կեանքը Ժառ. Վարժարանէն ներս	234, 281
ցական մի քանի հարցերի տուր	229, 274		«Լուսամասեան»	247
ԵՂԻՎԱՐԴ. — Առաքելի տեղեկագրեր			Հոգե. Տ. Աղան Մ. Վրդ. Պապիօզեան՝	
Յոսիպի մարգարէի օգնութիւնը	249		Տրուած Սրբ. Առաքելի	279
Պատրիարքական Կոնգրէս՝ Հ. Բ. Ը.	251		Համաեւրոպային Կարգիչ Առաքելի	
Միութեան 75ամեակին առիթով			պատրիարքի մեծ մէջ	280
Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ.			Տանկ՝ Կիլիկիական Մասնադարանի	
Վազգէն Ա. Ս. Սննդեան Բարձր	5		կողմէ ստացուած գրքերու	99, 189, 237, 285
Ամեն. Ս. Պատրիարք Հոր Սննդեան			Բարեպաշտական նուէրներ	284
պատգամը Բերդեանի Ս. Այրեն	7		Տանկի նկարը 1981 տարւոյ	285

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԽՓՐԱԴՐԱԿԱՆ		
— Անդրադարձումներ	Ե.	242
Հիւսւամասեան — (Ծանուցում)		247
Յառաջաբան — Հիւսւամասեան»ի	ՇԱՀԷ ԱՐՔԵՊՍ. ԱՃԷՄԵԱՆ	248
Աւխարհի սեղծագործութիւնը	ԵՂԻՎԱՐԴ	249
Ծղկիկէլ մարգարէի սեսիլը	»	251
Հիւսւամասեան — Գրախօսական	ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ	252
Ելիվարդ՝ բանաստեղծ Պատրիարք Երուսաղէմի	Գ. ՃԱՐՏԱՐ	254
Արարտեան գառ — (Բանաստեղծութիւն)	ԵՂԻՎԱՐԴ	258
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
— Յեղափոխութիւն մը	ԶԳՕՆ ԵՊՍ. ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ	261
ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱՆԱԿԱՆ		
— Տեսական աստուածաբանութիւն	ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ	263
ՐԱՆԱՍՏԵՂՆԱԿԱՆ		
— Վերջակէս	Գ. ՃԱՐՏԱՐ	267
ՐԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Պատմական արձանագրութիւն մը	Ն. ԱՐՔԵՊՍ. ԵՈՎԱԿԱՆ	267
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		
— Մեծի Երկուսեաբային, ի թղծին եւ յԱղամ	ՀՐԱՅ. Ա. Յ. ՍՐՃՈՒՆԻ	269
ԴՐԱԽՕՍԱԿԱՆ		
— «Տաղեր եւ Գանձեր»	Ն. ԱՐՔԵՊՍ. ԵՈՎԱԿԱՆ	273
Նորից եկեղեցական մի քանի հարցերի տուրջ	ՀԱՅԿ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ	274
ՇԻՍՈՒՆ ՅԱՐԻ ԱՌԱՋ		
— Ուսումնարանին ի Ռամկէ		278
— Տ. Թորգոմ Պատրիարքի զանակալութիւնը		278
Հոգ. Տ. Աղան Ե. Վրդ. Պալիօզեան՝ նորընտիր Առաջնորդ Աւստրալիոյ		279
Համբաւաւոր նկարիչ Արտաւազդ Պերպերեան մեր մէջ		280
Կեանքի ժառանգաւորաց փարժարանէն ներս		281
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցական — Բնական		282
— Պատեմական		283
Բարեպաշտական նուէրներ		284
Յանկ՝ Կիւլպէնկեան Մասնադարանի կողմէ աստցուած գրքերու		285
Յանկ Յիւրոյ 1981 տարւոյ		285